Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Man kom hinanden ved...

Skildringer fra et fisker-og strandfogedhjem i Agger 1910-20.

MAN KOM HINANDEN VED . . .

Kr. Madsen

MAN KOM HINANDEN VED...

SKILDRINGER
FRA ET FISKER- OG STRANDFOGEDHJEM
I AGGER 1910—20

Fiskeri- og Søfartsmuseet
Saltvandsakvariet . Esbjerg
1975

»Man kom hinanden ved . . .« er udgivet af Fiskeri- og Søfartsmuseet-Saltvandsakvariet i Esbjerg 1975.

Årsskrift 1975.

© udgiveren 1975.

Bearbejdning og lay-out:
A. Hjorth Rasmussen, G. Gedde.

Ekspedition: Fiskeri- og Søfartsmuseet, DK 6700 Esbjerg.

Tryk: Amets Tryk, Esbjerg.

ISBN 87 87453 18 5

Indholdsoversigt

HJEMMET OG DETS INDRETNING
Aggerhuset 9-12, aftensæde og vodbinding 12-16, stuer og køkken 16-19.

FISKERIET
Fiskeriet og dets betydning for Agger 20-21, på havtur 21-22, ulykken i 1893 22-23, signalmast og redningsdamper 23-26, redningsbåden lander 27, ophaling af både 28-29, fiskeeksport 29-30, de første motorbåde 31-32, krejlere og krigseksport 32-33, vårsilden 34-35, landdragning 35-37, den store fangst 37-39, hav og fjord 39, primitivt fiskeri 40-41.

REDNINGSVÆSENET
Redningsbåd og -mandskab 42-43, på havet 44-45, strandvagt 45-47, prøveredningsbåden 47, kæntring 48.

STRANDINGER OG BJERGNINGER
Midt i kirketiden 49-50, »Manecia« 50-52, »Gallia« 53, »Bora« 53-54, bjergelavet 54-55, »War Toronto« 55-57, strandfogedbestillingen 57-61, auktion 61-65, lighuset 65-66, mineeksplosion 66-67.

HJEMLIGT ARBEJDE
Landbrug og jordfordeling 68-69, foråret 69-71, forbrug af fisk og fiskeretter 71-74, slagtning 74-80, lysestøbning 80-82.

BARNETS LEG – BARNETS ARBEJDE
Lege og tælleremser 83-85, professionel strander 85-87, alt godt fra havet 87-88, roearbejde 88-90, Vestervig Overgaard og roearbejderne 90-92, børsterne 92, klitbeplantning 93-94, bærplukning 94-95, høfdebyggeri 95-97, sømslåen 97-101.

MAN KOM HINANDEN VED
Naboskab og hjælp i »belejlig tid« 102-103, fisk til alle 103-04, Bajonne og Skjønann 104-106, Kjesten og Elsemi 106-107, Tyk Mett 107-108, farbrødrene 108-09, til Taabel efter malt 109-11, »vælde« tran 111, Aggerbohistorier 111-113, sognekongen 114-18.

SKOLE, KIRKE OG MISSIONSHUS
Skolen 119-21, første skoledag 121-22, A. K. Kierkegaard 122-24, vikarer 124-25, fagene 125-28, eksamen 128-29, kirken 129-30, kirke eller missionshus 130-33, Jens Grøn 133, konfirmationsforberedelse og konfirmation 134-36, vækkelsen 136-37, møderne i missionshuset 137-41, børnemøde 141-42, samtalemøder 142-43, pastor Moe 143-44, missionsugen 144-46, konemøder 146.

ULYKKEN
Faders blodforgiftning 147, kunstig arm 147-48, hjælp til fader 148-49, faders død 150, hjemmets økonomi 150-51, ud at tjene bønder 151-52, på seminarium 152-53.

Indledning

„Der har jeg rod,
derfra min verden går."

Når jeg er på besøg i min fødeby, Agger i Thy, et af de forblæste fiskerlejer ved Vesterhavet, hvor der ikke findes et ordentligt træ, men kun hist og her lidt forblæst fyrrekrat, vandrer jeg gerne op på den yderste klitdæmning, hvor signalmasten står, eller stod skulle jeg sige, for nu har stormen væltet den. Fra denne signalmast er der gennem mange årtier ved hjælp af balloner af flettede vidjer om dagen og lanterner om natten varskoet til fiskerne på havet. Til sidst stod den tom, fordi fiskeriet nu ikke længere foregår fra den åbne kyst, men fra vestkysthavnene i nord og syd, Hanstholm og Thyborøn.

Ved siden af signalmasten står en gammel, rusten forladekanon endnu på sin trælavet. Fra den blev der i tåget vejr afgivet varselsskud, der skulle fortælle fiskerne på havet, hvor og i hvad retning de skulle søge landingspladsen. Ind imellem signalskuddene bearbejdede signalmanden, gamle Kræn Fink, en håndtrukken sirene, der sendte nogle hæse, langtrukne brøl ud i tågen. – Alt dette er nu fortid og turistattraktioner. Engang var det alvor. Betjeningen af disse indretninger kunne, især før man fik motorbåde, betyde liv eller død for de fiskere, der under vanskelige forhold, måske et frådende hav over revlerne, søgte mod land, eller som i tæt tåge havde svært ved at få landkending.

Når jeg så ofte, jeg kan, søger op til signalpladsen, er det af to årsager. – Jeg bliver aldrig træt af det vide udsyn over havet, enten det ligger roligt vuggende med kun lidt bråd i havstokken, eller skummende bølger, bogstavelig talt så høje som huse, vælter ind mod stranden og skyder tunger af fråde langt op mod dæmningen, og først helt ude, hvor bråddet ikke er så voldsomt, skimtes det blågrønne vand. Når man står der, kan man lade tankerne gå på langfart mod nordvest, og intet møder tankens øje. Jo, nord om

Skotland standses det af nogle klippestumper, spredt ud i Nordatlanten, Færøerne, men drages videre mod Island, ja helt op til Grønlands kyster med isfjeldene i drift sydover. – Intet under, at vestkystfiskeren, som han står i min erindring, altid havde noget fjernt i blikket. Han så det, andre ikke havde for øje.

Men drejer jeg mig så halvt omkring og ser mod sydøst, bliver synet kort, for der, et halvt hundrede skridt nede, hvor der nu kun er sand og marehalm, lå mit hjem. Ja, for mig er det, som det ligger der endnu. En underlig følelse, på een gang virkelig og uvirkelig. – Her er min rod. Her er mit udgangspunkt!

Gammelt Aggerhus med udskud, som det endnu kan opleves 1975.

Hjemmet

Strandfoged og redningsmand

Min far, Martin Madsen, var fisker, strandfoged og redningsmand. Han var født i Agger 1860. Det første og det sidste havde både hans far og hans farfar været før ham. Som dreng følte man det som noget af et adelsskab, hvad det så sandt også var, selvom det aldrig var stadfæstet i noget adelspatent. – Adel forpligter, siger man, men så har jeg aldrig levet op til forpligtelsen, selv om det var fars mening, at jeg skulle have taget arven op. Far døde, da jeg var fjorten år, og så blev min bane en helt anden, landsbydegnens.

Men der lå altså hjemmet og vest for fire andre huse og resterne af et fjerde, nu for længst opslugt af det grådige hav. Et par af disse huse var i den byggeskik, der nu benævnes Aggerhuset, og hvoraf et andet er flyttet til Frilandsmuseet i Kgs. Lyngby og genopført der. I den forbindelse vil jeg nævne en morsom episode: Jeg var på kursus i København i 1938 og tog sammen med nogle venner ud til Frilandsmuseet, og her var jeg jo særlig interesseret i Aggerhuset. Jeg havde været en interesseret tilskuer, da museumsfolkene pillede det ned, nummererede de enkelte dele og sendte det til København, og nu fortalte jeg mine venner om huset. Nogle andre besøgende opdagede, at jeg vidste bedre besked end kustoden, og snart havde jeg en hel flok besøgende om mig på min gang gennem huset. Jeg nåede altså at blive kustode i det hus, hvor jeg som barn så mange gange var gået ud og ind!

Aggerhuset

Mit hjem var også oprindelig af denne, vistnok ældgamle hustype, med taget gående et stykke ned over tagremmen, så tagskægget nåede så langt ned, at det ikke var stort mere end een meter over jorden. Kun på sydsiden – husene lå altid i længderetningen øst-vest – var muren foran de to stuer med forstuen imellem bygget op under tagremmen, så her var der „høj" mur. Stuerne gik fra syd mod nord over til den væg og de stolper, der bar remmen, og rummet mellem væggen og den lave ydermur optoges som

regel af to lukkede alkover i hver stue. Stuerne lå altid i den vestlige ende af huset, og derefter kom så køkken, bryggers, stald og lade m. m. Alle ydervæggene var oprindelig sat af flade rullesten, samlede ved havet, og opmurede i ler. Senere satte man den „høje" mur i rigtige mursten. Indervæggene var muret op af soltørrede lersten.

Mit hjem var i tiden løb blevet „moderniseret". Sydmuren var muret op til „høj" mur i hele husets længde, og i nordsiden var det lave tag løftet op og en ny tagrem anbragt, så der også her blev „høj" mur, endda af rigtige røde mursten i stedet for de strandsten, der havde dannet den lave ydermur. Stråtaget var blevet erstattet af tjæret tagpap. Tidligere havde man afkortet huset i længden og anbragt stald og lade i en vinkelbygning, så det blev „en krum sted". – Jeg kan svagt huske, da den sidste ændring skete. I stedet for de indelukkede alkover med døre for, fik vi nu sengekamre, men de var så smalle og sengene så korte, at i hvert fald voksne mennesker nærmest måtte sidde op og sove.

Sengested og hylsklæde

Sengene i disse gamle huse var et helt kapitel for sig. Bunden var fra gulvet fyldt op, som regel med halm eller lyng, herovenpå en madras, stoppet med træuld eller tørret tang, oven på den igen en tyk underdyne og så et „hylsklæde", d.v.s. et tykt hjemmevævet vadmelstæppe. Over sig havde man igen et „hylsklæde", (mor var nu så moderne, at vi om sommeren havde lagener), og dertil et bjerg af en overdyne. Man lå blødt i sådan en seng, især de første aftener efter, at sengetøjet havde været til udluftning, og halmen eller lyngen var blevet fornyet. Til hjælp for de ældre, når de skulle til sengs, var der udvendig på alkoven anbragt et lille trinbræt. Det var en yndet siddeplads, når vi børn legede.

Fra forstuen, kaldet „æ gång", kom man til højre ind i opholdsstuen, „æ stouw". I de fleste hjem, også i vort, var møblementet gerne efter denne opskrift: Under de to vinduer mod syd, langs hele ydermuren og hen til dørene til køkken og forstue var opsat en fast bænk, og her stod det lange bord, der midt i havde en vældig skuffe, hvor man mellem måltiderne opbevarede brød, smør og ost sammen med spisegrejerne. I ældre tid var det almindeligt,

at man efter endt brug slikkede hornskeerne af og stak dem op i nogle læderstropper, der var fastgjort på bjælkerne. I mit hjem sås endnu resterne af disse læderstropper, men hygiejnen fordrede nu, at også skeerne skulle vaskes af. – På den side af bordet, der vendte ind mod stuen, stod en løs langbænk uden rygstød. Den ende af bordet, der var nærmest døren fra forstuen, kaldtes „æ overbordend", og den, der var nærmest køkkendøren, „æ nejerbordend".

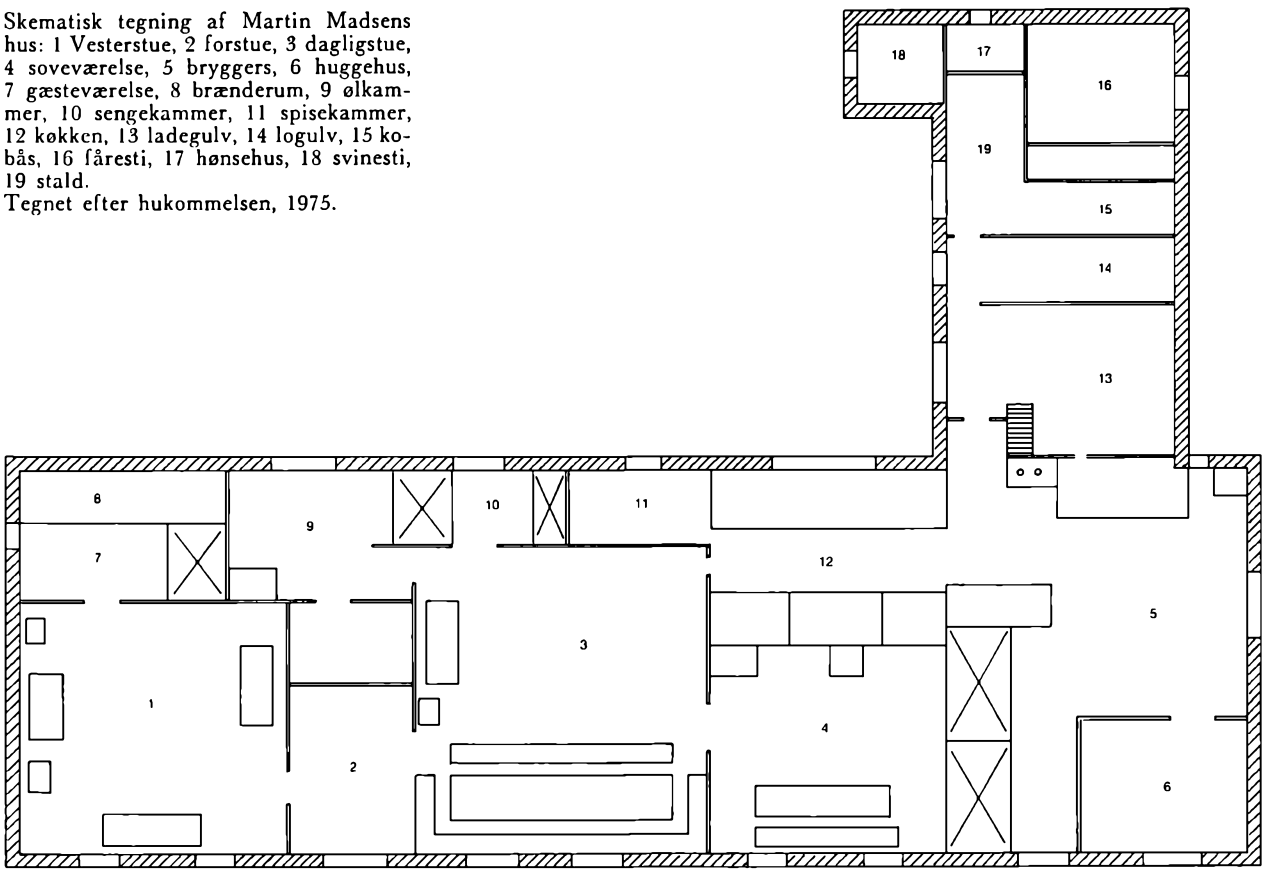

Skematisk tegning af Martin Madsens hus: 1 Vesterstue, 2 forstue, 3 dagligstue, 4 soveværelse, 5 bryggers, 6 huggehus, 7 gæsteværelse, 8 brænderum, 9 ølkammer, 10 sengekammer, 11 spisekammer, 12 køkken, 13 ladegulv, 14 logulv, 15 kobås, 16 fåresti, 17 hønsehus, 18 svinesti, 19 stald.
Tegnet efter hukommelsen, 1975.

På den anden side af køkkendøren stod sædvanligvis bilæggerovnen, som havde indfyring fra køkkenet, men i mit hjem var bilæggerovnen erstattet af en „rigtig" kakkelovn med kogerum. Nogle steder var der mellem ovnen og nordvæggen plads til en sidealkove.

Aftensæde

I denne stue levedes det meste af familiens liv. Især mindes jeg aftensædet, men inden dette blev der i efterårs- og vintermånederne gerne holdt mørkning. Der skulle spares på lyset! I mørkningen blev der snakket hyggeligt og fortalt om dagens hændelser. Måske kikkede en nabo ind, og så kunne det godt til børnenes fortrydelse trække ud med at få lyset tændt, man kunne jo så udmærket tale sammen, selv om det blev helt mørkt i stuen. Men endelig blev det da lysetændingstid. Lyskilden var først og fremmest petroleumshængelampen midt over langbordet. Var nogen beskæftiget med et arbejde, der krævede mere lys, fik vedkommende et tællelys stillet hen til sig.

Far sad som regel ved den ene bordende og bandt vod. Hver vinter bandt han og hans makker ved fjordfiskeriet hvert sit halve vod, der brugtes ved ålefiskeriet. – Vi børn, og vi var elleve søskende, så der kunne altid være en god flok, selv om de ældste var fløjet fra reden, sad først og fremmest med vore lektier, for mor skulle nok sørge for, at de blev passet til punkt og prikke, eller vi legede, ikke med dyrt og fint legetøj, det var ukendt, og en sådan luksus var der ikke råd til, men med enkle hjemmegjorte sager. Bl. a. var det en yndet beskæftigelse at snitte i træ, og det var selvfølgelig både og skibe, der var de foretrukne emner.

Lektielæsningen og legen kunne dog blive afbrudt. Når far sad ved sin vodbinding, skulle der altid være filernåle, vi kaldte dem bindenåle, fyldt med garn parate, og det var vi drenges ufravigelige pligt, at disse fyldte nåle var der, og derfor måtte vi jævnligt i gang med garnvinden. Og nålene skulle være ordentligt fyldte! Hvis vi fyldte dem for løst, og det var jo det hurtigste, kunne de vanskeligt gå gennem de fine masker i voddet, der var under forarbejdning, og så smed far nålene hen til os med et: Om igen! Det var jo ikke så rart, for legetøjet ventede jo. – Et andet arbejde var

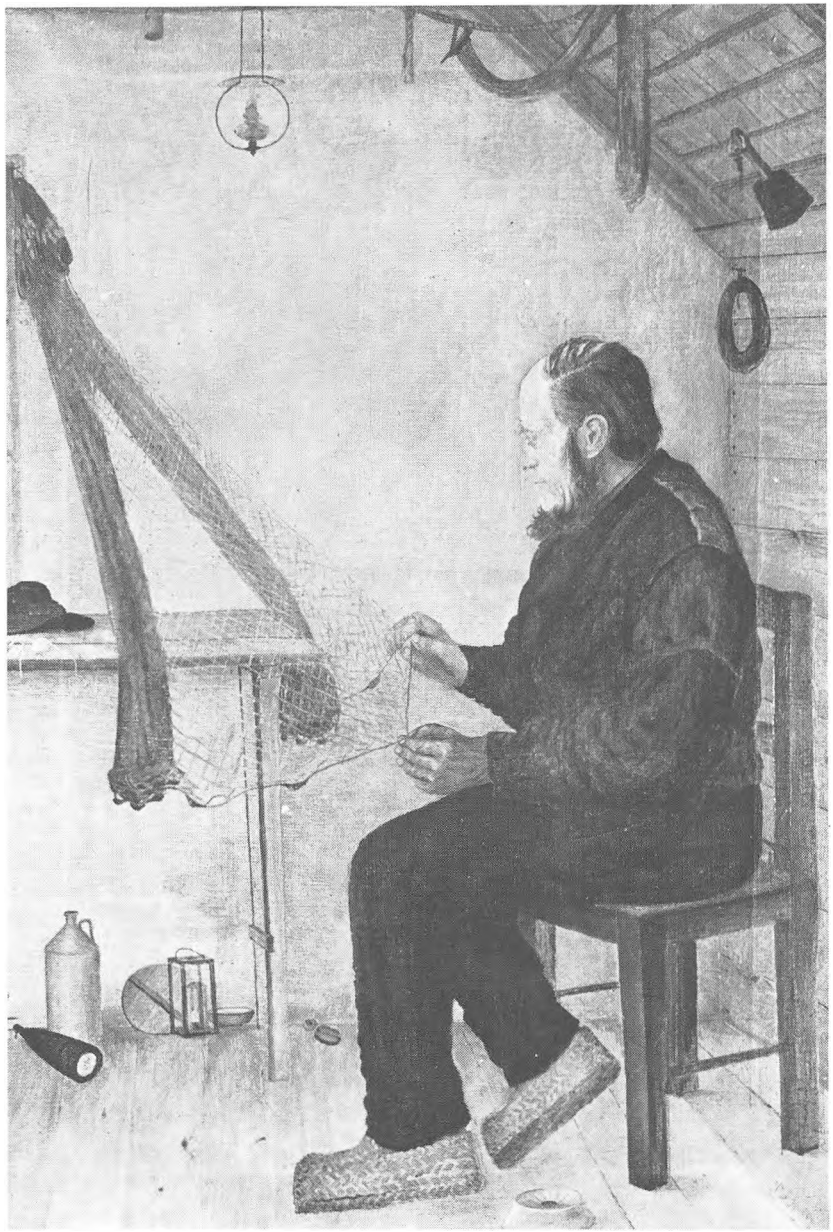

Peder Mikkelsen, Agger, malet af fisker Thøger Jensen Ruby o. 1910.

Min moders barndomshjem. Bemærk den lave murhøjde ved udskuddet.

at holde mor ved lige med garn til spinderokken. Jeg husker ikke den tid, da mor selv spandt, men det tynde, enkeltspundne garn, som mor selv skulle tvinde i to eller tre lag, kom fra uldspinderiet i Thisted – vi havde selv leveret ulden i store bundter, „klavser" kaldte vi dem. De blev lagt på garnvinden, og så skulle garnet vindes i nøgler. Det var besværligere end at fylde bindenålene, for garnet var tyndt, og det måtte nødigt gå i stykker, og så kunne det være så indfiltret, at det næsten ikke var til at få garnvinden til at løbe rundt. Men der var også et konkurrencemoment i situationen. Det gjaldt nemlig om, hvem der kunne vinde de fineste nøgler. De skulle være kuglerunde, og i hver ende skulle der være et hul, et stort efter tommelfingeren og et mindre på den modsatte side.

Vi passede nøje på, at dette arbejde gik efter tur. Jeg husker

engang, jeg var ene om bestillingen, hvorfor jeg gjorde vrøvl og følte mig meget forurettet. Da kom mor med en gammel bog, den måtte jeg få, når jeg var færdig, og så gik arbejdet stærkt, for jeg var allerede dengang en stor læsehest. Da jeg var færdig, fik jeg bogen, en bog, som måtte være min egen. Hvilken herlighed! Bogen var – Brorsons salmebog: Troens rare klenodie og Svanesang. Den står den dag i dag i min samling af gamle bøger ved siden af et andet klenodie: Aagaards „Beskrivelse af Thy".

Bagest i stuen var der sædvanligvis også virksomhed. En ældre bror sad måske og „bødede", reparerede, sildegarn eller torskegarn, og vi børn var ikke ret gamle, inden vi blev sat i gang med dette arbejde. Noget ældre blev vi sat til at binde garn, dog ikke ålevod, for der skulle de små masker knyttes med filerknuder, og det hørte der megen øvelse til at gøre ordentligt, men flynder-

Dette typiske gamle Aggerhus var så usselt, at byens folk samlede ind, så beboerne kunne få et nyt hus.

garn, de såkaldte „ned". Der var maskerne store, og knuderne var almindelige halvstik, så det kunne hurtigt blive til noget.

Strikning

Engang hittede mor på, at jeg lige så godt som min ældre søskende kunne lære at strikke. Det var selvfølgelig langt under min drengeværdighed, men der hjalp ingen kære mor, jeg måtte igang og nåede da også under mange kvaler at få strikket en halv uldtrøje, een ret og een vrang. Vind og skæv var den, og jeg har aldrig senere befattet mig med den ædle strikkekunst! Men nogle af mine jævnaldrende fik det lært, så de kunne strikke deres egne uldtrøjer, ja sågar strømper! Nej, strikningen blev ikke til noget for mit vedkommende, men at stoppe strømper fik jeg lært til gavns, og det var en ufravigelig pligt, når man havde nået en vis alder, at man stoppede sine egne strømper, og det forstår jeg godt, for når vi legede ved stranden, vankede der ofte en våd sok, en „gjej" kaldte vi det. Jeg aner ikke, hvad dette besynderlige ord kommer af, måske med at fange en gedde. Det var absolut ikke velset at komme hjem med våde fødder, og derfor fyldte vi tørt sand i træskoene for at tage den værste fugtighed, men forbindelsen af sand og fugtighed kunne snart slide hælen af et par strømper.

I min erindring står aftensæderne, som jeg her har prøvet at give et par små glimt af, næsten i eventyrglans, men det var selvfølgelig kun i efterårs- og vintermånederne, stuen tog sig således ud. Om foråret og sommeren opholdt vi os ikke indendørs mere end højst nødvendigt.

Den pæne stue

Til venstre for forstuen, kom man ind i vesterstuen, „æ wæsterstouw" eller „æ pæn stouw". Den var aldrig i almindelig brug. Jeg husker kun een gang, hvor der var ryddet ud og dækket bord i anledning af en søsters bryllup. Her stod to dragkister og fars klædeskab tillige med fire pæne stole med rørflettede sæder og så et lille fint mahognibord, der ganske givet stammede fra en stranding. Dragkisterne var store skuffemøbler, hvor familiens forråd af undertøj, dyner, lagener og „hylsklæder" opbevaredes. En

Bjergning af »havtørv« på stranden nord for Agger kort efter århundredskiftet.

enkelt skuffe brugtes til opbevaring af brød. Det var store portioner, der blev bagt i den store ovn ude i køkkenet. – En sær nåde var det, om et par af vi børn fik lov til at opholde os der med vor leg, men legen skulle så også være stilfærdig, ludospil, dam eller lignende.

Køkkenet til højre for „æ stouw" var et spændende rum, hvor der ofte skete herlige ting. Her havde der som i de fleste af de gamle huse været åbent ildsted. Jeg husker fra min barndom et hjem, hvor de havde det endnu, men selvfølgelig med komfur ved siden af. Hos os var ildstedets plads udnyttet på den måde, at man havde sat komfur og gruekedel ind på pladsen. Den store bjælke, skorstensrømmen, der bar den ene side af skorstenen, var bevaret, og et nogenlunde velvoksent menneske, der arbejdede ved komfuret, måtte dukke sig for ikke at støde panden imod. Skorstenen havde oprindelig været åben over hele ildstedet og havde derfor mægtige dimensioner, vel halvanden gange to meter for neden. Åbningen var nu dækket af jernplader, og der var fra komfuret muret en smal skorsten op, som mundede ud i den gamle skorsten oven for jernpladerne. I komfuret fyredes med tørv, som man købte et par læs af hvert år, endvidere med træ, som købtes på de årlige forstrandsauktioner, og med „havtørv", martørv, som hentedes på stranden ude ved Lodbjerg. Trækket i den brede skor-

Mit barndomshjem set fra syd.

sten var ikke alt for godt, så der kunne ofte være røg i køkkenet i bogstaveligste forstand.

Det var der i hvert fald den dag, der bagtes i den store ovn, hvis munding var til venstre for komfuret, mens selve ovnen var bygget ud i bryggerset. – Ovnen blev ophedet, „ildet", med lyng, og når den var blevet fyldt op med lyng, og denne antændtes, slog flammerne ud af ovndøren, ud over komfuret og op i skorstenen, hvor en af jernpladerne var skubbet til side. Det var et både frydefuldt og forfærdende skue for os børn at se de røde flammer slå ud af ovnen og op i skorstenen, og inden trækket der havde fordrevet den kolde luft, fyldtes køkkenet med røg, der sved både i hals og øjne. Hvor var det spændende at være der og prøve, hvor lang tid man kunne døje det, inden man hostende og harkende og med rindende øjne styrtede ud i fri luft. – På bagedagen stod aftensmaden altid på friskt, varmt sigtebrød med spegeflæsk (ukogt, saltet flæsk) til. Bagefter fik vi the eller kaffe med nybagt sigtebrød med sirup på. Det var, syntes vi, herreretter, men særlig sundt var det nok ikke! – Lyngen købte vi hvert år et stort læs af hos fars fætter, strandfoged Chr. Madsen i Lyngby. Den afgrøde havde de rigeligt af der!

Også et par ord om bryggerset, et stort rum i husets østende: Gulvet her var ikke for folk, der var dårligt gående, da det var

brolagt, „pikket“, med runde rullesten fra stranden. Det havde den fordel at vi altid kunne høre, om der kom fremmede, idet træskoene skramlede højt på stenene. – I et hjørne af bryggerset var der skilt et lille værksted fra, „æ temmerkammer“. Her havde far lidt nødtørftigt værktøj, sav, hammer og knibtang m. m., som vi knægte havde fri adgang til, men med den klausul, at vi lagde tingene på plads igen, når vi havde brugt dem. Denne regel, så rimelig den end var, blev vel ikke altid overholdt, men så vankede der på en eller anden måde! Sømkasserne måtte vi holde fingrene fra, så vi nøjedes med, hvad vi af den vare kunne pille ud af vragrester, hvoraf vi altid havde en god dynge. Eller vi kunne tigge os lov til at løbe til købmanden og købe „blo søm“ for en tøøre, eller når det gik højt, for en femøre, vel at mærke, hvis vi selv havde pengene!

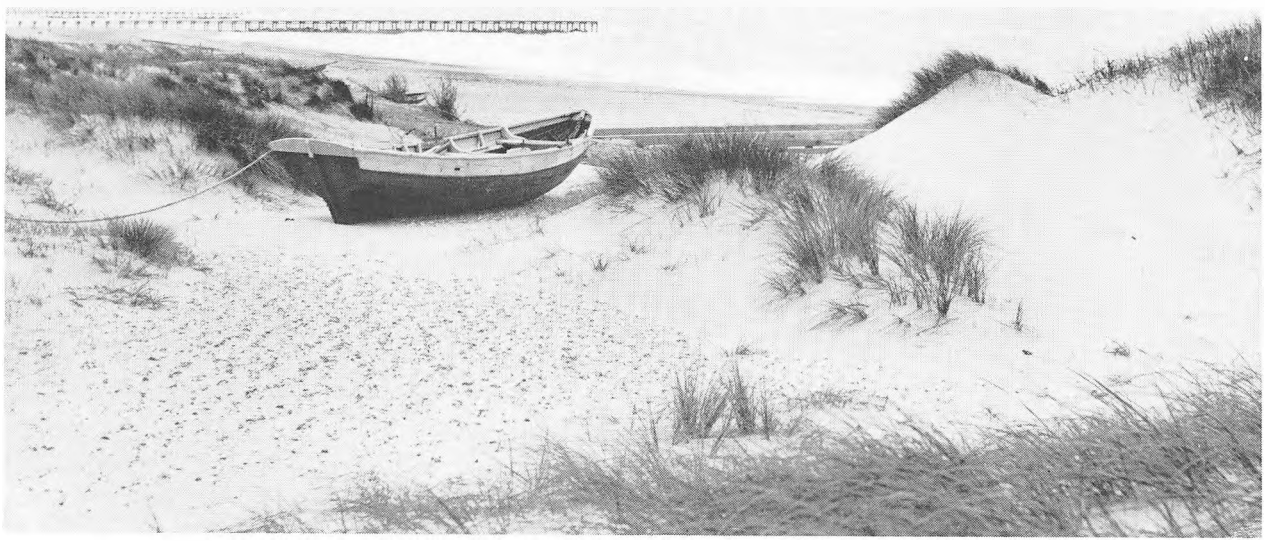

Hav- og klitparti fra Agger.

Fiskeriet

Fiskeriet – et og alt

Fiskeriet var i grunden det, alt drejede sig om i min barndom. Landbruget og alt andet var kun biting. Agger var misundt af fiskerne i lejerne længere nord på Thykysten. En Klitmøllerfisker sagde engang til mig: „I Agger kan I sajtens. Hår I it æ hav, så hår I æ fywr" (I Agger kan I sagtens. Har I ikke havet, så har I fjorden"). Det var jo rigtigt nok, men det var alligevel fiskeriet på havet, det drejede sig om.

Til mine allertidligste barndomsminder hører, at jeg vågnede en morgen længe før dag, fordi der var uro i huset. Jo, for det var blevet „hawwejle" efter en tid med storm og „øedauw" (ødedage). Ikke mange havde tid til at lægge mærke til, at jeg stod op og listede mig i tøjet. Og der var nok at se på inde i stuen. Far sad for bordenden og skar saltede „sildinger", småsild og saltet svinelever i passende småstykker. Det var „bed", agn, til krogene. Mor og mine større søskende, der var blevet kaldt op af deres søde søvn, havde travlt med at sætte maddingen, skiftevis lever og sild, på krogene. Det kaldtes at „bede" krogene. Det syntes vi, var en sær ting. – Krogene, de såkaldte „angler" eller småkroge, blev sirligt anbragte på en træplade, „æ bedtrouw", der ved en liste var delt i to halvdele. På den halvdel, man havde nærmest foran sig under arbejdet, blev selve kroglinen lagt i sirlige ringler, og når man så kom til „tawsen", den tyndere line med krogen, blev maddingen sat på og lagt frem i lige så sirlige rækker på den forreste halvdel af brættet. Det skulle altsammen netop gøres meget sirligt og ordentligt, så krogene let kunne løbe fra brættet og ud over bådsiden under udsætningen. Der måtte ikke ryge alt for store bundter ud på een gang. Hvis det skete, fiskede krogene ikke, og man fik et bundt kroge hjem i den vildeste indfiltring, som det kunne tage timer at udrede.

Under „bedningen" sad krogsættet i sin „mek" i et hul i det ene hjørne af krogbrættet. En „mek" var en firkantet pind, hvis ene langside var skåret ud i to grene, hvorpå krogene skiftevis var sat ned, 60 kroge på hver gren, da der skulle være 120 kroge

Landingspladsen ved Agger, medens den endnu var i brug.

i et sæt „angler". I et sæt storkroge, der brugtes til torskefangst, var der kun 80 kroge. – Selve „anglernes" krogline hang så i buer mellem „tawserne". Afstanden mellem „tawserne" var ca. halvanden meter. Det var almindeligt, at hver fisker havde 12 sæt kroge med på fisketuren, og da der gerne var fire mand i et bådelag, stod der altså, når de havde sat krogene ud, en række på ca. 3 km, bærende 4760 kroge. Under første verdenskrig, da fiskemængder og priser steg til dengang ukendte højder, steg også krogsættenes antal, undertiden op til 30 sæt pr. mand.

På havtur

Lad os vende tilbage til det tidlige morgenarbejde. Når far havde skåret den nødvendige portion „bed", forlod han og mor arbejdet i stuen. Der skulle smøres mad, laves kaffe og findes havklæder frem. Det sidste var også mors arbejde. Imens drak far kaffen.

Fiskere fra nabobyen Lyngby ved deres både. Fiskerne indvandrede fra Agger.

I mellemtiden var de andre blevet færdige med krogene. Så fik far fiskekurven, „æ kob" på ryggen, den blev båret i et stykke reb omkring bryst og overarme. Madtejnen, olieklæderne og søstøvlerne kom først i kurven, og ovenpå anbragtes de fire „bedtrouw", hver med tre sæt kroge og forsvarligt bundet fast, at de ikke skulle glide ned i nakken på ham, og så gik far med ordene: „Nå, så gor æ." Der var absolut ingen store afskedsscener, selv om der meget let kunne ligge et spørgsmål om liv eller død mellem bortgang og hjemkomst.

Den store ulykke

Kystfiskeriet var et farligt erhverv. Det blev vi ofte mindet om. Inden fiskerne som regel hen på eftermiddagen var landede igen, kunne en hård storm være blæst op og strømmen kunne vende. Det var det, der skete under den store ulykke, oftest omtalt som Harboøreulykken, natten mellem d. 21. og 22. november 1893, en begivenhed, som ofte blev omtalt. Og ikke så sært! For den nat omkom 13 fiskere fra Agger. To af fars brødre blev derude. – Far var også på havet den nat, og vi børn fik ham somme tider til at fortælle derom. Han og en anden ung fisker, Poul Thøgersen, var ude sammen i en lille pram, de var endnu for unge til at have

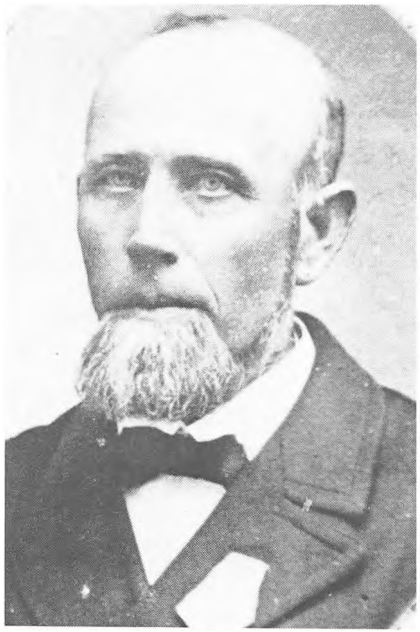

Poul Thøgersen, strandfoged og bådformand ved Redningsvæsenet.

part i en større båd. For dem som for de andre blev en særlig god fangst den nat årsag til, at fiskerne for sent satte kursen mod land. Fiskerne var altid kede af at lade fangst og redskaber i stikken. Men til sidst måtte far og Poul Thøgersen kappe kroglinen. Far tog årerne og Poul satte sig til roret, og de satte nu kursen mod landingspladsens tre lygter på signalmasten. – „Og så," sagde far, „vidste jeg ikke af noget, før min far råbte ind i mit øre: „I er bjerget, drenge!" – Den nat kunne man i hjemmene høre de nødstedte fiskere råbe efter hjælp, når deres både kæntrede på revlen.

Ikke så sjældent oplevede vi, at bådene, der da var blevet til motorbåde, landede under livsfarlige forhold. – Når vejret begyndte at blive for dårligt, hejste signalmanden (som det første) en ballon, om natten en lygte, på signalmasten. Det tog ingen, hverken på land eller vand, sig videre af, det var jo ikke sikkert, det blev værre. Men så kom den næste ballon, som betød: Landing farlig! Og så varede det sjældent længe, førend de første både søgte mod land. Ved revlen, hvor bråddet var voldsomst, kunne det ske, at en båd drejede af og igen stod ud efter for så at vende tilbage,

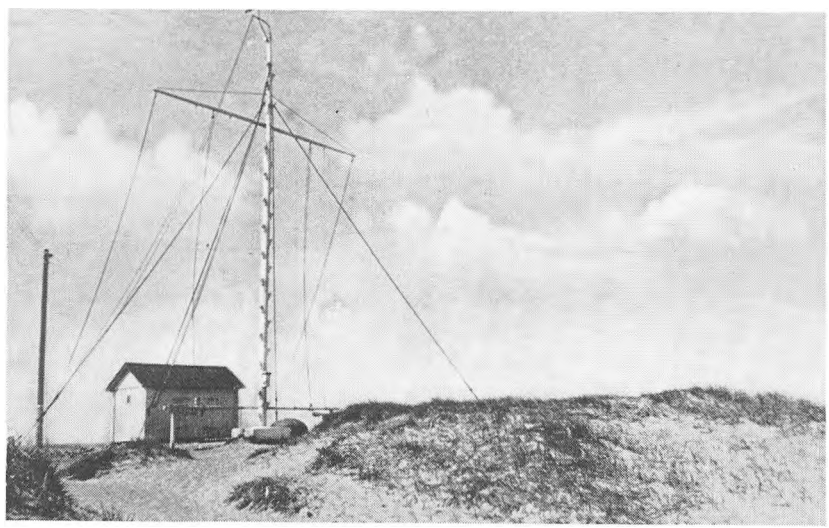

Faresignalstationen ved Agger på dens sidste plads oven på en tysk bunker fra besættelsestiden.

når man fandt forholdene egnede til et landingsforsøg. Man skulle have en „slet", det forholdsvis rolige tidsrum, inden den næste bølgerække rullede frem. Og så gik det indad, måske blev farten sat lidt ned, til den næste bølge kom. Det gjaldt om at få båden til at „ride" ind på denne. Ikke foran, for så risikerede man, at bølgen brød ned over båden og sendte den til havets bund. Heller ikke måtte båden sakke bag af bølgen, for så ville den næste og endnu større bølge begrave båden. At disse manøvrer så godt som altid lykkedes, viser, hvilket fremragende sømandsskab disse fiskere var i besiddelse af. Det er vel tvivlsomt, om nogle af de fiskere, der i dag står ud fra havnene i deres store kuttere, kunne præstere noget lignende, men de har jo heller ikke lært det og har heller ikke brug for det.

Landing umulig

Endnu inden de sidste både var i land, kom den tredie ballon, der betyder: Landing umulig! Afvent hjælp! – Og hjælpen var der. Allerede ved anden ballon blev redningsbåden kørt på stranden og sat ud. Den lå lige inden for revlen for at kunne yde hjælp, hvis der skulle ske en kæntring. Det var en drøj tørn at ligge der med redningsbåden. Den ene vældige bølge efter den anden brød over den lave båd og bordfyldte den. Båden sank ikke, den var selvlænsende, men de tolv, der udgjorde besætningen, sad konstant i vand til livet, mens de uafbrudt trak på de tunge årer, at båden ikke skulle gå i drift. En del af mandskabet var måske ganske unge mennesker eller ældre ikke-fiskere, for nogle af redningsmændene var med i fiskerbådene. Men ikke een nægtede at gå i deres sted. Selv fiskere, der lige havde foretaget en livsfarlig landing, har jeg set springe til en ledig åre i redningsbåden.

Redningsdamperne

Der var også telefoneret efter en af de to redningsdampere, „Vestkysten" eller „Vesterhavet", der var stationeret i Lemvig. Den ene af dem lå i fiskeperioder i Thyborøns Kanal. Der var i min første drengetid ingen havn. – Snart så vi den komme sydfra med sort kulrøg kvolmende op af skorstenen og rullende sidelæns i søen, så en ukyndig kunne tro, at den ville trille helt rundt. Snart

var den fremme ud for landingspladsen, hvor den tog korte ture frem og tilbage. Det skete af og til, at nogle af bådbesætningerne gik med damperen og fik deres båd på slæb, eller de skalkede lugerne og lod båden sejle sin egen sø. De gjorde det dog nødigt. Det kunne betyde et stort økonomisk tab, da båd, fangst og redskaber kun sjældent blev bjerget. Men jeg har ofte hørt fiskerne udtrykke deres store taknemlighed over, at „æ damper" lå der i en sådan situation, som en sidste udvej.

Var det „Vestkysten", der kom, syntes jeg, det var særlig spændende, for på den var min ældste bror kok, og måske var en anden bror skibsdreng. – Mine fem ældre brødre havde startet deres løbebane på samme måde. Efter konfirmationen blev de drenge hos lodsoldermanden, der dengang boede i Krik. Hos ham lærte de at sejle en båd over fjorden og ud til lodsstationen, der dengang lå på nordsiden af kanalen. Efter et halvt år fortsatte de som skibsdrenge på „Vestkysten". Den femte bror blev sendt i land fra skibet, da første verdenskrig udbrød. Skibet blev inddraget under marinen og blev armeret med to små kanoner, hvad man så ville

Bjergede kystfiskere fra Agger ombord på redningsdamperen. Nummer to fra venstre er Jens Grøn.

Besætningen på redningsdamperen »Vestkysten« 1929. Forrest fra venstre kaptajn Christensen, maskinmester Elmgren, maskinassistent Andersen, styrmand Larsen. Bagest fra venstre kok Jens N. Madsen (min broder), fyrbøder Jeppesen, matroserne P. Pedersen og Winther. Foran i redningskransen skibsdrengen S. O. Sørensen.

bruge dem til? Min broder Thomas var jo ikke værnepligtig og blev derfor afmønstret. Nu var traditionen brudt for os to mindste af brødreflokken.

I havets vold

Men altså, de allerfleste gange foretrak fiskerne at forsøge landing ved egen hjælp uanset risikoen. – Det var nu meget vanskeligere, end da de første både kom hjem. Der måtte ofte lægges an til landing adskillige gange, inden det lykkedes at få en „slet". Men endelig gik det indad på kammen af den brydende bølge, og man kunne knapt skimte båden i det kogende bråd. Det var et frygteligt og skræmmende syn: en lille båd og små mennesker i havets overmægtige vold. Egentlig bange var ingen af tilskuerne,

man havde oplevet det før, og det plejede jo altid at gå godt. Men der var stille blandt tilskuerne, og det skete, at nogle af de nysgerrige vendte sig om for ikke at se det frygtindgydende skue. Fiskere, der allerede var landede, stod parate helt nede i havstokken for at danne kæde, hvis der i sidste øjeblik skulle ske en katastrofe og båden løbe tværs i landingsøjeblikket. I så fald gjaldt det om at være hurtig i vendingen, at tilbagesuget ikke skulle rive nogle med ud, for så var der ingen redning, selv den dygtigste svømmer ville ikke kunne klare sig.

– Men nu er båden der! Som en pil skyder den ud af bråddet og næsten helt op på land. En mand står i forstavnen med en trosse, som han hiver ind til de ventende, så er det afværget, at bølgens tilbagesug, som har en vældig kraft, skulle suge båden ud igen. Besætningen springer af båden. De er i hosesokker og uden olietøj, men med korkredningsbælter om overkroppen. Det kunne jo være endt med en kæntring over revlen, og så ville de, iført træskostøvler og olietøj, hurtigt være trukket til bunds. – Et drama, ja, men for den tids kystfiskerbefolkning en ofte tilbagevendende begivenhed.

Redningsbåden

Nu var vi knægte og de landboere, der i dagens anledning var kommet på stranden, kun interesserede i een ting: redningsbådens landing. Så snart den sidste fiskerbåd var landet, gjorde man også i redningsbåden klar til at gå ind. Slæbet, „kaffeposen" populært kaldet, blev smidt ud. Det var en kegleformet sejldugspose, hvis brede åbning vendte fremad, den skulle stabilisere farten. Når en passende „slet" syntes at være tilstede, lagde man alle kræfter i årerne, og gennem bølgebråd og kaskader af vand gik det mod stranden, hvor hjælpende hænder greb den line, som stavnmanden har kastet. Så var man atter på fast grund, gennemblødte af det salte havvand fra top til tå. Det kan godt være, at en og anden af rorkarlene opdagede, at huden i hænderne sad i laser efter måske 5–6 timers uafbrudt slid ved de tunge årer. – Nu trådte hele det faste mandskab til. Båden blev læsset på sin vogn og kørt op til redningshuset, og hvis det ikke var alt for sent på dagen, blev alt gjort klar, så den var parat til næste tørn. – De tre balloner blev

»Alfa«, en af de første motorbåde ved Agger, bemærk størrelsesforholdet. O. 1910.

taget ned, og når man fra redningsdamperen havde observeret det, dampede den sydpå til kanalen efter veludført og nødvendig vagttjeneste.

Båd på land

Enten det var i godt eller dårligt vejr, var fiskernes arbejde ikke forbi med landingen. Bådene skulle hales i sikkerhed et stykke oppe på stranden. Var det en pram, skete det udelukkende ved håndkraft. Et par mand anbragte sig på hver sin side af båden. Der skulle løftes og hales i takt, og derfor var der een i hvert bådelag, der „sang op", som man kaldte det, d.v.s., at han angav takten ved at råbe: „Sjå–hå!" af sine lungers fulde kraft. Disse råb kunne i vestlig vind eller stille vejr høres helt op i byen, og vi kunne næsten altid på stemmen høre, hvem det nu var, der „sang op". – Var det motorbådene, det drejede sig om, blev der lagt jernruller under kølen, og ved hjælp af en stålwire og et håndspil, anbragt længere oppe på stranden, haledes motorbåden så langt op, som man fandt det nødvendigt. Under ophalingen havde en mand på hver side af båden ryggen imod bådsiden for at holde den i balance. Det var et ikke ufarligt arbejde. Det kunne jo ske, at den tunge båd væltede over til den ene side, og så kunne

manden der blive klemt ned og komme slemt til skade. Det er sket flere gange. – Når båden var på plads, skulle fangsten bæres op i pakhuset på den anden side af havdiget, og det var som regel fiskerne selv, der gjorde det i deres rygkurve. Det var et hårdt slid som afslutning på en lang arbejdsdag, der godt kunne være på 14–16 timer. Når båden til sidst var rengjort, gjaldt det om at komme hjem og få mad og nogle timers søvn, inden næste tur tog sin begyndelse. I længere fiskeperioder måtte fiskerne ofte nøjes med tre–fire timers søvn flere nætter i træk.

Fiskeeksport

I det store pakhus blev fangsterne indvejede, fisken blev renset for indvolde, pakket i trækasser og iset, og ud på natten kom så vognmændene med deres hestevogne og kørte fiskekasserne til den nærmeste jernbanestation 12–15 km borte. Herfra sendtes fisken til Tyskland, England eller Belgien. Disse udprægede industri-

Udsætning af kystbåd. Markus Andersen ved roret.

lande var jo store aftagere af fødevarer, og kun en lille del af fangsten gik til hjemmemarkedet. – Forretningen var fiskernes egen, idet man under krigen opdagede, at visse fiskeexportører, i hvert fald efter fiskernes mening, tjente for meget på mellemhandelen, og så blev fiskerne som forhen landmændene andelsfolk. Det begyndte i Vorupør og Klitmøller, og nu oprettede Aggerfiskerne efter forbillede derfra også deres egen fiskeexportforening, og netop den fine kvalitetsvare fra kystfiskeriet, langt finere end kutterfisken eller de fremmedes trawlfisk, indbragte gode priser på udlandets fiskemarkeder.

I ældre tider havde fiskerierhvervet anderledes dårlige vilkår end senere hen. Og det lå ikke længere tilbage, end at vi børn ofte hørte beretninger herom. Et andet minde om gamle dage og endnu hårdere arbejdsbetingelser var, at der endnu oppe på stranden lå et par af de gamle ro- og sejlbåde, der helt op til århun-

Unge fiskere fra Agger i søndagstøjet. Manden med hvid kasket og stok er dog lærer M. Jensen, Gettrup, født i Agger.

T 146 lander efter endt fisketur.

dredskiftet var almindelige. I godt vejr satte man sejl, i dårligt vejr brugte man årerne. Det var helt åbne både, og risikoen var stor. Det viste bl. a. ulykken i 1893.

De første motorbåde

Så kom de første motorbåde. Jeg husker endnu nogle af deres navne: „Flid", „Saron", „Alfa", „Togo", „Sipora", „Viking" m. fl. Store var de ikke, og motorkraften var det så som så med, 4, 6, eller når det gik højt 8 hestekræfter, men det var intet mindre end en revolution, der fandt sted, og en udvikling var sat i gang, der ikke var til at standse. De gamle, åbne robåde forsvandt hurtigt, og motorbådene byggedes større og større, og hestekræfterne blev flere og flere. Der udvikledes hos bådebyggerne, især i Vorupør, en bådtype, der med sin brede, men alligevel højtrejste forstavn, den lavere, næsten lige afskårne bagstavn og sin ringe dybtgående, viste sig ideel til sejlads fra åben strand. Men medaljen

havde også en bagside, idet bådene blev så store og tunge, at sliddet med at søsætte og lande dem næsten blev umenneskelig hårdt. Dette var med til at give det gamle krav om bygning af havne på Jyllands vestkyst fornyet og tungere vægt, og i dag er fiskerihavnene i Thyborøn, Hirtshals, Hanstholm og Hvide Sande glædelige realiteter.

Krejlere

Men tilbage til fortiden! Og til de ældres beretninger. Mor kunne fortælle om, hvordan hun og andre fiskerkoner, når bådene var landede, gik til stranden, hvor de lå på deres knæ og rensede fisken. Ved vintertide måtte de ofte skrabe sneen til side, inden de kunne tage fat på arbejdet. – Afsætningen skete dengang ofte til lokale fiskehandlere, „krejlere", der købte, hvad de i løbet af en dag eller to kunne afsætte ved at køre fra dør til dør. Det skete også at landboerne selv kørte til stranden og købte en større portion fisk til saltning og tørring. Denne sidste handel var ofte en byttehandel, vare for vare. Og priserne var små, 4–6 øre for et halvkilo var ikke ualmindeligt. Lidt ind i det nye århundrede dukkede tyske opkøbere op, og en export begyndte at komme igang. Fisken blev i store flettede riskurve sendt ned til Hamburgs fiskemarked. Jeg husker endnu disse riskurve, senere gik man over til trækasser.

Det var dog først under første verdenskrig, at der rigtig kom gang i den danske fiskeexport. De krigsførende lande manglede fødevarer, og fisk var der nok af i Nordsøen, nu da de store engelske og tyske trawlerflåder ikke kunne gå ud. – Der blev gode penge at tjene for kystfiskerne, og det kunne godt gå en anden til hovedet. En fisker hjemme i Agger erklærede ubetænksomt, at ingen mere skulle få ham til at tage på havet for at tjene halvtreds kroner. Den udtalelse måtte han tage i sig igen, for i første halvdel af tyverne kom der en grim nedgangstid for fiskeriet. Især det tyske marked var blevet ødelagt af inflation. Man havde simpelthen ikke råd til at købe den dyre fisk. Det hændte endog, at fiskerne fik en regning på, hvad de kaldte begravelsespenge. Det var betaling for destruktion af fisk, der ikke havde kunnet afsættes på markedet.

Min fader og moder, Søren Martin Madsen og Karen Marie, f. Iversen.

Fiskere ved den gamle fjordhavn, »æ Ewwer«.

Vårsilden

Nu må man ikke tro, at det altid var alvoren og dramatikken, der prægede livet i fiskerlejet. Der var også – og vel flest – lyse og glade timer. – For mig står en bestemt situation nu i et lysende, næsten drømmeagtigt skær. Det var en tidlig morgen sidst i april eller først i maj. Fiskerne havde været ude i deres pramme efter vårsilden, et arbejde, der af mange nærmest regnedes for en slags lystfiskeri, selv om det var natarbejde. Solen hævede sig i øst, men tågen og morgendisen hang endnu som lange, lysende slør ude over havet, der kun bevægede sig i lange, blide dønninger, der knap nok kunne bryde i havstokken. Alle lyde klang tydeligt igennem. Vi hørte de taktfaste åretag og fiskernes rolige samtale, inden vi endnu ret kunne se bådene. Så dukkede de frem af disen, som var ved at opløse sig. De gled roligt til land, og med et par seje tag halede de fire fiskere båden så langt op, at man kunne gå til den uden at få en våd sok. I midten af båden lå fangsten af sølvblanke sild. Var fangsten stor, havde de to ved årerne måt-

tet sidde med støvlerne begravede i sild, og ikke en plet af deres olietøj var fri for de blanke sildeskæl. Hænder og ansigter havde også fået deres part.

Garnene

Kvinder og børn fik travlt. De tog de våde, sammenbyltede sildegarn på skuldrene. Også vi drenge måtte bære eet, helst to garn, de voksne tog både fire og fem. – Snart så man kvinder og børn og enkelte ældre mænd spredt ud over klitten, hvor de to og to var i færd med at lægge garnene til tørre, og alt imens lød der glade tilråb til de nærmeste arbejdsfæller. – Om eftermiddagen var sceneriet lidt anderledes. Da så man fiskerne selv sidde rundt om på klitten. De var i færd med at bøde de værste af de huller, der under nattens fiskeri var blevet revet i de fintmaskede garn. Når fiskerne gik hjem for at gøre sig rede til nattens arbejde, kom kvinder og børn igen og samlede garnene sammen. Det skulle gøres ordentligt, så de ikke kom i urede ved udsætningen. Garnene blev båret til stranden, og nu var de ikke nær så tunge som om morgenen, men de fyldte mere. Garnene stilledes ved de respektive ejeres både, og så var man igen klar til nattens fiskeri.

Landdragning

Et andet charmerende sommerfiskeri var landdragningen efter makrel. I sommermånederne, især efter en periode med rolige østlige vindforhold, søger store stimer af småsild ind til den jyske vestkyst. Disse værgeløse småfisk jages af deres fjender, tunfisk, hajer og især den grådige makrel, og under denne vilde jagt sker det, at både forfølgerne og de forfulgte, kommer helt ind til land, ja, undertiden jages småsildene helt op på land. – Fiskeriet stod på i morgentimerne og de første formiddagstimer samt i de sene eftermiddagstimer og de første aftentimer. Fiskerne roede i deres pram hen til en position, hvor de, ud fra tidligere erfaringer, mente, at der var mulighed for, at stimerne ville gå ind. I bådens bagstavn lå voddet og tovene parat. En mand blev på land med enden af det ene vodreb, mens båden med de andre tre blev liggende i havstokken. Nu ventede man på chancen.

Det første tegn er en måge- og terneflok ude over havet. Fuglene

fulgte stimerne, og ved hastige styrtdyk forsynede de sig af det righoldige spisekammer. Nu var det spændende, om stimen ville nærme sig kysten. Det skete nemlig også, at stimerne stod til havs eller langs med kysten. Fuglene nærmede sig land, og pludselig var havstokken et sydende kog af småsild, og de jagende makrel havde ofte så stor fart på, at de sprang op i luften, som var det flyvefisk. Luften var tyk af skrigende og styrtdykkende fugle. Et fantastisk syn det hele. – Og fiskerne? Ja, der var gået ild i de ellers så rolige folk. De to i bådene var ved årerne og trak, som gjaldt det Danmarksmesterskabet i kaproning, mens den tredie mand i båden sørgede for at først rebet og siden den første halvdel af voddet løb ud over bagstavnen uden at komme i urede. Når fiskerne mente, det var passende, drejede de uden om stimen, og det skulle gå stærkt, for på et øjeblik kunne stimen vende om og søge ud på dybere vand for igen at få bevægelsesfrihed. Så var man uden for stimen, og fangstposen, „æ how", blev kastet ud. Nu gik det ind mod land, mens den anden halvdel af voddet løb ud, sidst kom det andet vodreb.

Makrellen springer

Båden blev efterladt i strandkanten, og indhalingen begyndte. Spændingen steg. Det var ikke sildene, man var interesserede i, og mange af dem forsvandt også ud gennem vodarmenes forholdsvis store masker, nej, det var makrellen, det drejede sig om. Der var makrel, for man havde jo set dem „springe", men hvormange? Jeg har overværet landdragninger, hvor man kun fik en halv snes stykker eller færre. Resten, for der har været mange flere, nåede man ikke at få indkredset. Den største landdragning, jeg har overværet, gav over 90 snese – i eet træk! – Nu var vodarmene ved land, og fiskene kunne ikke undslippe. Efter som voddet blev trukket mere og mere sammen, oplevede man noget fantastisk. Havet bogstavelig talt kogte af fisk, små og store, og de grådige makreller fortsatte, skønt selv fangne, deres jagt på silden. Byger af fiskeskæl slog op fra vandet, og også fuglene fortsatte deres fiskeri, indtil „howen" kom på land og blev tømt ud på sandet. Makrellerne samledes i kasser, båden hentedes, og vod og reb blev gjort klar, så man var parat, når næste chance viste sig. Tilbage på

stranden lå tusinder af småsild. Fuglene tog deres part, og børn og kvinder kom med kurve og spande for at samle op af de største. Tilberedt på forskellige måder var silden en lækker spise – og billig!

Den store fangst

I tiden før den første verdenskrig foregik det større havfiskeri fra kysten fortrinsvis i efterårs- og vintermånederne, da torsken og kulleren søgte ind mod land for at gyde deres rogn. Først under krigen med de store fangster og ubegrænsede afsætningsmuligheder tog man også sommermånederne i anvendelse og søgte længere til havs end man plejede, og bådene landede snart fangster af en hidtil for kystfiskeriet ukendt størrelse.

Jeg husker tydeligt, da den første rigtig store fangst blev bragt i land ved Agger. Det var i maj 1915. Fiskerne havde i foråret

Makrelvoddet hales ind.

Fangsten fra makrelfiskeriet sorteres.

søgt længere og længere ud på fisketurene, og det gav stadig større fangster. Det hidtil almindelige, 400–500 kg, var steget til op imod 1000 kg, og nogle af bådene havde været oppe på halvanden til to timers udfart. – En dag i maj besluttede „Arkens" mandskab sig til at gå fire timers sejlads ud fra land. Det var der ingen på land, der vidste noget om, og da der var gået et par timer, efter at de andre både var landede, begyndte man at blive urolige for „Arken", og skønt ingen sagde det højt, lå det uhyggelige spørgsmål dog i luften: Var de løbet på en drivende mine? Det var jo i krigens tid. Der blev talt om at varsko redningsdamperen for en eftersøgning, men endelig, der kom de, langt ude. De har nok haft maskinskade, snakkede man om, men da båden kom nærmere, kunne vi se, at den lå usædvanlig lavt på vandet. „Den er synkefærdig, den er sprunget læk," lød det nu. Og synkefærdig så den ud til at være. „Essingen", rælingen, var knap nok oven vande, men det var fisk, der tyngede den ned. Ikke blot i lasten, men

overalt, hvor det var muligt, var der anbragt fisk. – „Hvor meget har I?" spurgtes der. – „Åh, en fire tusind pund," lød svaret, og det var der, godt og vel endda. Det var den største fiskeladning, der nogen sinde var bragt ind til Agger af een båd.

Og nu skete der noget. Efter nogle hurtige spørgsmål og svar mellem fiskerne fik man travlt. Og inden aftenen mørknede, stod hele flåden til havs igen, og næste dags fangster overgik alt, hvad man hidtil havde kendt eller drømt om. Nogle af bådene var gået 6 timer vest på, altså helt ud til Jyske Rev!

Havet og fjorden

Fiskerne nordpå i de andre fiskerlejer på Thykysten misundte Aggerfiskerne, at de havde så let adgang til Limfjorden, og før krigen var de fleste fiskere i Agger om sommeren beskæftigede ved fjordfiskeriet, især efter ål. De, der blev hjemme, fiskede i Krik Vig og gik ud fra en landingsplads sydøst for byen. Denne landingsplads kaldtes „æ Ewwer", et navn hvis oprindelse eller betydning ingen har kunnet oplyse mig om. Men Krik Vig er jo ikke noget stort vand, og derfor drog mange om sommeren til andre fiskepladser ved fjorden. Gudnæs, Næssund og Doverodde var de foretrukne. – I sidste halvdel af maj blev fiskernes fjordbåd, „æ sjægt", gjort klar, læsset på en vogn og kørt til bestemmelsesstedet. Der lejede man sig ind hos bønderne eller på en kro, hvis en sådan fandtes på stedet. – Det var faktisk en videreførelse af en endnu ældre tradition, hvor fiskerne fra Thys vestkyst drev sommerfiskeri så langt borte som i Isefjord, Roskildefjord og Smålandshavet, men det ligger før den tid, jeg har nogen erindring om. Derimod har jeg ofte hørt beretninger om den tid og disse sommerrejser, og hvis man tør tro dem, gik det ofte drabeligt til med slagsmål mellem de „indfødte" og vestkystfiskerne.

I august vendte fjordfiskerne hjem igen, og så var vi børn meget interesserede. Det kunne nemlig ske, at der på bunden af en skibskiste eller en køjesæk var gemt en portion æbler. Den frugt var vi ikke forvænte med, og alene duften var frydefuldt forjættende. – Sommertidens fjordfiskeri forsvandt næsten helt under første verdenskrig, der på så mange måder afgørende ændrede kystfiskeriets vilkår.

Må jeg slutte dette afsnit med at fortælle om et virkelig morsomt fiskeri, som ikke mindst vi børn deltog i med liv og lyst. – Når vinden i lang tid havde stået i øst og syd, var der efterhånden presset så meget vand ind i Limfjordens vestlige del, Nissum Bredning, at det stod langt op over den brede fjordstrand, ja, helt op i strandengene. Limfjordens hyppigst forekommende fladfisk, skrubben, der jo er en typisk bundfisk, havde dermed fået sit jagtterræn stærkt udvidet og var fulgt med højvandet ind på det lave fladvand, og så var betingelserne til stede for et fiskeri, vi kaldte at „pigge skrubber". Fangstredskabet var en meterlang kæp, i hvis ene ende et par fladhamrede søm, hvori der var udfilet modhager, var gjort fast. Det var „æ pig". Desuden havde vi en lang syl med et øje i den tykke ende, og heri var bundet en lang snor, som endte i et korkstykke. Hvis det blæste meget, så vandet krusedes, havde vi en lille flaske med tran eller olie i. Lidt af det hældt ud på vandoverfladen glattede krusningerne ud i et

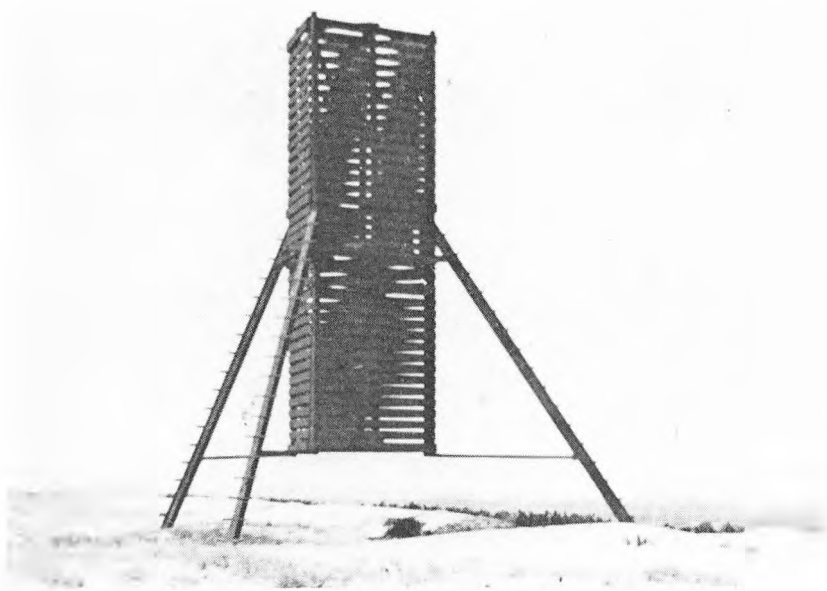

Sømærket Agger Tange.

stort område. – Så vadede vi ud i vandet, og vi kunne vade næsten en hel kilometer ud, uden at vandet gik over knæhøjde. Af og til så vi en skrubbe bevæge sig hurtigt hen over sandbunden, men den var vanskelig at få ram på, og havde der ikke været flere end dem, vi så svømme rundt, var det blevet et sløjt fiskeri, men der var mange flere. Når skrubberne ikke svømmer rundt, lægger de sig på sandbunden, mens de hurtigt bevæger finnerne op og ned, og i løbet af ingen tid er fisken ikke til at se, kun en lille forhøjning i sandbunden og et par små mørke pletter, øjnene, røber den. Fik vi øje på sådan en forhøjning, satte man foden på den, og så skulle man snart blive klar over, om der var en skrubbe neden under, for fisken blev meget levende og ville smutte væk. Nu hurtigt „æ pig" ned ved siden af foden, og med et kraftigt stød blev redskabet jaget ned i fisken, som derved blev spiddet på de to modhager. Til sidst jog man sylen gennem fiskens hoved, og skrubben gled ned på snoren, som man slæbte efter sig.

Masser af skrubber

Skrubbefiskeriet kunne imidlertid udvikle sig på en helt anden måde, hvis det i en sådan højvandsperiode pludselig blæste op til en hård nordvestenstorm, thi den kunne på mindre end en time flytte vældige vandmasser fra den nordlige og vestlige del af Nissum Bredning over i den sydlige og østlige del, og det yndede man især ikke i Lemvig, hvor man oplevede, at vandet steg over havnekajerne og op i gaderne, så kirken undertiden var helt omflydt. – Langs med Aggertangens og da også Harboøretangens østlige side så man, hvor der før var store vandflader, nu en kilometerbred strand, som efterhånden tørrede. Var det sket rigtig hurtigt, havde skrubberne ikke kunnet følge med ud på det dybere vand. Til at begynde med lå de dækkede af et tyndt sandlag, men når dette tørrede ud, lettede de sig og lå og sprællede på det tørre sand. Vi kunne bare gå rundt og samle dem op og fik snart en rygkurv fuld af dejlige store skrubber. – Man kunne selvfølgelig ikke straks spise sig gennem disse masser af fersk fisk. Derfor blev de fleste af skrubberne rensede og bundet sammen to og to ved halerne, hvorefter de blev hængt til tørre for at indgå i vinterforrådet af fisk.

Redningsvæsenet

Redningsbåden

I det foregående har jeg flere gange nævnt redningsbåden, i daglig tale kaldet „den røde". Den spillede en stor rolle i børnenes forestillingsverden. Egentlig var der to redningsbåde, to redningsstationer, som besætningen i Agger skulle bemande. Der var stationen Vesteragger, som dens officielle navn var. Den havde vi daglig for øje. Derudover var der stationen Thyborøn Nord, der lå ca. 7 km længere syd på tangen. Her var der kun en redningsbåd, medens der i Vesteragger både var redningsbåd og raketapparat. Det var nok den lange afstand ud til Thyborøn Kanal, der havde berettiget en båd nærmere kanalen. I dag er forholdene helt anderledes. Der er stationeret en stor, moderne motorredningsbåd i Thyborøn havn, Thyborøn Nord er nedlagt, roredningsbåden står på Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg og i Agger er der nu kun raketapparatet tilbage.

Stationens mandskab

Mandskabet ved stationen var på tretten mand: en opsynsmand, der var stationens administrative leder, og som efter rådslagning med det øvrige mandskab havde den endelige afgørelse af, om man skulle gå i aktion eller ej. Han var ikke pligtig til at gå ud med båden, men havde ret til det. Når båden var sat i søen, havde opsynsmanden ingen myndighed, den lå alene hos bådformanden. I bådformanden forenedes såvel en kaptajns som en styrmands myndighed og ansvar, idet bådformanden sad ved roret. På søen var hans ord lov! Så var der stavnmanden. Han kunne godt have en vanskelig opgave, når båden skulle i søen. Da var det hans sag ved hjælp af den store bådshage at forhindre, at de svære søer slog båden tværs i havstokken. Endelig var der de ti bådmænd, rorkarlene, to på hver toftebænk, hver med sin åre. De var placerede efter anciennitet sådan, at de sidst ansatte sad forrest i båden. Det var sikkert, at de to eller fire forreste roere altid kom gennemblødte i land, selv efter de kvartårlige prøveture, der ikke måtte foretages i magsvejr.

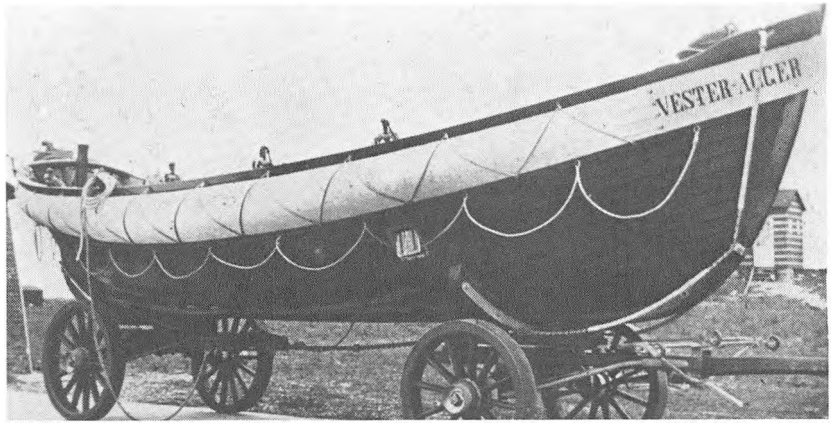

Redningsbåden »Vester Agger«.

Olietøj og søstøvler

Alle mand var i olietøj og lange søstøvler, ikke de sædvanlige træskostøvler, som brugtes under fiskeriet, de var stive og klodsede, men lange, smidige støvler med læderbunde. Og så var hver mand iført et korkredningsbælte, der med lethed kunne bære en mand oppe, hvis han kom i søen. – Udvendig på båden, lige under essingen, (rælingen), lå der et sejldugsbetrukket korkbælte. Det var hvidmalet, men ellers var bådens farve rød udvendig og gul indenbords, altsammen farver, der var lette at se. Årerne var meget lange og tunge, men en blykrans lige neden for håndfæstet virkede som kontravægt, så de var lettere at løfte af vandet, end man umiddelbart skulle tro. Alligevel krævede det stor øvelse at kunne bruge en sådan åre i stærkt bråd og høj sø. – Bådens indvendige rumfang var vel for ca. halvdelens vedkommende opfyldt af kobberluftkasser, der bevirkede, at den ikke kunne synke, selv om den var bordfyldt af vand, og det var den meget af tiden under redningsarbejdet, ja selv under prøveturene. Den var tillige selvlænsende, idet der i hver bådside var to metalluger, ophængt således, at de kun kunne åbnes udad ved tryk af vandet. Men det varede sjældent længe, inden den næste brådsø fyldte båden, så vandet det meste af tiden stod op til, ja over tofterne. Der fandtes også mast og sejl til redningsbåden, men oftest blev det på land. Jeg mindes aldrig at have set det taget i brug.

Redningsøvelse

I mit hjem havde vi alt det med redningsbåden tæt inde på livet, da far var bådformand, ligesom hans far og hans farfar havde været det før ham, og vi børn vidste præcis, når de kvartårlige prøveture skulle foretages, men det rygtedes også snart over hele byen. Når „den røde" kørte ud af redningshuset, der havde to Dannebrogsflag malet i kors over døren, var der allerede en stor flok børn, både drenge og piger, med på turen op til havet, og mange flere, også voksne, kom efterhånden til. – Som allerede nævnt måtte prøveturene ikke foretages i magsvejr, så var der jo ingen øvelse i det, men den skulle efter reglementet heller ikke foregå, hvis der kunne være livsfare forbundet dermed. Det var opsynsmandens sag at skønne herom. Efter veloverstået prøvetur, som vi børn overværede til sidste minut, blev båden kørt tilbage til redningshuset, hvor den blev rengjort og efterset efter alle sømandskunstens regler. Saltvand og sand fjernedes, og alt metal

Redningsbåden går ud.

blev pudset, så det skinnede. Årer, reb og det store ror, alt blev anbragt på de respektive pladser, så det var let at gå til i påkommende tilfælde. Jeg gad vide, om man noget andet sted kunne finde en så gennemført orden og renlighed som i redningshuset. Nå, man kunne jo også nårsomhelst vente uanmeldt inspektion af redningsbestyrelsen fra Skagen. Så blev alt efterset og enhver mangel eller uefterrettelighed skånselsløst påtalt.

To gange om året blev en raket afprøvet. Man skulle jo være klar over, om lageret var brugbart i påkommende tilfælde. Der var både enkelte, dobbelte og tredobbelte raketter med tilsvarende forskellig rækkevidde. Aldrig så snart havde den hvæsende raket forladt sin trefod, før hele horden af knægte satte af sted i samme retning. Det var nemlig en gammel, uskreven lov, at den, der først fandt den afskudte raket, blev ejer af „æ raketståg", rakettens styrestang. Mest spændende var raketprøven om efteråret. Den fandt sted om aftenen med afbrænding af det såkaldte strandingslys, en stor fosforfakkel, anbragt på en trefod. Den udsendte et skærende blåt lys, der gjorde nat til dag, og udsendte mængder af gul røg. Det var en yndet sport, at vi drenge anbragte os i læ af fakkelen, så tæt ved som muligt. Det gjaldt om at kunne holde ud i den kvælende fosforrøg så længe som muligt, indtil vi halvkvalt og hivende efter frisk luft søgte om i vindsiden. Sært, at vi ikke blev syge af det.

Strandvagt

En anden af redningsmændenes opgaver var at gå strandvagt. Fra september til april skulle der udsættes strandvagt, hvis vejret var sådan, at en stranding kunne befrygtes, altså tåge eller storm. Det er faktisk ikke rigtigt at bruge udtrykket befrygtes i denne forbindelse, for strandinger frygtede man sandelig ikke, snarere regnede man med dem. De gav jo gerne anledning til en god extrafortjeneste for både redningsmandskab og bjergelav. – Een vagt blev sendt nord på gennem Lodbjerg klitter til Kræn Therkildsens vej, hvor de kontaktede vagten fra nabostationen i Lyngby. En anden vagt sendtes syd på ud ad tangen til Thyborøn kanal. Turen nordpå var den strengeste, for her nåede et oprørt hav hurtigt op til de stejle lerskrænter, så vandringen måtte foregå

op og ned ad klitbakkerne. Sydpå kunne man som regel gå på den brede forstrand, og skulle man endelig op i klitterne, var disse ikke så høje og stejle som nordpå.

Foruden en solid kæp i hånden havde vagtmanden over skulderen hængende et blikfoderal med to signallys, som blev tændt, hvis man observerede et skib, som var i havsnød eller måske allerede var strandet. Så kunne de nødstedte søfolk se, at de var observerede fra land. Vagtmanden skyndte sig så til den nærmeste telefon for at varsko opsynsmanden. Langs hele den jyske vestkyst gik der en speciel telefonledning, redningstelefonen. Midtvejs i hvert vagtdistrikt gik ledningen igennem et lille træskur, „alarmhuset", og herfra var der forbindelse til stedets opsynsmand.

Dobbeltvagt

– En vagttur kunne vare fra fire til seks timer, alt efter årstiden. Jeg tror ikke, at far nogen sinde har fået mere end tre kroner for en tur, og da var det først under krigen, man opnåede denne fantastiske betaling. – Vejret kunne være så hårdt, at opsynsmanden satte dobbeltvagt ud, men så skulle det også være slemt. Jeg husker en juleaftensdag, hvor det hen mod aften blæste op til snestorm. Foderalet med signallysene hang ude i „æ gång", så vi vidste, at det var far, der stod for tur, og ganske rigtigt! I mørkningen kom opsynsmanden og purrede ham ud. „Men det bliver dobbeltvagt," sagde han. „Er det nødvendigt?" spurgte far. „Ellers bliver det det," svarede han, og han fik ret. Inden far kom af sted, stod himmel og jord bogstavelig talt i eet. Far og hans makker, der nu var kommet til stede, måtte lukkes ud af en anden dør end den sædvanlige, der allerede var halvt dækket af en snedrive. Og nu havde de to en tur på 5–6 timer i mørke og snestorm foran sig, men det blev af alle taget ganske roligt og selvfølgeligt. – Det kunne ske i nogenlunde ordentligt vejr, at en af de ældre brødre fik lov at komme med på strandvagten. Og tænk! En nat, da min bror Thomas var med, opdagede han en stranding. Hvor var vi andre misundelige, at ikke en sådan oplevelse var faldet i vor lod. – Nu må man ikke tro, at der kom en stranding hver eller hveranden nat, slet ikke, men det var i min barndom en sjælden vinter, at der ikke kom en eller to, ja under-

tiden tre i vinterens løb. Da jeg var rejst hjemmefra i 1921, fik jeg i november måned et brev fra min yngre bror, hvori han fortalte, at der stod tre strandinger på een gang. For første og sidste gang i mit liv prøvede jeg virkelig, hvordan det var at længes hjem.

Medens en stranding og redningsbådens aktion i forbindelse hermed af børnene mest opfattedes som en spændende oplevelse med megen dramatik i, var det med lidt andre følelser, vi overværede, når redningsbåden var kaldt til assistance, når fiskerne skulle lande under vanskelige forhold. Mange kvinder, især de ældre, der havde ulykkesnatten i 1893 i frisk erindring, holdt sig hjemme. Jeg husker aldrig, min mor var på stranden hverken i storm eller stille. Vi børn var der, og netop fordi vi måske havde en far eller en bror med i en af de nødstedte både, der nu skulle forsøge den vanskelige landing, var det en angstblandet følelse, der betog os, og dog var der sikkert ikke en af os, der ikke samtidig drømte om den dag, da vi selv skulle „lænd en gal haw", (lande i et oprørt hav). – Stor var dog lettelsen, når det hele var vel overstået. Gik det da aldrig galt? Hertil må jeg svare, at fiskernes erfaring og øvelse i at klare de vanskelige forhold var så stor, at det gjorde det faktisk ikke, ikke så langt, jeg kan huske tilbage.

Men vi havde også mange gange hørt om ulykkesnatten i 1893, og vi havde hørt om redningsbåden „Flyvholms" forlis ved Harboøre, hvor vistnok hele besætningen omkom. – Vi havde hørt om prøveredningsbåden, en ny og – mente ekspertene – bedre type, der var afprøvet forskellige steder på kysten. Nu skulle den også prøves ved Agger, der vitterligt regnedes for det vanskeligste sted på kysten. I hvert fald var det den station i hele landet, der havde det største antal redningsforsøg og det største antal ilandbragte skibbrudne. – Og her gik det galt. Søen var urolig og strømforholdene vanskelige, og under landingen kæntrede båden. Alle blev reddede, også far og farfar, som begge var med. Far havde alle dage derefter et ar i tindingen som et minde om begivenheden.

I denne forbindelse kan jeg ikke lade være med at fortælle en lille historie, som blev genfortalt utallige gange i min drengetid: Opsynsmanden, den i hele Thy kendte Thøger Sørensen, sognekongen i Agger, og farfar var med i båden og kom under den, da den kæntrede. Farfar havde instinktmæssig søgt op under bådens bund i den smule luft, som havde samlet sig, så han havde ikke fået ret meget havvand i sig. Farfar var derfor straks på benene, da han blev bragt i land. Opsynsmanden derimod havde slugt en masse vand, og han blev hjulpet i land af to mænd, der havde ham under armen. Efter sigende klagede han sig højlydt: „Æ dør, æ dør! Hold ved mæ, æ skal bræk mæ!" Da får han pludselig øje på farfar og siger: „Hur var do, Mads?" – „Det ved æ ek, æ vil ha luft," svarede farfar. Da blev den forvirrede opsynsmand arrig og sagde: „Do vil ha luft. Do vil skid, vil do! Do såd på æ ryg af mæ!" – Beretningen er helt sandfærdig.

Redningsbåden »Vester Agger« med tidligere bådmænd. Nummer fem fra højre er min fader.

Strandninger og bjærgninger

Strandinger hørte altså så at sige til hvert efterårs og hver vinters hændelser. Det varede helt op til tyverne, men så ebbede det ud. Sejlskibene forsvandt næsten totalt og er nu kun at betragte som museumsgenstande, hvis de da ikke benyttes som skoleskibe. Maskinkraften i skibene blev større og større, og de forebyggende sikkerhedsforanstaltninger udbyggedes, især med radiotelefoni og radiotelegrafi. Nogle af de første forsøg – om ikke de første her i landet – med den trådløse i skibsfartens tjeneste blev iøvrigt foretaget i forbindelse med redningsdamperen „Vestkysten". Jeg har selv set resterne af den tidlige installation på dette skib.

Midt i kirketiden

Jeg har selv oplevet et stort sejlskibs forlis på nært hold. Hvis jeg husker ret, var det i 1920 eller 1921. Jeg boede da nogle måneder på Thyborøn hos fars faster, hendes søn og svigerdatter og en ældre ugift datter i en af de gamle strandfogedgårde. Fars fætter, Mads Sørensen, var med redningsbåden. Den gamle gård står der endnu omend i stærkt moderniseret skikkelse, men hvad der dog var af møbler og billeder fra strandinger. De fleste af husets folk var i kirke, og mens præsten, J. Chr. Berthelsen, stod på prædikestolen, listede en fisker ind i kirken, stod lidt inden for døren, indtil han fik øje på opsynsmanden og henvendte sig hviskende til ham. De gik ud, og lidt efter åbnede opsynsmanden døren og nikkede til nogle andre af kirkegængerne, som så listede stille ud. Det var nogle af redningsmændene, og da man blev klar over det, var der flere, der listede ud. „Amen", sagde pastor Berthelsen, inden han var halvt færdig med sin prædiken, og før han næsten var nede af prædikestolen, var folk ude af kirken. Der blev ikke læst udgangsbøn den dag! – Nå, vi kunne have sparet os vor travlhed, fik vi snart at vide. Man havde observeret en svensk tremastet skonnert, og så havde man ment det rigtigst at slå alarm, da vejret var meget hårdt og havet i voldsomt oprør, men den havde ved egen hjælp fundet ind gennem kanalen og

lå nu til ankers uden for havnen, som jo er på fjordsiden af sydtangen.

Vi fik spist vor middagsmad. Nogle af de voksne tog sig en middagslur, andre var gået til nabodør. Jeg sad i dagligstuen og læste. Pludselig fik jeg øje på en nabomand – også ansat ved redningsbåden – komme løbende i fuld fart op mod huset. „Er Mads hjemme?" lød hans forpustede spørgsmål. „Han sover," lød mit svar. „Så få ham op, for nu er der en til ved Vrist!" og så løb han videre for at varsko andre, og nu kom der fart over feltet. – En kammerat og jeg var så heldige – eller frække – at komme med den trolje, der kørte redningsmateriellet syd på. Da vi kom til Langerhuse mellem Harboøre og Thyborøn, standsede troljen, og vi to knægte masede vest på gennem klitterne. Jeg glemmer aldrig det syn, der mødte os, da vi stod på den yderste skrænt: Tæt ind under land lænsede en tremastet fuldrigger nordpå langs kysten. Kun et par småsejl var hele, de andre blæst i stumper og stykker, og kun laserne flagrede fra rigningen. Søgangen var så voldsom, at når bølgerne brødes over skibet, skjultes dette fuldstændigt.

Nu er han færdig

Det var ganske umuligt at sætte redningsbåden ud i dette hav, og redningsmandskabet kunne foreløbig ikke gøre andet end med raketmateriellet at følge skibet nordpå. – Een gang lykkedes det søfolkene derude at ændre skibets kurs, så det stod lidt længere ud fra land, men hvis det blev ved på denne kurs, var fiskerne klar over, at dets fart ville ende ude på de frygtede kanalgrunde mellem nordre og søndre indløb til kanalen, og derude ville det ende med total forlis. Redningsmændene prøvede derfor at signalere til skibet, at man skulle sætte det ind på kysten hurtigst muligt. Længe så det ud til, at man på skibet slet ikke reagerede på signalerne, men stadig søgte at holde klar af land, og alle ventede nu, at man ville komme til at opleve en af de største katastrofer på den jyske vestkyst. – „Nu er de færdige," var der mange af fiskerne, der erklærede. Men pludselig, da skibet var ud for den høfde, der fra tangens nordvesthjørne går ud i kanalen, lod de skibet falde af, og med vældig fart blev det af storm

og strøm ført forbi enden af høfden i ganske kort afstand. Vi kunne tydelig se en del af mandskabet, der var bundet fast i rigningen. Så stødte det med forstavnen, svajed rundt og stod fast med forstavnen rettet mod vest, som om det var på vej ud af kanalen.

Herinde i læ af høfden var der forholdsvis roligt, og selv om der blev skudt en raketline ud til skibet, og motorredningsbåden fra Thyborøn havn gik på siden af strandingen, besluttede kaptajnen, at mandskabet skulle blive om bord, kun en enkelt blev taget ind i redningsstolen. Han kunne fortælle, at skibet var „Manecia", Norges trediestørste sejlskib. Året før var Norges største sejlskib, „Bragdø", strandet en halv snes kilometer længere syd på ved Vejlby, og den lå nu som vrag i stranden. „Manecia" blev ikke vrag. Næste morgen var den drevet længere ind i kanalen og lå nu ved siden af den svenske skonnert, der var kommet ind søndag formiddag. „Manecia" blev overtaget af forsikringen og

»Manesia« af Drammen, der forliste ved sømærket 1920.

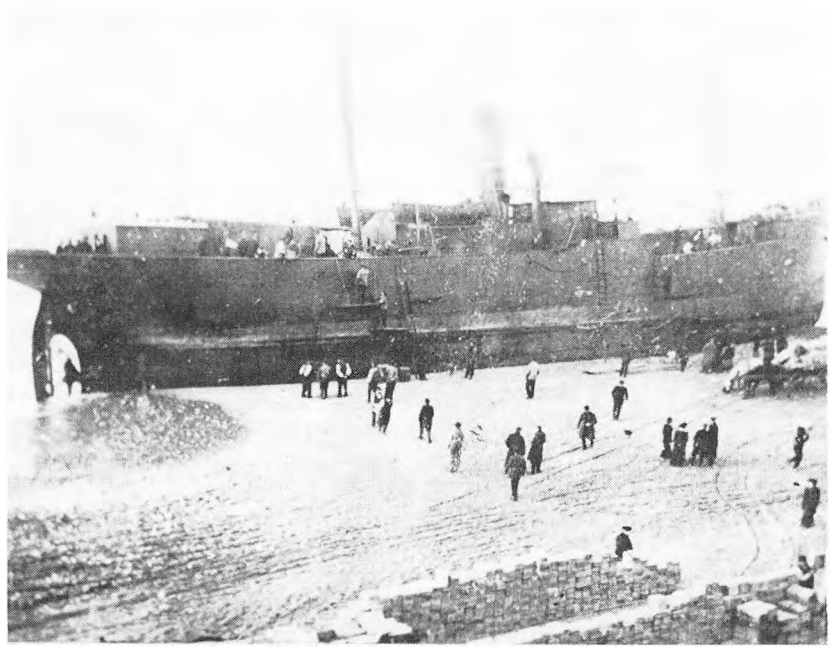

15 mand blev reddet fra s/s »Gallia«. Skibet var lastet med bl. a. sydfrugter.

slæbt på værft i Frederikshavn for at blive sat i sødygtig stand igen. Et par år efter kunne man læse i avisen, at den var forlist i Nordatlanten. – Strandingen var sket om eftermiddagen, og da jeg først på aftenen kom tilbage til strandfogedgården, var der stor travlhed i huset. Stabler af dyner og uldtæpper var lagt frem, dynger af varmt uldtøj var parat, og man var i færd med at ordne sengene i de mange kamre, huset rummede. Man ventede som så ofte før en invasion af skibbrudne, forkomne søfolk. Nu kunne jeg afblæse hele postyret, hvilket faktisk var noget af en skuffelse.

En sådan indkvartering af strandede søfolk havde også været almindelig hjemme i Agger. Det har jeg hørt mange beretninger om. Nu indkvarterede man dem på det store badehotel, som derved undertiden fik en extra vinterfortjeneste. På Thyborøn var der intet hotel. Men selv om vi ikke længere havde folkene boende

hjemme, var vi alligevel stærkt optaget af de fremmede søfolk, ofte af flere nationer. Således husker jeg, at nogle strandede engelske søfolk var gæster ved min yngste brors konfirmation. Når vi sang, f. ex. „Nærmere Gud til dig," sangen, der blev kendt og populær over hele verden efter „Titanics" forlis, så sang de fremmede med, selvfølgelig på engelsk. I sådanne perioder forøgede vi vort ordforråd med adskillige engelske gloser! – Når vi til middag fik sødsuppe, blev der ofte fortalt om nogle indkvarterede græske søfolk. Da de i et hjem fik serveret sødsuppe, pegede de fremmede på tallerkenen og sagde noget, der i værtsfolkenes øren lød som „gralle, gralle." Værten, der troede, de spurgte om rettens navn, udtalte da meget tydeligt ordet sød-sup-pe, men de fortsatte med deres kaudervælsk, mens de pegede på brændevinsflasken. Så forstod man dem, og de fik en god sjat af de stærke varer i sødsuppen.

Vin og sydfrugter

Min tidligste erindring om en stranding er nok fra 1909, da jeg var fem år. Den svenske damper „Galli" var strandet lidt syd for Lodbjerg fyr. Årsagen var den ret almindeligt forekommende, at rorgængeren havde taget fejl af dette fyr og Hanstholm fyr længere nord på og derfor lidt for tidligt havde sat kursen efter at komme nord om Skagen. „Galli" var lastet med bl. a. vin og sydfrugter, og en del af ladningen blev losset på stranden, så skibet lettere kunne bringes flot. De ilandbragte varer blev senere solgt ved en auktion på badehotellet. Der var appelsiner og citroner. Der var mandler, figner og dadler i flettede kurve. Stor var jubelen hos os, da far kom hjem fra auktionen med en dobbeltkasse appelsiner, og denne frugt, som ellers hørte til de store sjældenheder på vort bord, blev nu næsten daglig kost i den jul, der stod for døren.

Signalet

Eller jeg husker en dejlig sommermorgen, da der, mens morgentågen endnu lå over hav og land, pludselig ind over byen lød de karakteristiske tre lange og tre korte brøl fra en dampsirene. Så vidste alle, at et skib var stødt på grund, og alt, hvad der kunne

krybe og gå, strømmede til stranden. Redningsmandskabet blev alarmeret og fik i hast redningsbåden kørt på stranden. Det skulle de jo, selv om havet lå blikstille, som det sjældent gør. Da tågen efterhånden lettede lidt, kunne tilskuerne skimte noget, lige uden for høfde 89, lidt syd for byen. Og hvad var det dog for noget? Det syntes at tårne sig højt op i luften, nogle af fiskerne begyndte endog at gætte på, at det var et krigsskib. Men nu brød solen helt igennem, og der lå da strandingen, et dampskib på vel en halv snes tusinde tons og med en dækslast, der ragede højt op over rælingen. Dækslasten viste sig at være store korkballer, som skibet havde hentet i Spanien. Dækslasten var så stor, at søfolkene havde måttet færdes i gange mellem ballerne for at komme rundt på skibet. I den tætte tåge havde skibet, „Bora", der var svensk og på vej til Gøteborg, ikke fået landkending af Hanstholm og var, som mange før det, endt på stranden ved Agger. – I løbet af nogle dage var de fleste af korkballerne bragt i land af bjergelavet, og Svitzer havde trukket skibet af grunden, så det kunne fortsætte sin afbrudte rejse til Gøteborg, men vi børn havde i lang tid en vidunderlig legeplads mellem de lange rækker af baller, der lå på marken lige syd for mit hjem. – Disse strandinger, og jeg husker mange flere, end jeg her har berettet om, var selve eventyret, der gæstede vor lille by.

Bjergelavet

Strandinger var især velset, fordi de ofte gav fiskerne en god extrafortjeneste. I følge en kongelig forordning kunne der i fiskerlejerne ved kysten oprettes såkaldte bjergelav. – I disse bjergelav var fiskerne selvskrevne medlemmer, men der kunne også optages andre på stedet fastboende folk. Bjergelavet blev ledet af en såkaldt forbjerger, som medlemmerne selv valgte, og lavet havde eneret på at medvirke ved bjergningen af strandede skibe. Bjergelavet arbejdede nært sammen med det store danske bjergningsselskab Em. Z. Svitzer, der havde og vist endnu har bjergningsskibe stationeret over hele verden. Selskabet voksede sig især stærkt, efter at den kendte finansmand C. F. Tietgen kom med i ledelsen, og det rådede over så mange bjergningsskibe, at det faktisk havde monopol på det meste bjergningsarbejde her i landet.

– Når der var sket en stranding, gav forbjergeren Svitzers nærmeste kontor meddelelse herom, og der sluttedes gerne en skriftlig kontrakt mellem selskabet og bjergelavet, hvori det bestemtes, hvor mange procent bjergelavet skulle have af den bjergeløn, Svitzer havde entreret med rederiet eller forsikringen om. Bjergelavets arbejde bestod mest i at losse lasten for at lette skibet, men der skulle også sejles med slæbetrosser, og der skulle holdes vagt ved strandingen. – Bjergelavet havde ingen pligt til at underrette Svitzer, og det skete undertiden, når det var et mindre fartøj, der var strandet, at bjergelavet sluttede aftale om selv at få skibet bragt flot, og lykkedes det, gav det jo en særlig god fortjeneste.

»War Toronto«

Hvis bjergningen mislykkedes, og det skete også, blev der ingen fortjeneste ud af det. Jeg husker dette skete engang omkring 1920. – Under den første verdenskrig, da U.S.A. sendte masser af krigsmateriel til Europa, og da landet trådte ind i krigen på de alliere-

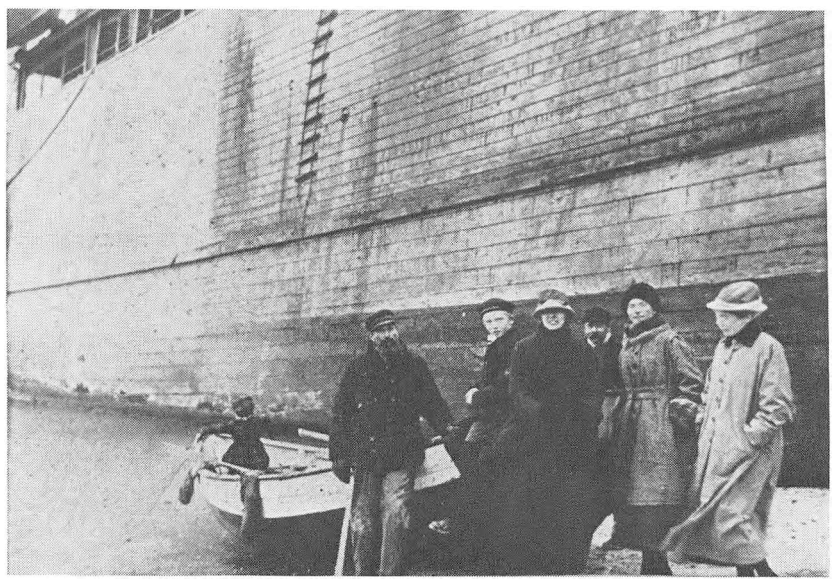

Fra »War Torontos« stranding 1919.

des side, også med soldater til Europa, svarede Tyskland igen med den uindskrænkede U-bådskrig. Den førte snart til stor mangel på tonnage hos de allierede. U.S.A. lod derfor bygge et betydeligt antal store træskibe, de sank ikke så let, hvis de blev ramt af en torpedo, og man sparede på stålet, der i stedet kunne anvendes til kanoner. Et af disse skibe, „War Toronto", strandede syd for Agger. Bjergerne arbejdede sammen med Svitzer over en måned på at få skibet bragt flot. Et af Svitzers skibe havde opmudret en rende helt ind til strandingen, der efterhånden næsten stod på tørt land. „War Toronto" blev trukket ud i renden, og man var parat til at dampe af med det. Da det hen mod aften begyndte at blæse kraftigt op, besluttede Svitzers folk at se tiden an til næste dag, og bjergningsmandskabet blev taget i land i redningsstolen. Der var sat strandvagt ud den nat, og da den sidste vagt var på vej nordpå fra kanalen, opdagede han, at „War Toronto" brændte. Det blev et mægtigt bål, og anden dagen var skibet brændt ned til vandlinien. Der gik bjergerne – og Svitzer – glip af adskillige hundrede kroner.

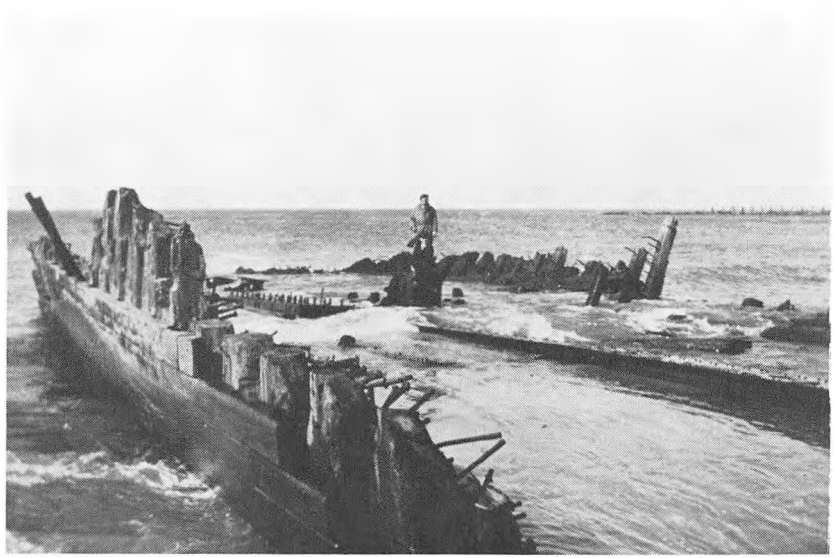

Resterne af »War Toronto« efter branden.

Gensidig hjælp

Bjergelavet var også noget af en social institution. Var en bjerger syg og således ikke kunne deltage i arbejdet, fik han alligevel sin fulde andel, når regningen blev gjort op, og ældre mænd, der ikke magtede arbejdet, fik halv part, så længe de bare kunne stavre ud til strandingen, enker fik halv part, og kunne en enke stille en konfirmeret dreng ved bjergningsarbejdet, fik hun fuld part. Ikke så sært, at der blev glæde i det lille fiskerleje, når det rygtedes, at nu stod der igen en stranding på kysten.

Strandfogedbestillingen

Som allerede nævnt var far strandfoged. Stranden fra Thyborøn Kanal og op til Lodbjerg fyr var delt op i tre strandlen. Far og tre andre strandfogeder havde det midterste og største. Der var to om det sydligste og tre om det nordligste strandlen, der var altså ialt ni om at dele den attråede titel, for attråct var strandfogedposten. Dels regnedes det fra gammel tid for et ærefuldt hverv, strandfogederne havde jo politimyndighed på stranden i deres eget strandlen, og dels gav det en god extrafortjeneste. Når der ved dødsfald blev en stilling ledig, var der altid stor ståhej i byen. Hvem blev mon den heldige?

Da far søgte en ledig strandfogedstilling, var han medlem af sognerådet, som havde indstillingsretten, men i rådet mente man ikke, da fars ansøgning var til behandling, at man kunne indstille et af rådets egne medlemmer. Det ville vække kritik, det kunne man ikke være bekendt, mente man, og far kom slet ikke på indstillingen! Hvorfor nu denne lidt mærkelige stillingtagen? Antagelig har de andre sognerådsmedlemmer haft deres egne favoritter, og lidt muldvarpearbejde var der altid igang ved en sådan lejlighed. – Far blev vred, da han følte sig uretfærdigt forbigået til fordel for en ganske ung og ugift mand. Derfor rejste han til Thisted og fik foretræde hos amtmand Bache, den senere stiftamtmand i Älborg. Han var en meget myndig mand og embedsmand af den gamle skole, og han blev også vred over den mærkelige og usaglige begrundelse, hvormed fars ansøgning var blevet forbigået, og da audiensen var forbi, lykønskede han far med stillingen! Sognerådets indstilling var nemlig kun vejledende, og amtmanden kunne frit vælge blandt samtlige ansøgere. – Fars rejse

til Thisted var foregået i stilhed, så kun den allernærmeste familie vidste om den, og stor var derfor forbavselsen i byen, da udnævnelsen forelå, og den afdøde strandfogeds unge søn, der ikke engang var aktiv fisker, ikke fik den.

Strandfogedernes opgaver

Strandfogedernes opgave var en dobbelt. I sommermånederne, da redningsmandskabet ikke skulle gå strandvagt, var det strandfogedernes pligt at holde udkik efter eventuelle strandinger. Det var en let opgave, da strandinger var sjældne om sommeren, selv om de kunne forekomme. Hvis en stranding blev slået til vrag og opgivet af rederi og forsikring, og det skete ofte i ældre tid med de mange sejlskibe, blev vraget overtaget af strandfogederne, der så skulle bjerge så meget som muligt af vraget i land. De sidste rester af vraget søgte man at sprænge bort, de kunne jo være en gene for fiskerne, men ofte lå resterne af en stranding i årevis i strandkanten. Således lå i mange år den rustne dampkedel fra den græske damper „Cabral" nord for byen ved „æ Swot Knop".

»Cabral«

Bjergningen af besætningen fra „Cabral" blev forøvrigt ledet af far, da opsynsmanden var syg. Forholdene var meget vanskelige, da den smalle forstrand under de stejle skrænter ustandseligt blev overskyllet af de i havstokken brydende bølger. Det havde til følge, at redningsbåden ikke som sædvanligt kunne køres ned på stranden, men ved hjælp af reb måtte fires ned på stranden, inden man kunne sætte den ud. Flere gange førte den stærke strøm redningsbåden syd på forbi strandingen, uden at man opnåede forbindelse. Til sidst var redningsmandskabet udmattet næsten til det yderste af deres formåen, men besluttede at gøre endnu et forsøg. Båden blev slæbt et landt stykke nord for strandingsstedet, og her blev den igen sat i søen, og mens strømmen nu igen førte den syd på, fik redningsmandskabet ved hjælp af årerne tvunget båden så langt ud, at det lykkedes at få etableret forbindelse med skibet og få besætningen reddet i land. Når man gør sig klart, at dette forehavende stod på i timevis og tilmed i kamp mod strøm og et oprørt hav, kan selv udenforstående gøre sig en svag fore-

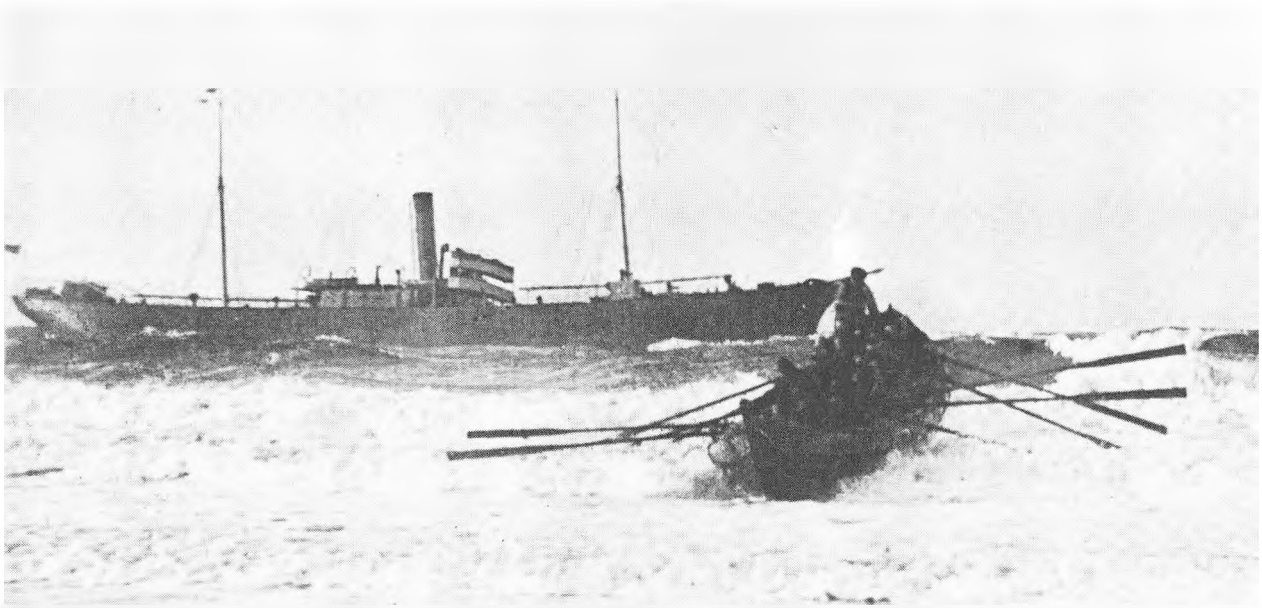

23 mand blev reddet fra s/s »Cabral« i 1907.

stilling om, hvilket umenneskeligt slid det krævede. – Et par dage efter, fortaltes det senere, kunne man i et hovedstadsblad læse om de dramatiske begivenheder, og på vejen til København var de ikke blevet mindre dramatiske! Jo, redningsmændene havde sat sig i båden oppe på klitterne, og så havde de andre fiskere, der var til stede, løftet båden op, svinget den frem og tilbage og med et vældigt kast smidt den langt ud i bølgerne! – Jo, jo, også den gang forstod journalisterne at lave sensation, men far havde nu altid et lunt blik i øjet, når han fortalte den historie, så jeg tør ikke udgive den for helt autentisk.

Den anden og vigtigste opgave, strandfogederne havde, var at opsamle og hjembringe det vraggods, som især efterårs- og vinterstormene skyllede i land i deres strandlen. Det kunne være mange slags: Planker og plankestumper, brædder og bræddestumper, i det hele taget træ af enhver slags, rester af en båd eller måske en hel skibsbåd, evt. stykker af en skibsræling, lasteluger

af svære planker, tønder, flasker og dunke med eller uden indhold. Var „heldet" der, kunne en hel dækslast af planker, brædder eller minetømmer, de såkaldte „props", drive ind i fars strandlen. Jeg husker engang, der drev så mange „props" ind, at der måtte holdes extra forstrandsauktion.

Der drev også en masse fiskekasser ind, mest de korte svære trawlerkasser. De gjorde navnene fra skolens geografiundervisning levende for os. Navne som Hull, Grimsby, Yarmouth m. fl. stod malede på kassernes sider sammen med navnene på de trawlerrederier, de havde tilhørt. Det var morsomt at læse de engelske navne, men jeg er ikke helt sikker på, at vi udtalte dem korrekt. Vi havde jo ikke engelsk i skolen som nutidens børn.

Vraggodset

Med passende mellemrum blev vraggodset samlet i dynger på stranden, og mindst een gang om måneden lejede strandfogederne en vognmand fra Krik eller Tåbel til at køre sagerne hjem på op-

Bjergerne ombord på den strandede damper »Cabral«. Manden i forgrunden med pelshue er opsynsmand Thøger Sørensen, sognekongen. Nummer to fra venstre er min fader, bådformand Martin Madsen, der ved denne lejlighed ledede redningsarbejdet.

lagspladsen, som forøvrigt lå lige uden for vore vinduer. De forskellige sorteringer af vraggodset blev talt op, noteret i en protokol og stablet i en vis orden, så alt var let at finde ud af om foråret, når vraggodset skulle lægges frem til auktionen. Det var nu ikke altid let at finde ud af det, for dyngen af vraggods var en af vore bedste legepladser, skønt det var strengt forbudt at rode i den. Dette forbud slog dog aldrig rigtig igennem. Vi hulede fiskekassestablerne ud, og vi trak planker og brædder frem, så vi fik de herligste underjordiske gange og huler i den store dynge. Det var såmænd sært, at det hele ikke skred sammen om os! Det tømmer, vi pillede ud, anbragte vi andre steder på og i dyngen så godt camoufleret, at strandfogederne ikke opdagede det før den dag, tømmeret og kasserne skulle lægges ud i numre til auktionen. Men så blev der også ballade! Storper, ja, han hed virkelig Peder Andersen Storper, der førte oplagslisterne, skældte ud og bandede de uvorne unger, men nu var det for sent, og under megen brummen og snak, fandt han da også ud af det til sidst.

Auktionen – en festdag

Selve auktionsdagen var en af vore meget store festdage. Den store dynge var borte, men fra vore vinduer og ned over kartoffelageren strakte sig lange rækker af mindre vragdynger, planke- og bræddestabler, kassestabler og tønder, kasser og kurve med tomme flasker, og måske var der også et par brækkede mastetræer, der talte deres tydelige sprog om forlis og tab af menneskeliv ude på det til tider nådeløse hav.

Folk begyndte at strømme til, både fra selve byen og oppe fra landet, som vi sagde i Agger i en lidt ringeagtende tone. Mange af landboerne kom med hestevogne, så de samme dag kunne tage eventuelle køb med hjem. Der kunne godt samle sig mellem to og tre hundrede mennesker til auktionen. – Auktionsholderen var i mange år herredsfuldmægtig Engelsted fra herredskontoret i Vestervig. Præcis på det berammede klokkeslet stod han der med sin guldtressede kasket på hovedet ved nr. eet, omgivet af sin medhjælper fra kontoret, som skulle føre en liste over, hvad der blev solgt, til hvem og til hvilken pris. Herudover medvirkede to af strandfogederne, den ene havde en liste over auktionsnumrene,

den anden havde til opgave at orientere auktionsholderen. Jo, det skulle gå ordentligt og redeligt til!

Egen regning og risiko

Forestillingen tog sin begyndelse. Engelsted slog nogle kraftige slag i sine papirer med den lille messinghammer for at få ørenlyd, og konditionerne blev oplæst med en rivende tungefærdighed, så absolut ingen kunne følge med eller forstå, hvad der blev læst op, men det var også kun en formssag med den oplæsning, for alle kendte i forvejen betingelserne: Købet var for egen regning og risiko, der gaves kredit i indtil tre måneder for „os bekendte vederhæftige" købere, og det solgte gods måtte ikke fjernes fra pladsen, før auktionen var forbi, men skulle være fjernet inden otte dage. Det sidste var far interesseret i, for det var jo vores kartoffelager, der var skuepladsen, og kartoflerne skulle snart „sættes".

Første, anden, tredie gang

Så tog man fat på selve bortauktioneringen. Måske var første nummer en stabel af de eftertragtede fiskekasser, der var anvendelige til så mange ting. – „Må vi få et bud," lød det fra auktionarius. Dyb tavshed. Det var ikke sådan at komme igang, det var ultra-vestjyder, man var iblandt! Nok engang: „Må vi få et bud?" og efter endnu lidt tavshed lød en forsigtig stemme: „50 øre." – „50 øre er budt! Ingen højere?" lød det nu gentagne gange fra fuldmægtigen, og endelig: 60 øre, men hurtigt kom det fra en tredie køber: 70 øre, og så var Engelsted i sit es, for nu var der varmet op. „70 øre er budt, 70 øre er budt! Ingen højere?" På ny tavshed. – „Første gang, anden gang," sagde fuldmægtigen og begyndte så småt at hæve hammeren for at give tilslag, og den rigtige pris var nok nær ved at være nået, for nu kom der et spagfærdigt: 72 øre, fra en af de bydende. Fuldmægtigen begyndte igen på sin remse: „72 øre er budt, ingen bedre? 72 øre er budt, første gang, 72 øre er budt, ingen bedre? Anden gang, 72 øre er budt. – „75 øre," lød det som i desperation fra en i flokken. Og nu gik det stærkt: „75 øre er budt, første gang! 75 øre er budt, anden gang! 75 øre er budt, tredie gang!" Og bang! knaldede ham-

meren ned i protokollen. Og så havde den sidst bydende at oplyse sit navn, og hvor mange kasser han ville have, for det var stykprisen, der var blevet budt.

Muntre episoder

Der gik en historie om en auktionsgæst, der ikke var klar over dette forhold, og for at få det sidste ord mere end fordoblede han det sidste bud og råbte: To kroner! Under stor jubel fra forsamlingen fik han tilslag. Men jubelen skulle blive endnu større, for da han blev spurgt om, hvormange kasser han ville have, svarede han: „Æ hår da kjøbt æ hiel stabel." Oplyst om, at det så ville blive en handel på nogle hundrede kroner, trak han under stormende jubel fra forsamlingen sit tilbud tilbage, og Engelsted lod ham slippe med skrækken.

Jo, der var mange muntre episoder på auktionsdagen. F. ex. kunne man være vis på, at hvis en af strandfogederne begyndte at byde på et nummer, så troede folk, at der var noget extra godt

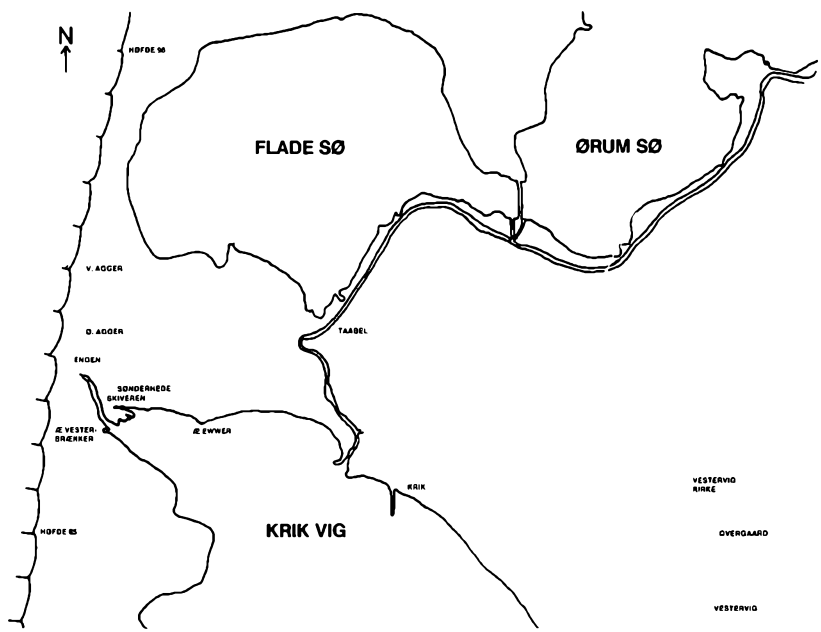

Torsk hængt til tørring ud for strandfoged Markus Andersens hus. Påde til højre og venstre for huset ses stativer til tørring af garn og kroge.

i nummeret, og begyndte at byde op. Resultatet blev, at en strandfoged næsten altid købte dyrt, og det var jo egentlig ikke helt retfærdigt. – Var der averteret om særlige „effekter", som det hedder i auktionssproget, som f. ex. gode planker eller mastetræer, der egnede sig til at blive skåret i brædder og mindre bjælker, mødte håndværkerne fra nabobyerne op for at gøre en god handel med gavntræ. Jeg er bange for, at de ofte glemte salæret og fragtomkostningerne. – Der var altid stor rift om tønderne, især egetræstønderne. Oversavede kunne de bruges til vaskebaljer og saltkar, men det kunne godt blive en skuffelse, når man opdagede, hvad de sidst havde indeholdt.

En tiøre til børnene

Om eftermiddagen, når auktionen var forbi, og i de næste par dage var vi drenge ordentlig på benene. Da kom landmændene kørende for at hente, hvad de havde købt, og vi tilbød at „hjælpe"

med at læsse eller holde tømmen, mens der blev læsset. Hjælpen betød nok ikke stort, men det var en gammel tradition, og i regelen belønnedes hjælpen med nogle få skillinger. Var det en toøre, vi fik, følte vi os snydt, og de frækkeste kunne godt finde på at spørge om, hvor meget manden skulle have tilbage! En femøre måtte være det mindste, syntes vi, og blev det til en tiøre eller en femogtyveøre, følte vi os meget heldige, og den mand, der var så spendabel, huskede vi at se nøje efter ved næste års auktion. Efter auktionsdagene var vi da gerne blevet nogle få kroner rigere, og planerne for, hvad denne rigdom kunne udmøntes i, var vist som regel mere vidtgående, end beløbet kunne svare til.

Strandfogedens aflønning

Men hvad fik strandfogederne ud af det? Auktionsomkostningerne blev jo afholdt af salæret, men der var andre udgifter, der. løb på, særlig hjemkørselen fra stranden og lidt til pladsleje. Jeg husker, far fik 40 kr. for at lægge oplagsplads til et helt år. Disse udgifter blev afholdt af salgsbeløbet, og så fik strandfogederne en trediedel af resten. Derfor var det altid spændende, hvor stort lageret af strandingsgods blev i årets løb, og ikke mindst spændende var det, hvilke priser, der blev opnået på auktionen. En strandfogeds aflønning kunne altså svinge kolossalt, fra under 100 kr. til 400–500 kr. pr. år. Under første verdenskrig gik det helt op til et par tusinde. Men enten nu beløbet var stort eller lille, var det jo rede penge, og dem var der aldrig mange af mellem fiskerne den gang.

Lighuset

Ved siden af oplagspladsen stod et lille, tagpapbeklædt, sorttjæret træskur, „æ swot hus" kaldet. Der var kun et ganske lille vindue, som ingen kunne komme igennem, selv om de knuste ruden, og for døren var der en solid hængelås. Her opbevarede strandfogederne, hvad der drev ind af værdigenstande, f. ex. hermetisk lukkede dåser med the eller kaffe, en hel kasse stearinlys, en tønde maskinolie o. a. – Men huset havde også et andet og mere makabert navn: „æ lighus". Det skete jo, at der drev et lig, en strandvasker ind. Så benyttede man „æ lighus" som kapel, mens de for-

nødne indberetninger og undersøgelser blev gjort. Det hændte, at man kunne identificere liget, og så blev det måske sendt til hjemstavnen, men oftest skete det ikke, og så blev det begravet på Agger kirkegård, hvor der ikke er så få af disse grave med ukendte søfolk. – Når der lå lig i det lille hus, havde vi børn ordre til at færdes andetsteds, og der var nogle af de ældre, der gik langt uden om, især en mørk aften. Der sad endnu en del gammel overtro tilbage i folk.

Verdenskrigen 1914–18 var en travl tid for strandfogederne. Der skete mange forlis, især efter de uhyggelige torpederinger af handelsskibe. Og der drev mange mærkelige ting ind på stranden i de dage, bl. a. farlige søminer, der havde revet sig løs fra deres fortøjninger i minefelterne. Engang sendte far mig på stranden for at se, om der var drevet noget særligt i land. Jeg havde strenge ordrer om ikke at røre ved, hvad jeg fandt af metalgenstande, det kunne være sprænglegemer af forskellig art. Jeg fandt på den tur lidt syd for byen, liggende i strandkanten, en cylinderformet metaltromle med en kegleformet spids i hver ende, og ved keglernes grund var der en krans af metalpropper. Jeg synede den nøje, men varede mig vel for at røre ved den. Den så temmelig fordægtig ud. Det viste sig senere under sprængningen at være en særlig farlig form for en mine, bare et lille tryk på en af de mange metalpropper ville få den til at eksplodere.

Mineeksplosion

Jeg vil slutte dette afsnit med at fortælle om en begivenhed, der har med minerne at gøre. – Min far døde natten til den 1. august 1918. Min søster Karen og jeg stod ved vestgavlen af huset og stoppede fars sengetøj i en sæk, det skulle sendes til Vestervig sygehus for at blive desinficeret. Samtidig var søster Johanne af mor sendt ud i kartoffelageren for at grave kartofler op. Bedst som vi var i færd med vort arbejde, hørte vi et mægtigt drøn, og da vi selvfølgelig straks kiggede mod vest, så vi vand, sten og bjælker ryge højt op i luften. Karen greb resolut fat i mig og fik os begge ind i et træskur, der stod lige ved, og vi så søster Johanne slå skørterne op over hovedet og skynde sig ind i bryggerset. Så hørte vi det ligesom hagle, med sand og grus troede vi, på stenene

uden for. – Det var en mine, der var drevet ind i den yderste ende af høfde 90, vel fem hundrede meter vest for vort hus. Da sprængningen skete, var en båd lige landet lidt fra høfden, og en stor bjælke, tung nok til at kunne knuse både mennesker og båd, faldt i havstokken, kun et par meter fra en af fiskerne. – Lidt efter begivenheden skulle jeg trække vor ko i marken, og jeg gik forbi det sted, hvor Karen og jeg havde stået. Jeg trådte på noget varmt og skarpt. Det var et forvredent stykke jern på størrelse med en hånd, som var faldet lige akkurat, hvor vi havde stået. På begravelsesdagen kunne gæsterne uden for huset samle „haglene" op. Det var små, skarpe jernstumper i størrelsen fra almindelige hagl til marmorkugler!

Signalkanonen ved faresignalstationen. I baggrunden Agger by.

Hjemligt arbejde

Landbruget

Til mit hjem hørte der et nødtørftigt landbrug. Hvor stort jordtilliggendet var, kan jeg ikke sige med bestemthed, men jeg vil antage en 5–6 tønder land. Det meste var strandenge ud mod Limfjorden, og de anvendtes til høslet og eftergræsning. Det gjaldt „æ Hwolm", Holmene, et par kilometer ude ad tangen, og „æ Brækker". Jeg ved ikke, hvad det mærkelige navn betyder, eller hvad det kommer af. „Æ Brækker" lå nærmere ind mod byen, men dette stykke land gik tabt for lodsejerne i efteråret 1911, da havet brød igennem digerne, ind i fjorden og efterlod et par meter tykt lag sand på strandengene. Et tredie stykke fjordeng lå lige syd for byens vestlige del og hed slet og ret „æ eng". Det ødelagde tyskerne under krigen, idet de skrællede grønsværen af og kørte det over til flyvepladsen ved Rom, syd for Lemvig, for hurtigt at skabe en grønsvær der. Efter krigen blev der anlagt en ny klitdæmning hen over arealet, så det er borte nu. – Af dyrket jord havde vi syd for byen „æ Sønderhed", Sønderheden. Navnet kunne tyde på, at det var opdyrket hedejord. Nordøst for byen fandtes

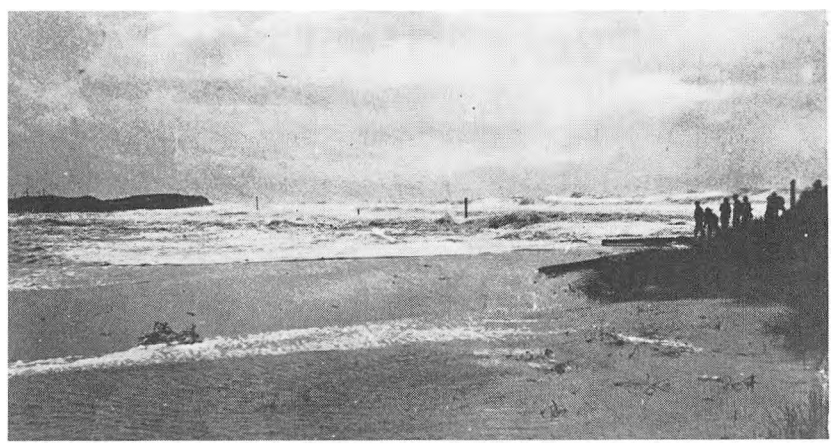

Gennembruddet ved Agger 5. november 1911.

et tilsvarende område, der kaldtes „æ Narhed", Nørreheden, men der havde vi ikke jord. Endelig husker jeg, at vi nordvest for byen havde et stykke jord. Det havde også været agermark, men det meste af det lå nu i stranden og havet. Det sidste stykke havde vi solgt eller lejet ud til fiskerne, der her havde deres redskabshuse, pakhuse og tørrestativer til garn, de såkaldte „hjeller".

Byerne i havet

Al jorden omkring byen lå i lange, smalle lodder, de fem af dem var altså vore, de andre tilhørte andre ejendomme, der ligesom vi havde lidt landbrug. Jeg gætter på, at ejendommene var rester af fordums gårdbrug. Denne opdeling af jorderne tyder på, at udskiftningerne efter de store landboreformer aldrig nåede dette sogn, der dog engang havde været ret stort med sine otte landsbyer, hvoraf de fem forlængst var forsvundne i havet. De hed Sdr. og Nr. Aalum, Bollum, Nabe og Toft. Røn er blevet til Thyborøn. Af Vester Agger er i dag kun et par huse tilbage. I min barndom var der en halv snes huse, og det nuværende Agger hed oprindelig Øster Agger.

Og hvad var det så for et landbrug, man drev? Jo, den dyrkede mark var sandjord, og avlen af korn, kartofler, roer og kløvergræs var sparsom, men kunne dog i min drengetid give vinterfoder til en ko, forhen to. Jeg har somme tider tænkt på, om det kohold var rentabelt. Det var det næppe! Hvis det gik normalt, gav det jo en kalv om året. Den meste tid var der mælk til eget brug, og lidt blev solgt til tolv øre potten. Forrentningsprocenten har sikkert været meget lille! – Det vigtigste var fårene, som vi gerne havde 15–20 stykker af, undertiden flere. Det gav uld. Det gav slagt, og det gav lam, dels til tillæg og dels til salg. – Fåreracen var det såkaldte klitfår, en lille, men nøjsom type. Om sommeren efter forårsklipningen blev alle byens får med deres lam drevet ud på tangen, syd for „æ Hwolm", hvor de måtte finde føden mellem klitterne og på de græsgroede pletter, der var tilbage af fordums frodighed. En ældre mand eller en stor dreng blev antaget som fårehyrde. Hans arbejde var at holde fårene borte fra de nordligere strandenge, der var fredede til høslet. – Tidligt om morgenen, ved 3–4-tiden, måtte han af sted ud på tangen, for da var

Fårene er hentet hjem fra tangen.

fårene på træk nordpå til de federe græsgange, men nu blev de drevet sydpå. Syd for engene havde hyrden sin hule. Det var et træskur, nedgravet i en sandklit, så kun den ene ende med indgangen var synlig. Her opholdt hyrden sig resten af dagen og holdt øje med, at fårene ikke kom på gale veje. Ved aftenstid drev han dem langt sydpå og kunne så vende næsen hjemad. – Var det en af vore skolekammerater, der havde bestillingen som hyrde, var han altid stærkt misundt af os andre. Det måtte jo være et herreliv, syntes vi, men der var nu nok også lange ensomme timer derude på den øde tange.

De fleste ejere kunne kende deres får, når de så dem, eller også kunne fårene kende ejeren, men for en sikkerheds skyld var fårene mærkede i ørerne med forskellige klip eller havde med tjære et kendingsbogstav malet på rumpen lige over haleroden. Det kunne jo lettere ses på afstand end øreklippene. – En dag sidst i august blev hele flokken drevet ind til byen, og ejerne mødte op for hver at hente sine. Nu skulle lammene sælges, eller rettere, de var solgt til en eller anden opkøber og skulle leveres på jernbanestationen, enten i Hurup eller en af nabostationerne, Bedsted eller

Ydby. – Jeg ser endnu for mig hyrden og nogle hjælpere komme drivende med denne – i mine øjne – kæmpeflok af får og lam. De uldne fårekroppe duvede som et hav i bølgegang. Der var en brægen af den anden verden. Nu blev fårene drevet ind mellem husene, og ejerne gik til angreb for at få fat i deres får. Sikken et halløj, inden får, lam og mennesker var skilt ud i behørige småflokke. Dagen efter blev moderfårene under højlydt brægende protester igen drevet ud på tangen, mens lammene blev læsset på vogne og kørt til stationen. Den vigtigste fortjeneste af fåreholdet var hjemme.

Spis fisk – og spar på kartoflerne

„Spis mere fisk!", stod der engang på en plakat, der skulle animere danskerne til at sætte forbruget af fisk op, for skønt få lande har så let og rigelig adgang til hav og fjord som Danmark, er vi dog et af de mindst fiskespisende folk i verden.

I mit hjem havde vi ikke brug for en sådan tilskyndelse, for vi spiste masser af fisk, som bogstavelig talt var „hver dags kost". – I fiskeperioderne stod det på kogt eller stegt fisk flere gange om ugen. Og det kunne ske, at der til middag blev sat et stort fad med kogte torskehoveder, kogt lever og „bukser", rogn på bordet. Med pillekartofler og sennepssovs til var det en dejlig spise. Vi kunne sande Harboøre Jens' ord; da han havde været til gilde, og man spurgte ham om, hvad de fik at spise: „Først fik vi fisk, og så fik vi fisk, og så fik vi tørrede torskehoveder, og havde vi ikke fået dem, havde vi ikke fået andet end fisk!" – Undertiden hed det i mit hjem: „Spis fisk og spar på kartoflerne!"

Også af fisk samlede man forsyninger på langt sigt. I „æ såeltkammer" var der ikke alene kar og baljer med flæsk og kød, men også med saltet fisk til brug i de strenge vintermåneder, hvor fiskeriet i gammel tid ofte lå stille, og i de varmeste sommermåneder, hvor mange ikke så gerne spiste fersk havfisk.

En dag før jul tog man fisk hjem, ikke som sædvanligt til een eller to dages forbrug, men til nedsaltning. Alle mand i et bådelag enedes om at tage fisk hjem, og hver mand fik nogle torsk, gerne i størrelsen 4–6 kg og et par snese kuller i størrelsen 2–3 kg, og vær vis på, at fiskerne nok skulle finde dem frem af fineste sor-

tering. – Derhjemme blev fisken nu renset, parteret og lagt i salt, så havde man fisk i huset, selv om det skulle sætte ind med længere tids „ødevejr". Den første tid, man brugte af den saltede fisk, blev den taget lige op af saltkarret og lagt i gryden. Det kaldte man grønsaltet fisk. Senere måtte den vandes ud inden kogningen og var dog mere salt, end vi børn syntes om.

Kropning

Den dag, fiskesaltningen stod på, sluttedes også med et festmåltid. Hovedretten var „kropning", som ikke lavedes på andre tider af året. Kullerhovederne – torskehovederne var for store til det brug og blev siden kogt til middagsmad, gerne sammen med lever og rogn – fik øjne og gæller udtaget, og så blev de fyldt med en dej, der var rørt af fiskelever, mel, æg og diverse krydderier. De således fyldte fiskehoveder blev sat ned i gryden med gabet opad, og som kogningen skred frem, dannede fylden en stor, rund og gul kugle ud af gabet på hvert eneste fiskehovede. Et herligt syn syntes vi, og en vidunderlig spise var der blevet ud af det. Den blev også nydt med kartofler og sennepssovs til.

Om sommeren blev madforsyningen suppleret med et lager af usaltet, tørret fisk. – Drejede det sig om torsk eller kuller, blev først hovedet skåret fra og indvoldene fjernet. Derefter blev fisken flækket fra rygsiden og det tykkeste af rygbenet skåret ud. Dernæst skulle fisken spiles, hvilket skete ved hjælp af spilepinde. En sådan var en tynd træpind af ca. en tommes bredde. Enderne af pinden var tilspidsede med et hak i den ene ende. Der brugtes to, tre eller fire til hver fisk, alt efter dens størrelse. Spilepindene anbragtes på rygsiden af fisken. Man borede de spidse ender af spilepindene gennem skindet ude ved randen, og hakkene tog så imod. Når fisken herefter begyndte at tørre og trække sig sammen, var den spændt stramt ud over spilepindene. Derefter blev fiskene to og to bundet sammen ved halerne og hængt ud på tørrestativet, „hjellen", til vindtørring. Var vejret meget varmt, passede man på de store grønne spyfluer, som ville lægge deres æg, „spy", i den bløde inderside af fisken. Der var jo et godt spisekammer for larverne, maddikerne, „majkjer", kaldte vi dem, når de blev udklækkede, men når fisken havde hængt to, tre dage, var

den allerede så tør, at spyfluerne ikke kunne trænge igennem med deres læggebrod.

Tørfisk

I hvert eneste fiskerhjem i byen blev der altså i løbet af sommeren og det tidlige efterår oparbejdet et godt lager af tørfisk. – Foruden torsk og kuller kan jeg nævne flynder, sander (ising), skader (rokker) og hå (pighaj). De store skader regnedes for særlig velegnede til tørfisk. Om en rigtig stor en blev det gerne sagt, at den kunne bruges til „dartrin i Kloster", dørsten i Vestervig Kloster, den største gård i Vestervig, men sådan en svend kunne også måle over een meter i tværsnit. – Sander og hå blev ofte røget og spistes til smørrebrød, mens de andre blev serveret i kogt tilstand. – Den tørrede fisk var hård som træ og opbevaredes fuldkommen tørt. Tørfiskbundterne havde derfor deres plads oppe ved den store, næsten altid lune skorsten. Når fisken skulle anvendes, måtte den saves i stykker, ligge i blød hele natten og koge i tre–fire timer, men så var den også – med sennepssovs eller meldyppelse, „deppels", og kartofler til – en meget yndet spise, langt bedre syntes vi, og synes jeg den dag i dag, end den islandske eller færøiske klipfisk, der kunne købes i Brugsen.

Spegesild

Og endelig må vi ikke glemme den saltede sild, spegesilden. – I de to sildefiskeperioder, forår og efterår, spiste vi selvfølgelig masser af stegte sild, men hver eneste husstand i byen saltede også sild ned. Det var ikke ualmindeligt, at der i en husstand blev nedsaltet 3–4 ol sild. (1 ol = 4 snese = 80 stk.) Så var der noget at tage af!

Før nedlægningen i saltlagen blev silden „gællet", d.v.s. at gællerne og indvoldene blev udtaget, mens hovedet og rognen eller mælken blev siddende. – Når den skulle spises, blev den i den første tid efter saltningen, ligesom torsken og kulleren, taget lige op af saltkarret og tilberedt. Jeg kan huske, at de ældre syntes, at en nysaltet sild var noget af en lækkerbidsken. Senere, når saltet havde taget godt ved, blev silden vandet ud, som regel i vand, men skulle det være ekstragodt, så i mælk. Inden silden kom på

bordet, blev den „speget", d.v.s. hoved og hale blev skåret fra, skindet flået af og rogn eller mælk taget ud, og så blev fadet med den sølvblanke spegesild sat på bordet ved siden af kartoflerne og panden med hvid løgsovs. Den dag var der ikke dækket med almindelige tallerkener på bordet, men med trætallerkener, svarende til, hvad vi i dag kalder et skærebræt. Det var så langt, at i hvert fald børnene kunne være to om hvert. Og nu begyndte kartoffelpilningen. De gule frugter blev sirligt anbragt på enden af trætallerkenen, pilningen i en ordentlig bunke på voksdugen ved siden af. Sirligt og ordentligt skulle det være. Mor tålte ingen uorden ved bordet. Så fik vi hver en sild, de voksne to. De blev skåret i tynde skiver, og det lille stykke rygben i hver skive skulle spises med. Det var vi ikke så glade for, men der hjalp ingen „kære mor". Det var sundt, sagde både far og mor, og de havde nok ret. Min nevø, der er læge og dr. med. fortalte mig engang, at det var rigtigt nok, for derved fik vi noget af den kalk, organismen trængte til! – Det kunne ske, at vi fik lov at pille benet ud af halestykket, men der var der jo også mere ben end fisk. Kartoflerne blev dyppet i den fælles pande, og det kunne ske, at de voksne fik finthakket, rå løg til. Det var ikke for os børn!

Slagtedag

Mindst to gange om året var det slagtedag. Først på efteråret slagtedes der et får eller en bede, og kort før jul måtte fedegrisen lade livet. Baggrunden for, at vi kunne foretage disse slagtninger, var, at der til mit hjem hørte lidt landbrug. Vi havde altid femten – tyve får, og så havde vi een ko og et par svin. Mine ældre søskende kunne huske, at vi havde to køer, så far til sine førnævnte tre titler kunne føje en fjerde: husmand.

Fåreslagtningen forestod far og mor selv, og det var mor, der førte kniven. Dyret, der dagen før var blevet vasket og klippet, blev bundet og lagt op på en omvendt balje. Så samlede mor dyrets strube og spiserør med venstre hånd, og så stødte hun med højre hånd den skarpe, spidse slagtekniv gennem dyrets hals og førte den så langt ind mod halshvirvlerne, at pulsåren blev skåret over. En brutal fremgangsmåde kunne det synes, men det tror jeg i grunden ikke, det var, i hvert fald gik det hurtigt. Vi børn fandt

i hvert fald ikke noget særligt oprivende i det, nej, så var det anderledes dramatisk, når grisen skulle slagtes, men inden jeg omtaler selve den store begivenhed, må jeg berette om forberedelserne aftenen før, når der skulle laves pølsepinde! Det var næsten en festaften.

Mor havde travlt med at finde det husgeråd frem, som skulle bruges næste dag. Fade, baljer og krukker blev omhyggeligt rengjorte, det gjaldt især de nu tomme saltkar. Dengang kendte man i almindelige hjem intet til den henkogning, der senere blev så almindelig, og man kendte da slet intet til nedfrysning, nej, saltning var konserveringsmetoden. Det kunne jo ske, at noget af sulet efter et års tid i saltbaljen var lidt harsk, men det tog man sig ikke ret meget af. Spises skulle det!

Vragtræ til pølsepinde

Far og vi drenge havde om eftermiddagen haft travlt med at save og hugge brænde til gruekedlen og komfuret. Det var vragtømmer, som far havde købt på forstrandsauktionen i foråret, og som vi altid havde liggende en mægtig dynge af. – Af et velegnet stykke træ blev der savet nogle decimetertykke skiver, det var råmaterialet til pølsepindene. Om aftenen samledes vi ved den ene ende af langbordet, der var behørigt afdækket. Far begyndte med en lille økse at flække de tykke træskiver, og det blev omhyggeligt undersøgt, om de var helt fri for knaster. Når de var fundet i behørig stand, fortsatte far under vor udelte opmærksomhed at findele klodserne, og vi undrede os storligen over, at han kunne undgå at ramme fingrene. Hvis far et øjeblik forlod arbejdet, var det os strengt forbudt at røre „æ bette yws", og det var nok godt det samme.

Til sidst var stykkerne så små, at vi kunne begynde at findele dem med vore lommeknive, der i dagens anledning havde været en tur på slibestenen, og gentagne gange lød det: Pas på fingrene! En advarsel, som bestemt ikke var overflødig. Jeg bærer den dag i dag et ar på venstre hånds tommelfinger efter en sådan aften. – Så begyndte finpudsningen af de enkelte pinde, de skulle være pænt runde og to–tre gange så tykke som en tændstik, en „swawlpind", som det hed i den hjemlige dialekt. Pindene endte til sidst

hos far, som gjorde finpudsningen helt færdig og sørgede for at pindene blev sylespidse. Nu kom det bedste af det hele: Vi fik hver en tændt lysestump foran os og pindene fordelt mellem os. Dernæst holdt vi den spidse ende af en pind i lyseflammen netop så længe, at det tørre, harpiksholdige fyrretræ slog op i en lille flamme, som øjeblikkelig skulle slukkes. Brændte det for længe, ødelagdes spidsen, men gjort rigtigt var spidsen nu hærdet, så den med lethed kunne stikkes gennem det seje tarmskind. – Og så i seng! Næste morgen skulle det store slag stå.

Det var ikke rart for de ældste af os, om slagtningen skulle falde sammen med skolegangen, som absolut ikke måtte forsømmes, men da det dengang var almindeligt med hverandendags skolegang, var i hvert fald nogle af os så heldige at kunne overvære dramaet fra dets begyndelse. Mens vi var helt små, blev vi dog helst under dynen, indtil det ulykkelige dyr havde udstødt sit sidste skrig. Senere blev man så dristig, at man turde holde grisen i halen, mens drabet foregik, og gammel nok til at tage et ansvar på sig, kunne man blive sat til at røre i blodet, mens det fossede ned i spanden. – Stor eller lille – både uhyggeligt og spændende var det. Nå, men lad mig nu ikke foregribe begivenhedernes gang.

Hjemmeslagteren

Tidligt om morgenen indfandt byens hjemmeslagter, Karl Brun, sig. På en trillebør, en „flådbor", medbragte han sit store, hvidskurede slagtekar og sine andre remedier, reb og knive. – Mor havde forlængst tændt op under gruekedlen og store gryder på komfuret, så der var kogende vand i mængder. Så forsvandt far og slagteren ud i stalden, som i daglig tale gik under navnet „æ kjørhus", kohuset. Slagteren medbragte et af sine reb, og vi børn var i hælene på dem. Ude i svinestien blev dyret under megen larm klemt op i et hjørne, og vi så med undren på, hvordan Karl Brun med et behændigt tag fik slået en rebløkke om dyrets overkæbe og trak til, så trynen dannede en stor, spændt kugle. Og så kan det nok være, der blev halløj. Grisen hvinede af hjertens lyst, eller nød, skulle man vel sige i den situation, og vi skrålede med af bare ophidselse. Derefter blev grisen trukket og skubbet ud af

stalden og ind i bryggerset. Det gik såvist heller ikke stille af. Herinde stod det store slagtekar med bunden i vejret midt på gulvet, og når grisen var på siden af karret, skete der noget med lynets fart. Hvordan Karl Brun, der ikke var nogen kæmpe, kunne gøre det, ved jeg den dag i dag ikke, men pludselig lå dyret på ryggen med alle fire ben spjættende i luften, holdt nede af hans og fars forenede kræfter. Nå, han havde jo også mange års øvelse, men tro ikke, at grisen var sådan en lille fyr på 60–70 kg som nutidens slagterisvin. Nej, der var ligefrem konkurrence mellem naboerne om at føde så store slagtegrise op som muligt. 12 lispund, små 100 kg var det mindste, den måtte veje, 14–16 lispund og derover var almindeligt. Der gik endda rygter om, at en mand havde fået sin op på over 20 lispund, men det var nok lidt af en overdrivelse! Og flæsket skulle være tykt, 3–4 tommer!

Min moder Karen Marie ved fårene.

Nå, men tilbage til myrderiet. Far og slagteren bandt nu trods dyrets stadig voldsomt højlydte protester begge forben og det ene bagben fast sammen med et af slagterens reb, beregnet til det samme, og så løftede de to grisen op på baljebunden, og det var nu fars opgave, bistået af de dristigste af os børn, at holde dyret fast, mens det lå på den ene side med hovedet ud over baljens kant, og så gik Karl Brun i arbejde.

Først bragte mor ham en spand koghed vand, hvormed han uden nogen form for medynk rengjorde dyrets nakke, og med en af sine skarpe knive barberede han børsterne væk, hvor slagtekniven skulle bruges. Dernæst blev trynerebet stukket ind under det reb, der holdt benene sammen, og så blev det trukket så stramt, at nakken dannede en spændt bue, og nu kom det afgørende øjeblik! Med sin store slagtekniv, ført fra den ene side af dyrets nakke til den anden, skar Karl Brun et dybt snit helt ind til halsknoglerne, smed den brede slagtekniv og greb den spidse stikkniv, som han borede dybt ind mellem halshvirvlerne. Skrigene og bevægelserne, der var steget til et højdepunkt, tog pludselig af, mens blodet pumpede ud af det vældige sår og ned i spanden, der var stillet under. Og mor eller en af de større børn rørte ustandselig rundt i det rygende blod, for at det ikke skulle løbe sammen. – Snart lå det store dyr død og stille på sit skafot. Dramaets højdepunkt var passeret, og alle følte sig uhyre lettede.

Det næste, der skete, var, at det døde dyr blev væltet ned af karret, men det skete med en nænsomhed, der ikke var blevet det levende dyr til del, der måtte nemlig ikke opstå mærker af stød i kød og flæsk. Karret blev nu vendt og dyret lagt op i det, og så blev kaskader af koghed, dampende vand hældt ned over den døde krop. Der var ingen grænser for, hvad der blev brugt af varmt vand denne dag. – Så tog Karl fat igen, denne gang med skrabejern og knive, der bogstavelig talt var skarpe som barberknive, og en times tid efter lå grisen der i karret, rød og blanktskinnende, så fint barberet, at ingen kongelig hofbarber kunne have gjort det bedre. Karl var berømt for at kunne skrabe en gris som ingen anden hjemmeslagter viden om.

Nu blev hans to sidste stykker reb taget i anvendelse, idet de blev anbragt om dyrets bagben. Og nu trængtes der til hjælp, så

der gik bud efter naboen, og de tre mænd fik dyret hængt op på to stærke søm i en af loftsbjælkerne. Disse søm var anbragt der til det samme. De havde siddet der så længe, jeg kan huske, og de blev siddende der, til huset sidst i 40-erne blev revet ned.

Når svinekroppen så en sidste gang var gået efter med en af de skarpe knive og skyllet ren, fattede slagteren igen den store slagtekniv og åbnede dyrets bryst- og bughule med nogle vældige snit. Hjerte, lever, lunge og nyrer blev udtaget og indvoldene væltet i et kar. Fedtlaget, isteren, blev skåret ud, og efter endnu en grundig rengøring blev kroppen udspilet med et bræt, og slagteren gik i gang med den dags sidste arbejde, tarmrensningen. – Vi børn syntes, det var et ækelt arbejde, når det ildelugtende tarm- og maveindhold blev presset ud, og når Karl Brun satte munden til de endnu varme tarme og blæste dem ud. Det interesserede os sådan set ikke, men een ting ventede vi spændt på, at han skulle nå frem til, nemlig blæren, den var børnenes hævdvundne ejendom. Når den var rengjort, puttede Karl nogle få hagl eller tørrede ærter i den og pustede den op til en rund ballon. Derefter blev den hængt til tørre ved kakkelovnen, og næste dag havde vi et herligt legetøj i den raslende ballon.

Slagteren gik hjem, og den døde gris hang nu for åbne døre og vinduer for at svale af, men i køkkenet var der travlhed hos mor og hendes hjælpere. Der skulle koges blodpølse! Blodet blev rørt op med rugmel, og der kom rosiner og isterterninger i, til man havde en blød og lind dej. Så blev mavesækken og de største tarme fyldt med pølsedejen, og det blev til så mange pølser, at de måtte koges i gruekedlen. Når vandet var i kog, og pølserne dukkede op i overfladen, skulle de prikkes med en gaffel, så de ikke revnede under kogningen, og det var en stor ære at blive betroet dette arbejde, hvis de voksne havde ærinde andetsteds.

Dagen sluttede med et stort pølsegilde, og vi børn måtte spise, alt hvad vi kunne. Far havde som ved så mange andre lejligheder en „sej" parat: „Hellere revne end levne!" Vor mere nøgterne mor sagde så gerne: „Spis nu ikke mere, end I kan tåle." – „Dyppelsen var varm sirup! Der gik ingen sultne fra dette bord, og sengen var dejlig efter en lang og begivenhedsrig dag.

Næste morgen mødte Karl Brun op igen med sine knive og sin kødsav. Grisen, som nu var hvid og kold, skulle skæres ned og den grove partering foretages. Når dette var sket og efter at Karl Brun havde fået sin betaling, vel en 3–4 kroner, og havde lovet at komme igen næste år, forsvandt vor slagter. – Denne dag og næste med havde mor og vore store søstre travlt med at salte ned, lave medister- og spegepølser og koge grisesylte m. m. På andendagen fik vi altid „fersk suppe" til middag.

Vinterforsyningen af kød og flæsk var nu i orden, og den kørende slagter gjorde ikke mange forretninger med mor i vinterhalvåret.

Lysestøbning

Fra min barndom husker jeg også et andet, årligt tilbagevendende gøremål, der afvikledes i løbet af vinteren: lysestøbningen. – Fra fåreslagtningen havde man en portion tælle, der altså skulle bruges til at støbe lys af. Også her var aftenen forud noget særligt. Oppe på loftet hang der et bundt fingertykke pinde, der var ca. 40 cm lange og jævnt tilspidsede i begge ender. Oppe på hanebjælken i laden lå der en indretning, der lignede en stige, men som aldrig blev brugt til at gå på. Den havde, som vi skal se, sin plads i lysestøbningsprocessen. Lysegarn af bomuld til snoning af væger var købt i god tid i forvejen.

Aftenen før støbningen skulle finde sted, satte far sig til at gennemgå lysepindene og skrabe dem rene for rester fra sidste års anvendelse. Var nogle af dem kassable, eller der var en særlig stor portion tælle, snittede han nye pinde. Vi børn blev sat til at måle og klippe lysegarnet til. Der blev sat et par kridtmærker på bordpladen, og så begyndte vi at måle garnet ud i to eller tre længder, alt efter hvor tykke lysene skulle være. Så blev det afklippede garn foldet i lysets længde og rullet med en flad hånd på bordpladen, så det snoede sig blødt sammen. Til sidst blev den løkke, der var fremkommet i den ene ende, stukket ind på pinden, 6–8 stykker på hver pind. Dette var aftenens forberedende arbejde.

Næste formiddag fortsattes der. En stor gryde blev sat på ilden, fyldt med tælle til smeltning. Der skulle passes godt på med fyringen. Den flydende tælle skulle være så varm som muligt, men

måtte endelig ikke koge, så den flød ud over komfuret, hvor der nemt kunne gå ild i den. – To træbaljer, en større og en mindre, blev stillet på køkkengulvet, den ene inden i den anden. Mellemrummet blev fyldt op med klude, hø og andet isolerende materiale, og så blev mors smørkerne anbragt midt i den inderste balje og gjort fast på en eller anden måde. Gulvet ved siden af denne opstilling blev afdækket med gamle aviser, og herpå opstilledes to stole, på hvis rygge den før omtalte stige blev lagt. På bordet lå lysepindene med de mange væger, Den inderste balje blev nu fyldt med kogende vand fra gruekedlen, så det stod så langt op om kernen som muligt, og endelig blev gryden med varm, flydende tælle tømt over i smørkernen. Dette sidste skulle ske med den yderste forsigtighed, for blot et enkelt stænk af den varme tælle kunne afstedkomme slemme forbrændinger.

Når en ny forsyning af tælle var sat på ilden til smeltning, kunne støbningen begynde, og det var udelukkende mors arbejde. Hun tog den første lysepind og dyppede vægerne ned i den flydende tælle i kernen, tog den straks op igen og holdt den stille

5 gamle Agger-fiskere. Fra venstre Christen Iversen (mors farbror), Markus Lauersen, Niels Ruby, Anders Andersen og Jens Grøn.

et øjeblik til afdrypning. Så lagde hun pinden over på stigen, og hvis vægerne hængte sammen, hvad let kunne ske, skilte hun dem ad ved hurtigt at lade fingrene løbe imellem dem. At hun ikke brændte sig! Og så den næste pind, og den næste, og den næste igen, indtil alle vægerne var dyppede, og stigen hang fuld. Så gentog hun processen forfra, om og om igen. Det hele skulle foregå i et bestemt tempo, for det sidstpåførte lag tælle måtte ikke være for hårdt størknet, inden vægerne dyppedes igen, For så kunne det næste lag ikke forbinde sig stærkt nok med det, og så ville lysene skalle af under brugen. – Ind imellem måtte kernen fyldes op med ny tælle, og det varme vand måtte fornyes, så tællen stadig kunne holde sig flydende. Inden den sidste gryde tælle kom på ilden, klippede mor de nederste ujævne ender af lysene, og de afklippede stykker kom i gryden. Intet måtte gå til spilde!

Den mest almindelige tykkelse, man ville opnå, var ca. halvanden cm i diameter. En lille portion blev gjort tykkere, men vi børn var nu mest interesserede i Helligtrekongerslyset. – Aftenen før havde far skubbet tre væger ind på en pind og flettet dem sammen fra neden og halvvejs op. På den måde fik man et tregrenet lys, der skulle tændes Helligtrekongersaften. Nogle steder lagde man en lille krudtladning ind, hvor de tre grene mødtes, og når lyset var brændt der ned til, lød der et højt knald, og så kunne det godt ske, at den smeltede tælle sprøjtede til alle sider og lavede ulykker. Noget så farligt blev ikke tilladt i mit hjem! – Næste dag var lysene færdige, og de blev nu pænt afpudsede i den tykke ende. Der blev trukket snor gennem vægeløkkerne, og i passende bundter blev lysene gemt i en dragkisteskuffe.

Belysningen var dengang som allerede nævnt en petroleumshængelampe midt over det lange bord i stuen, og ude i køkkenet en petroleumsvæglampe med en grøn glasbeholder og en rund, blankpudset messingskive bag ved flammen. – Hvis nogen, f. ex. mor ved rokken, ikke fik lys nok fra hængelampen, fik hun et tællelys stillet hen ved siden af sig, og havde vi et ærinde i et af husets andre rum, medbragtes et tællelys. Ligeså hvis man skulle i stald eller lade. Et tabt tællelys kunne hurtigt slukkes, men en tabt og knust petroleumslampe var som en brandbombe mellem hø og halm og stråtage.

Barnets leg - barnets arbejde

Fiskekasse – fiskebåd

Børn har til alle tider og på alle steder leget, og legene bærer vel altid præg af det miljø, børnene vokser op i. – Sådan også med børn i Agger. Undertiden lavede vi os en fiskerbåd, der selvfølgelig fik navn efter en af de både, der lå på stranden. Vi tiggede os til en fiskekasse af største størrelse. Den blev forsynet med en stage til mast, og vi var lykkelige, hvis vi kunne få en af søstrene til at sy et sejl af en gammel sæk. Med denne stolte skude tog vi i fantasien på lange fisketure, helt ud til Jyske Rev, og kom hjem med mægtige fangster, og med dem landede vi i et brølende hav, ikke noget med at tage med redningsdamperen! – En anden form for fiskerleg var, at vi med en pind i hånden, det var båden, tog lange løbeture ud langs stranden eller ud i strandengene. Det var især spændende, hvis der var tåge eller havgus, eller det var ved at mørknes. Turen kunne godt blive så lang, at det kneb med at komme hjem og inden døre til den fastsatte tid, og så kunne de godt blive urolige derhjemme og frygte, at vi var faret vild, hvad

Udsætning af roredningsbåden.

da også undertiden skete, men vi fandt alligevel let hjem, for vi kunne jo altid høre havet og komme op på stranden, og så vidste vi, hvad vej vi skulle.

Vi legede også skjul, men vi kaldte det nu „fowår å find". Der var ingen grænser for, hvad vi havde af skjulesteder, f. ex. i det høje marehalm oppe i klitterne eller i en hule i strandtømmeret. Det var sandelig ikke nemt at være den, der skulle finde. Vedkommende blev udtaget ved hjælp af en tælleremse. Vi kunne flere forskellige, men den mest brugte var vist denne:

„Æ kok stow i æ naedar
å goelt sønden ud.
Det kan hænd sæ,
det kan vænd sæ,
det kan blyw dæ te å go fræ!"

Oversættelsen må vist være denne:

„Kokken (hanen) stod i norddøren
og galede sønden ud.
Det kan hænde sig,
det kan vende sig,
det kan blive dig til at gå fra!"

Den, som ordet „fra" traf, gik så til side, og sådan blev man ved, indtil der kun var een tilbage. Han eller hun, for pigerne var også med, skulle „finde."

En yndet legeplads var, som nævnt, strandfogedernes store dynge af vraggods, og den havde vi lige uden for døren. Hvad vi dog lavede af huler deri, skønt det var strengt forbudt, men vi camouflerede vore skjulesteder godt! Nede i hulen drøftede vi mange ting, måske en spændende bog, vi havde læst. Eller vi fantaserede om store bedrifter, vi skulle øve som fiskere eller sømænd. Dernede havde vi også et lager af spiselige varer, som vi kunne delikatere os med. Det var ikke flødeboller eller anden slik, nej, det var tørfisk, torsk, eller røget hå (pighaj), som vi skar ud med vore knive. Vi kunne opholde os der i timevis, og spændende var det, om vi kunne slippe derfra, uden at strandfogederne opdagede os. Nå, de havde nu nok en anelse om, hvad vi foretog os, men at blive grebet på fersk gerning ville dog være for flovt.

Å strænd

En anden meget yndet fritidsbeskæftigelse var „å strænd". „Skal vi ud å strænd", var et stående spørgsmål mellem drengene. Det ville simpelthen sige at gå en tur langs stranden, helst efter en storm, for at se, hvad vi kunne finde af spændende ting. – Det var ikke så godt, når voksne folk „strændede", det var faktisk en grov form for strandtyveri, men det fandt alligevel sted i ret stor udstrækning, og der lå århundreders tradition bag ved, noget med at „leve kristeligt og nære sig af vrag". Strandfogederne havde egentlig pligt til at anmelde det til politiet, og der var efter loven streng straf for forseelsen, men det blev alligevel ikke anset for noget særligt slemt og da slet ikke vanærende, at hente sig lidt på stranden, som man kunne bruge. Folk, også strandfogederne, vidste udmærket godt, hvem der var særlig slemme til at „strænd". – Det kunne dog blive for groft. Engang skete det, at en mand fra Randrup på den østlige side af fjorden sejlede over til tangen, hvor han fik sin båd lastet med nogle dejlige planker. Det blev diskuteret mellem folk, og man syntes faktisk, at manden havde drejet strandfogederne en herlig knap. Ligefrem være til grin ville disse dog ikke, men i stedet for straks at gå til politiet, besluttede strandfogederne at ordne sagen selv, og de stillede manden over for valget: Enten meldte de ham til politiet, eller også måtte han levere plankerne på oplagspladsen ude i Agger! Manden valgte det sidste alternativ, lejede en vogn og kørte plankerne til Agger!

Margrethe Søndergaard

Klods op ad mit hjem, jeg tror ikke, der var mere end fire–fem meter mellem hushjørnerne, lå et lille stråtækket hus. Her boede Margrethe Søndergaard. Hende var vi børn bange for, undtagen når hun bad os om at gå et ærinde, for så vankede der altid enten en toøre eller en femøre. Vi troede, hun havde ubegrænsede mængder af disse mønter, for dem, vi fik, var altid grønne af mug. Men hun var bidsk, og kom man hende eller hendes for nær, kunne hun bruge en slem mund. Når hun var så menneskefjendsk, kom det måske af, at hendes mand for mange år siden havde forladt hende og aldrig siden havde ladet høre fra sig. Mor gik somme tider ind til hende. „I skal være gode ved hende," sagde mor, „hun

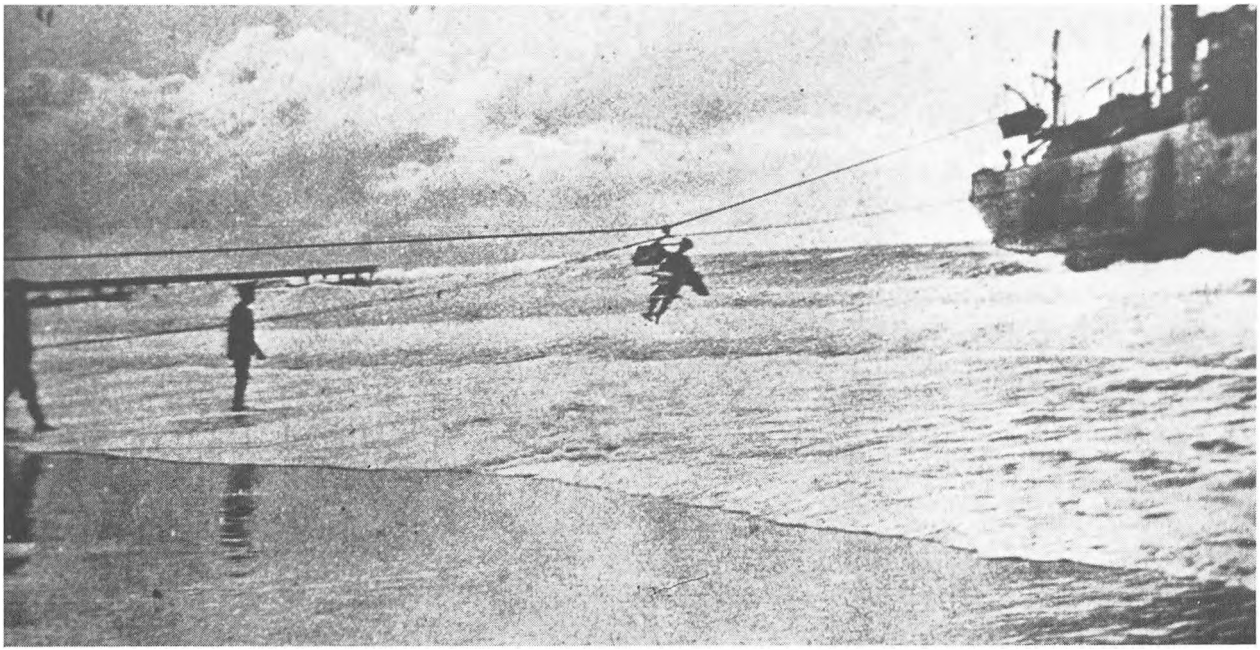

Kaptajnen nægtede at forlade »War Toronto«. Myndighedspersonerne måtte hales ud til skibet i redningsstolen.

har det strengt." – Da hun døde, og ingen arvinger meldte sig, satte det offentlige huset til salg med møbler og det hele med den klausul, at huset skulle rives ned. Far købte det, og det blev en herlig tid, mens nedrivningen stod på, for hvilke herligheder kom der ikke for dagen! Der var ingen tvivl om, at Margrethe Søndergaard havde strændet i den helt store stil. Der var masser af flasker, dåser, stearinlys og golfbolde, voksbolde kaldte vi dem, altsammen samlet ved havet i nætternes mulm og mørke. Hendes bagdør, som vi aldrig havde set åben – det var ikke så sært, for den var sømmet fast – blev nu brudt op, og det viste sig, at både bryggerset og den lille fåresti bag ved var stoppet fulde af træ i forskellig størrelse og af forskellig slags. Da vi kom op på loftet, så vi, at der kun var en smal gang i midten, men ud til siderne lå der stabler af planker og brædder. Det sjoveste var næsten, at da hendes to alkover blev brudt ned, viste det sig, at de ikke, som

skik var, fra neden var fyldt op med halm eller lyng, men med træ, bl. a. bundter af træ til at lave fiskekasser af. Der havde far sandelig gjort en god handel! – Alt det havde den enlige kvinde ved nattetid slæbt hjem fra stranden. Det må have været en slags samlermani, der havde besat hende, for der var ingen mulighed for, at hun nogen sinde ville kunne gøre brug af det. Derimod kunne vi knægte nu få al den „pind", vi havde brug for.

Gode sager fra havet

Når vi „strændede", var det småting, vi gik efter, men det var alligevel spændende. Det kunne f. ex. være tomme cigarkasser. De var meget eftertragtede, for fiskernes tobaksforbrug var jo røgtobak, snus eller skrå. Jeg tror aldrig, at far, der ellers var en stor ryger, nogen sinde har købt cigarer, endsige da en hel kasse! – Der var dåser af forskellig størrelse. Fandt vi en med påskriften: „Golden Syrup", blev den hurtigt åbnet, og hvis der var en rest tilbage af indholdet, blev det nydt med stort velbehag! Der var også æbler og appelsiner at finde. De sidste kunne vi ikke lade være at smage på, skønt det altid var en skuffelse, for de var altid gennemtrængte af det salte havvand, og dette blandet med den sure appelsinsaft smagte sandt at sige ikke godt. Sært, at vi ikke blev syge af det! – Så kunne vi også i en tid, da det elektriske lys ikke var nået så langt ud som til Agger, finde elektriske pærer, endda både blå og røde. De var alle med bajonetstik. Engang var de genstand for min øjeblikkelige samlermani. En anden gang samlede jeg på jagtpatroner, afskudte selvfølgelig, som man også kunne finde på stranden. Et andet attrået emne var stumper af stearinlys. Dem kunne vi bruge i vores hule i strandtømmeret eller i de roelygter, vi lavede om efteråret. – Jo, der var nok at gå efter, og det skete også, at min kammerat, Oskar, og jeg, som gerne fulgtes ad på disse ture, fandt mere værdifulde ting, som Oskar egentlig gerne ville have med hjem, men jeg ikke. Far var jo strandfoged, så det kunne aldrig gå an. Jeg husker engang, vi fandt et dejligt stykke afrundet mahogniplanke, sikkert et stykke af en lønning, (ræling), og på det hang et endnu længere stykke messingskinne, der havde været nedfældet i lønningen. Oskar var svært lysten efter det og tog det med sig, men jeg fik ham til at

smide det fra sig i havdiget. Hvis far opdagede, at jeg kom hjem med noget sådant, ville jeg straks få ordre til at lægge det ned på oplagspladsen, og det ville jeg ikke risikere. Men hvad skete? Nogen tid efter var alle 5 dørtrin i naboens yderdøre beslået med en fin messingskinne! – Jo, det var et liv for raske drenge derude ved kysten. Selvfølgelig havde vi mange andre lege og megen tidsfordriv, som også var almindelig andre steder, men det vil jeg ikke komme nærmere ind på.

På roearbejde

Som børn havde vi vore uomgængelige pligter i hjemmets daglige arbejde, men derudover havde vi ikke så få muligheder for at tjene penge ved erhvervsmæssigt arbejde, og disse muligheder var vi altid parate til at udnytte. – Da roedyrkningen for alvor vandt indpas blandt bønderne, krævede det større arbejdsstyrker, end man normalt havde på gårdene, og sådan også på de større gårde i Vestervig. Det var derfor blevet almindelig skik, at man i roetiden lejede arbejdskraft i Agger, kvinder og børn. Tidlig morgen sendte bonden een eller to vogne til Agger efter roearbejderne. På vognene var der lagt „stænger", en træramme, der nåede ud over vognens sider og ender. Disse „stænger" blev normalt brugt, når man kørte hø eller korn ind. Nu blev de sammen med extra siddefjæl brugt som siddepladser for de 30–40 kvinder og børn, der skulle op på gården for at luge roer. Gårdmændene var ret afhængige af denne arbejdskraft, fordi man dengang såede alle roefrøene på een gang. De voksne og de konfirmerede børn fik fuld dagløn, de ukonfirmerede børn noget mindre.

10 timers arbejdsdag

Det var spændende første gang, man fik lov at komme med, jeg var kun elleve år, da det skete for mit vedkommende. Det var ved overenskomst med skolemyndighederne ordnet sådan, at vi fik en del af vor sommerferie i lugetiden, og når denne var forbi, fik vi resten. – Vi skulle meget tidligt op, da vi begyndte i roemarken klokken syv, og der var som regel en times kørsel til de forskellige gårde. Vi fik en ordentlig madtejne med, da arbejdsdagen først sluttede klokken syv, og vi var ikke hjemme før den var

otte. Det var en lang arbejdsdag for en lille fyr på elleve år. Vi var trætte, når vi kom hjem, men vi var også meget stolte over at få lov at være med, nu tjente man jo penge! Daglønnen var ellers ikke stor. Det første år, jeg var med, fik jeg 1,25 kr. for ti timers arbejde på egen kost! De voksne fik det år 2,25 kr. om dagen på samme vilkår. Men det var i krigsårene, og aflønningen steg lidt hvert år. Jeg nåede, inden jeg rejste hjemmefra, at komme op på en dagløn på 12 kr., og det var for en voksen, arbejdstiden var gået ned til 9 timer om dagen.

Nu var lugearbejdet, da jeg var dreng, noget helt andet end senere. De spæde roeplanter stod i rækker, der var tre–fire tommer brede, og de stod tæt, der var ikke sparet på roefrøene. Vi var to om hver række. Den ældste gik foran og hakkede planterne ud i små buske, og den yngste kravlede bagefter på knæene og pillede med fingrene de overflødige planter væk. Det var rart for den mindste at have en makker, der hakkede så små buske ud som muligt. – Efterhånden begyndte landmændene at bruge færre frø, så planterne i rækkerne stod mere spredt og kunne udtyndes med hakken alene.

Mor Maren

Det var vel nok et strengt arbejde for de mindste, og de sidste af arbejdsdagens timer kunne føles uendelig lange, men ellers gik det med liv og lyst, vi var jo mange. Forrest gik holdets leder med sin makker, lederen var i mange år Joseph Mikkelsens kone, aldrig kaldt andet end Mor Maren, og så kom de andre i en skrå række bag efter, et par i hver række. Der blev sunget, og der blev fortalt historier. Kneb det nogen at følge med, måske fordi de havde fået en række med særlig meget ukrudt, var der altid en anden, der gav en hånd med. – De tre spisepauser, formiddagsmad, middagsmad og eftermiddagsmad, blev altid hilst med glæde. De yngste af os slugte maden i en fart, for der var altid et eller andet at være optaget af. Spiste vi ude i marken, kunne vi måske i nærheden finde en mergelgrav, hvor vi fangede haletudser, som iøvrigt var meget velegnede til at putte ned på ryggen af pigerne! Var det hjemme ved gården, vi holdt pause, var de store og ved den tid næsten tomme lader et herligt sted at lege. Vi klatrede højt

op i bjælkeværket og sprang ned i halmdyngerne. Sært, at vi ikke kom galt af sted! Gårdmændene var også tit nervøse for, at det skulle ske, og nogle af dem forbød os at lege i laderne, men det forbud tog vi sjældent højtideligt.

Det var ikke alle gårde, vi var glade for at komme på, især ikke hvis vi fik følelsen af, at man betragtede os som et nødvendigt onde, til trods for, at vi nok uden tvivl var en meget billig arbejdskraft. – Som regel blev vi dog behandlet godt. Det var dejligt, at man nogle steder gav os kaffe til et af måltiderne. Det var også rart, når manden på en gård midt på den varme eftermiddag kom kørende ud til os med to mejerispande. I den ene var der sødmælk, i den anden kærnemælk, vi kunne drikke, så meget vi lystede.

Vestervig Overgård

Det første sted hvert år var hos proprietær Sørensen på Vestervig Overgård. Ham havde vi mægtig respekt for, og han ville have gjort arbejdet ordentligt. Et par gange om dagen kom han på inspektion i roemarken. Så længe han gik tværs over rækkerne, var vi godt tilfredse, så var der ingen fare på færde, men hvis han begyndte at følge en enkelt række og pirke i den med stokken, begyndte vi at tælle efter, hvis række det vel kunne være. Sørensen skældte ikke rigtig ud, når noget var galt, men når han med sin knirkende stemme sagde til synderen: „Du skal gøre arbejdet ordentligt. Ellers kan du blive hjemme!" så havde hans ord en sær vægt. Hos ham kunne vi til måltiderne drikke al den mælk, vi ville, men vi fik ikke kaffe. Derimod var der på den sidste dag dækket chokoladebord til os i haven eller laden, alt efter som vejret var. Det var noget, vi kunne lide!

Engang havde vi proprietær Sørensen i klemme. Det var den første dag i roerne et af de sidste krigsår, og ved dagens slutning skulle, som skik var, daglønnen fastsættes for sommeren. Hvad her blev bestemt, måtte også de andre gårdmænd rette sig efter. Året før havde daglønnen været 6 og 4 kroner, og nu havde vi selvfølgelig i dagens løb drøftet sagen og var blevet enige om at forlange 9 og 6 kroner, altså en 50 % forhøjelse. Vi havde sat os til vogns, da proprietær Sørensen kom for at træffe aftale med

Mor Maren, men da han hørte vore krav, fandt han dem selvfølgelig alt for store og sagde, at han ikke kunne gå højere end til 8 og 5 kroner. Han diskuterede længe med Mor Maren, men hun var ubøjelig. Da Sørensen nu sagde, at han nok selv kunne give det forlangte, men ikke ville af hensyn til de andre landmænd, sagde Maren, at det skulle vi nok selv ordne, men nu ville vi hjem! Og hvis vi ikke fik det forlangte, skulle han ikke sende bud efter os næste dag. Kør så! råbte hun til de to kuske, som allerede var på vognene. Hun vidste jo nok, at hun havde fat i den lange ende, for ude i marken stod mange tønder land med roer, der næsten alle var færdige til udtynding, og hvem kunne man få i stedet for os? Ingen! Vi fik vor vilje, og sådan endte altså den „arbejdskamp". – Mor Maren var ikke sådan at bide skeer med. Når proprietær Sørensen om morgenen med sin knirkende stemme sagde noget, der lød som: „Gomaren!" svarede Maren altid prompte igen: „Go Sørensen!" Så var det betalt.

Roehakke og skuffejern

På en gård, der lå syd for Vestervig, var vi ikke glade for at komme og luge, for markerne var altid fulde af senegræs og agerkål, som i høj grad besværliggjorde arbejdet, og roeplanterne, som gerne var alt for store, skjultes næsten af ukrudtet. Sådan var det altid der, vidste vi. Men et år tog vi en grum hævn. Vi gik over til at bruge de moderne lette og smalbladede hakker i stedet for de tre- eller firkantede tunge hakker, som hidtil havde været almindelige. Det var en stor lettelse i arbejdet. De nye hakker var ikke velegnede i alt det ukrudt, og til sidst fandt vi på at rette dem ud og bruge dem som skuffejern! Da manden kom og så det, blev han aldeles rasende. Vi havde jo ødelagt hans fine, nye hakker. Der blev nu sendt bud til de omliggende gårde efter alle de gamle hakker, der kunne opdrives, og så måtte vi bruge dem. Vi var forsåvidt ligeglade, for vi arbejdede ikke på akkord, og så måtte det da blive mandens egen sag, at han ikke drev sin jord ordentligt.

I Agger havde vi et offentligt „væsen", en afdeling af Statens Vandbygningsvæsen, i daglig tale altid benævnet VBV, for på Aggertangen var der altid noget at gøre med at holde høfderne i

orden. 1916–1918 byggede man den kilometerlange mole fra tangens sydspids og ud i kanalen. Dens formål var at indsnævre kanalindsejlingen for derved at gøre strømmen gennem kanalen så kraftig, at sandet ikke kunne aflejre sig og vanskeliggøre besejlingen. – Var der, som efter havets gennembrud i 1911, et særlig stort digearbejde i gang, kom Vesterhavsbørsterne, et ejendommeligt folkefærd, til Agger. Det samme skete også andre steder på Vestkysten, hvor VBV havde større arbejder i gang. Om vinteren gik de på landevejen. – Børsterne var en stor skare mislykkede menneskeskæbner, og årsagerne til deres tragedier, kunne være forskellige, f. ex. drikfældighed, de fleste af dem var glade for flasken. Det kunne være ægteskabelige forlis, kriminalitet o. a., de kom fra alle sociale lag. Når børsterne kom ud til en af VBVs arbejdspladser, indlogeredes de i små, tjærepapbeklædte huse, som VBV stillede til rådighed. I 1911 fik tolv børster en dobbeltbarak at bo i, der var stillet op lige vest for mit hjem. Vi var ikke bange for dem, i hvert fald ikke, når de var ædru. De hentede vand og købte mælk hos os, men de generede os aldrig. De var værst mod sig selv.

Børsterne

Lørdag aften holdt børsterne altid et farligt leben. Det var deres lønningsdag, og en stor del af den surt erhvervede ugeløn blev omsat i våde varer, som der var nem og billig adgang til hos købmanden og på hotellet. Undertiden blev det til slagsmål imellem dem indbyrdes, skønt de til daglig var de fineste venner af verden. Det kunne blive så slemt, at sognefogeden måtte tilkaldes, eller han sendte bud efter Politijensen i Vestervig. Det skete, at nogle af de værste blev indsat i arresten til afkøling. Sædvanligvis var rusen fordampet i løbet af søndagen, og mandag morgen kørte de igen deres fuldt læssede trillebøre uden slinger i valsen ad det somme tider meget høje stillads. De brugte sjældent deres rigtige navne, men nogle fantasifulde kendingsnavne som: Napoleon, Kejser Vilhelm, Den flyvende Hollænder, Bette Fanden, Bette Skidt o. m. a.

Men tilbage til drengearbejdet. Når en ny dæmning var kørt

sammen, skulle den beplantes med marehalm, der er den eneste plante, som foruden hjelmen kan binde flyvesandet og trives i det.

Klitbeplantning

Marehalmen får næsten al sin næring gennem det nedsivende vand, som den optager gennem sine mange meter lange rødder, og det er disse rødder, der skal holde på det lette flyvesand. Nu fik både piger og drenge deres chance. Der skulle rykkes unge planter op, hvor der var frodige bevoksninger af marehalm. Planterne bandt vi i neg, og vi fik vor betaling pr. neg. Senere skulle marehalmen plantes ud i lange rækker i det ny dige. En gik foran med en plantespade og stak huller i sandet, der helst skulle være lidt vådt, for ellers skred hullerne let sammen. Bagefter gik en anden og stak en plante i hvert hul og trådte sandet sammen om planten. Vi kunne, hvis vi var flittige, tjene nogle kroner om dagen ved det arbejde.

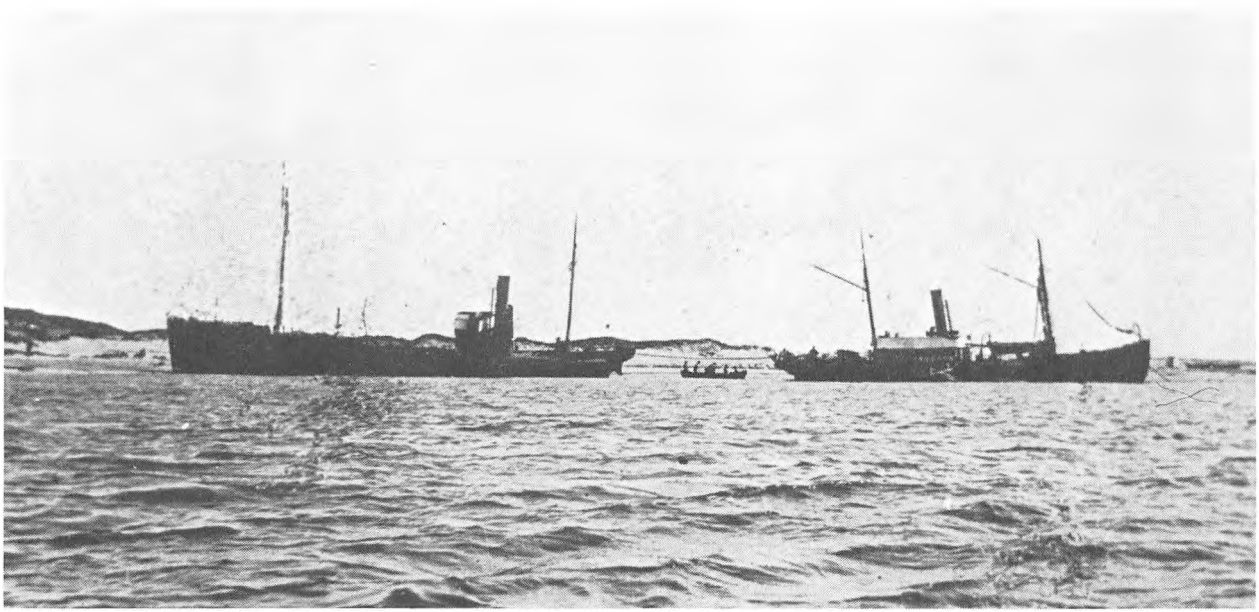

Svitzer bjerger »Perseverance« 20.3.1896.

Arbejdet lededes af klitfogeden, der hvert forår skulle inspicere sit område af havklitterne for at se, om der var sket vindbrud, d.v.s., om en storm havde slidt hul i en klitside og derved ødelagt en del af marehalmsbeplantningen. Et sådant sted skulle da tilplantes på ny. Hvis ikke der blev plantet, kunne man risikere en gentagelse af de store sandflugtskatastrofer, der helt fra middelalderen og op i 1800-tallet havde sendt uhyre mængder af flyvesand ind over store arealer af frugtbar agerjord. De store Lodbjerg klitter nord for Agger var opstået på denne måde. De rækker på sine steder 6–7 km ind i landet, og under dem ligger der overalt et tykt muldlag, som engang har været dyrkede marker. – Hvor marehalmen får lov at brede sig, vandrer også andre hårdføre og nøjsomme planter ind og er med til at binde sandet og danne nyt muld. Efter års forløb kan man her begynde at plante træer. I min barndom var der i Lodbjerg klitter kun en del træplantning lige omkring fyret og i nærheden af Lodbjerg by. I dag er Lodbjerg klitplantage en stor skov, og bjergfyrren, som er det første træ, man begynder med, er allerede næsten helt afløst af gran. Også løvtræer ser man.

Bærplukning

Denne vækst er gået ud over en beskæftigelse, som i min barndom optog os meget i eftersommeren, nemlig bærplukningen. I de lavere arealer mellem klitbjergene kunne der være en frodig vegetation, for her var der altid fugtigt. Der var forskellige græsarter og siv på fugtige pletter, og masser af lyng på de tørre steder. Ind imellem var der pletter med „blåbær", dens rigtige navn er mosebølle, og helt nede ved jorden snoede de fine tranebærranker sig. Tranebær er en slægtning af tyttebærret, men noget mindre, og så var der uoverskuelige mængder af revlingbær, sortebær kaldte vi dem. – Når bærrene var ved at være modne, desværre ofte noget før, for det kneb med at vente, til de var plukkemodne, blev vi sendt i „æ klet" for at plukke bær, først blåbær, senere tranebær. Sortebær regnede man ikke til husholdningsbrug, men vi spiste masser af dem på stedet. En bærtur eller to kunne være meget fornøjelige, især hvis der var mange bær at finde, men var høsten lille, og vi skulle af sted flere dage i træk, kunne det blive

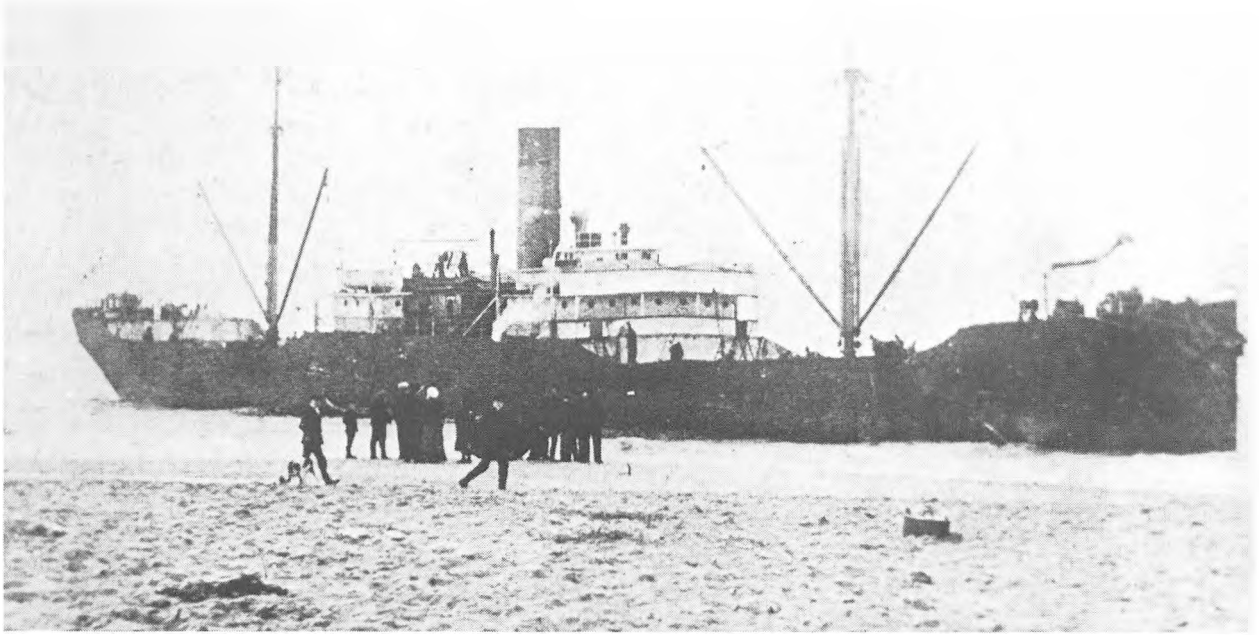

»Nordmand«, strandingen, som min broder Thomas opdagede, da han var med far på strandvagt.

noget træls. Det var jo en lang tur. Hvis vi kom nord for fyret, og det kom vi tit, hvis det var tranebær, vi gik efter, var der op til 10 km hver vej – til fods! – Blåbærrene blev som regel brugt til saftfremstilling, og vi kunne svært godt lide blåbærsuppe med tvebakker i. Tranebærrene blev opbevaret i krukker med kogt vand med lidt eddike i, og de kunne holde sig længe på den måde. Af dem blev der lavet et extrafint syltetøj. – Nogle plukkede bær til salg, men det krævede stor ihærdighed, så det var ikke rigtig noget for børn.

Høfdebyggeri

Et andet og mere lukrativt arbejde, som vi børn kunne komme til, var at slå søm i de pæle, der brugtes ved høfdebygningen. – De første høfder var bygget af to rækker svære pæle, der blev rammet ned i havbunden og derefter forbundet på langs og på tværs

med andre svære bjælker. Der blev lagt spor ud på dem fra VBVs lille smalsporede jernbane langs ad tangen, og derefter blev der kørt store mængde tonstunge kampesten ud og kastet ned mellem pælene. Høfderne opfyldte stort set deres formål, at forhindre strømmen i at skære alt for voldsomt bort af kysten. Efter en hård storm eller flere i efterårets og vinterens løb, kunne havet have brudt det yderste af en høfde ned, pælene var brækkede, som var det tændstikker, og stenene var skredet ud og forsvundne i havbunden. Derfor blev der hver sommer repareret på dem. Det var et sikkert forårstegn, når et arbejdssjak fra VBV begyndte at lægge et vigespor ud på en af høfderne, og rambukken og den opretstående dampmaskine blev kørt derud. Nye pæle blev rammet ned og sten kastet ud mellem dem. Senere hittede man på at bruge støbte cementblokke i stedet for søstenene, som efterhånden blev en dyr mangelvare. I dag er høfderne udelukkende bygget af

Drenge ved sømslåen.

cementblokke uden brug af pæle. De vejer 4–6 tons, men endda kan havet under stærk storm kaste dem over hinanden.

Det hold høfder, der i dag står langs Aggertangen, er det andet om ikke det tredie hold. At de første hold høfder er gået til grunde skyldes for største delen en lille musling, pælemuslingen, der driver sit spil, hvor sand og vand mødes ved havbunden. Den graver sig lange gange ind i pælene, der derved bliver så skrøbelige, at et kraftigt bølgeslag let kan knække dem. Herefter skrider stenene og cementblokkene, som jo er de egentlige strøm- og bølgebrydere, ud, forsvinder hurtigt i sandbunden. – Der blev gjort mange forsøg på at forhindre pælemuslingernes angreb, bl. a. prøvede man at beslå pælene med blikplader på de udsatte steder, men det duede ikke, for pladerne rustede hurtigt bort. Man prøvede at beslå pælene med korte søm med brede hoveder, men når sømhovedet var rustet bort, var der for langt mellem sømmene til at hindre pælemuslingerne i at trænge ind i træet. Nu var man imidlertid på rette vej, og man fandt på at slå halvandentommer søm i pælene med kun een cm afstand på alle led. Disse søm rustede hurtigt helt ned i træet, og der dannedes derved et halvanden tommer tykt lag fuldstændig gennemtrukket med rust. Det kunne pælemuslingerne ikke trænge igennem.

Sømslåen

Hvert forår og til langt ud på sommeren blev der arbejde for os drenge med at slå søm i de pæle, der skulle bruges til at reparere høfderne med, og da man i 1916 begyndte at bygge den store havmole ud i kanalen, var der gennem flere år arbejde til alle, der ville gå til „sømslåen", som vi kaldte det.

Arbejdet foregik oftest på VBVs arbejdsplads ude ved kanalen. Her lå de mægtige granstammer, for størstedelen hentet i de øst- og midtjyske skove, men en del vistnok importeret fra Østtyskland og Polen. Nogle arbejdere var beskæftigede med at skrælle barken af. Når stammerne havde ligget og tørret et stykke tid, var det vor tur. Arbejdsformanden kom og udmålte det stykke af pælen, som skulle beslås, og vi udvalgte os så omhyggeligt en pæl. Det var nemlig ikke ligegyldigt, hvordan træets beskaffenhed var. Nogle kunne være fulde af knaster, og hvad der var

værre, nogle kunne være så forvredne, at det så ud, som om veddet var snoet, og da vidste vi, at det var hårdt som gammelt egetræ og ikke nemt at drive sømmene ned i.

8000 søm om dagen

Så tog vi fat! Ved hjælp af et ridsejern og en ridsebøjle stregede vi et stykke af en stamme af, og en sæk blev lagt over til at sidde på. Det var nødvendigt af hensyn til harpiksen, der drev ud af nogle af stammerne, når de var meget friske. Siddende over skrævs på sækken med en bunke søm mellem lårene tog vi fat med den kortskaftede hammer. Var skaftet for langt, blev vi alt for hurtigt trætte i armen, det kunne være galt nok endda, især de første dage af en sæson. Hammerhovedet skulle have en passende vægt og være med rundt hoved. Var det firkantet, og man ramte en finger, kunne hjørnet på et firkantet hoved give et grimt sår. Man greb med venstre hånds pege- og langfinger et søm, satte det ned i en af ridserne og gav det et lille pik med hammeren, så det stod fast, og mens man nu med venstre hånd fandt et nyt søm, faldt hammeren med et hurtigt, hårdt slag, som helst skulle få sømmet til at gå i bund, og nu gik det: pik – bang, pik – bang, i en uendelighed. – Når vi var nået over hele det afstregede område, blev pælen ved hjælp af to glatte klodser og en kæntrehage vredet et passende stykke rundt. Dette blev afstreget, og man fortsatte med at banke søm i, og sluttede først, når pælen var færdig. – Vi blev betalt efter antallet af søm, vi slog i. Vi talte selvfølgelig ikke sømmene, men når vi var færdige med en pæl, kom formanden på pladsen og målte op, hvor stor den beslåede flade var, og så regnede han ud, hvor mange søm med den rigtige afstand, der kunne være på arealet. Det blev kontrolleret, at man ikke havde snydt ved at sætte sømmene for langt fra hinanden. Hvis en havde gjort det, blev der enten trukket fra i det beregnede antal, eller vedkommende blev sat til at slå flere søm i pælen. Det gjorde jo ikke noget, at de sad for tæt. – Jeg nåede at slå ca. 8000 søm i om dagen, når jeg var flittig, andre kunne komme på over 10.000, og en af mine kammerater, der kunne skifte hammeren mellem højre og venstre hånd, nåede 14.000 søm om dagen.

På Thyborøn, hvor der også var megen „sømslåen", mens hav-

nebyggeriet stod på, afregnede man på en anden måde, nemlig efter sømmenes vægt. Det var lettere end at måle pælene op, men det gik rent galt! En efterårsdag ville nogle arbejdere tænde op i spisebarakkens kakkelovn, men ilden ville ikke rigtig tage fat. Så måtte skorstenen renses og det ikke uden grund, for den var fra øverst til nederst fyldt – med søm! Så gik man på Thyborøn over til samme afregningsmåde som på nordsiden! – Da jeg begyndte at tage del i dette arbejde, fik vi 25 øre pr. tusinde søm, men også her mærkede vi krigstidens inflation, så vi nåede op på at få 80 øre pr. tusinde. Men en dagløn på 6–8 kroner var faktisk godt til en stor dreng. De timelønnede voksne arbejdere tjente ikke stort mere.

Arbejdet var på akkord, så vi knægte kunne tillade os at tage ekstrapauser, uden at nogen sagde noget til det. – Arbejdspladsen lå lige ved siden af det gamle lodshus. Lodserne flyttede, efter at

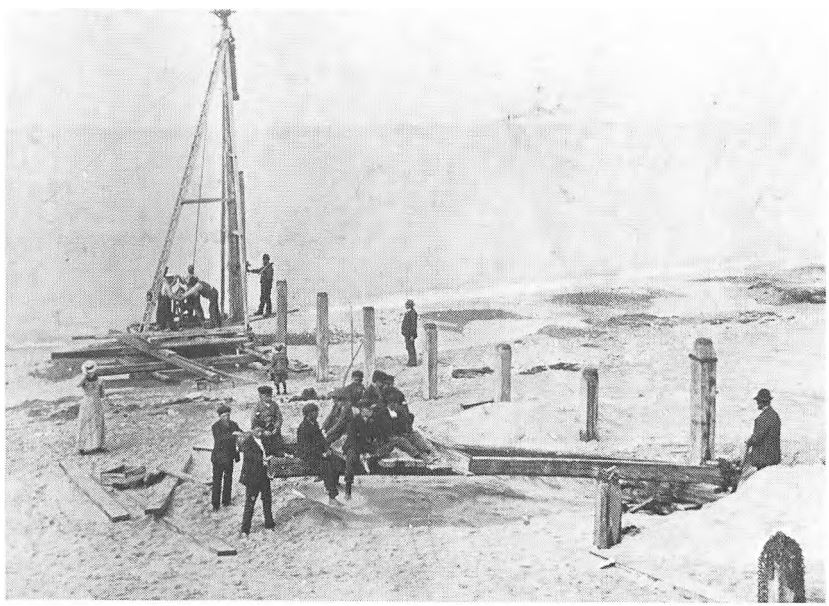

Gammelt billede fra noget af det første højdebyggeri ved Agger. Pælerækkerne er nået ud til strandkanten. Rambukkens slaglod trækkes op ved håndspil. Senere brugte man dampkraft.

Stenudlægning ved høfdebyggeri i Agger omkring århundredskiftet.

Thyborøn havn var bygget, til Thyborøn, og nu boede kun to fyrpassere i lodshuset, som det stadig hed. De var der hver en uge. Den ene var fra Agger og vor gode ven, og han gav os somme tider lov til at komme op i udsigtstårnet. Vi lånte hans stærke kikkert, og med den kunne vi se helt hjem til Agger, og vi kunne se over til havnen og følge det pulserende liv derovre. Vi så, hvad der færdedes ud og ind ad den nye, ikke helt færdige havn, og vi kunne følge skibe og fiskerbåde ude på havet. Undertiden kunne vi genkende nogle af bådene fra Agger. – Eller vi „strændede" ud på tangens sydspids, der nåede helt ud til øst for Thyborøn havn. Det var gerne rav, vi gik efter, og det skete undertiden, at vi fandt lidt. – Somme tider gik vi op til den store mole, som vi selv byggede med på. Det var et i vore øjne imponerende bygningsværk. Med sine fire pælerækker gik det langt ud i havet, og ofte brødes bølgerne over den yderste del, hvorfor arbejderne som regel havde olietøj på under arbejdet. Det var umådelige mængder granitsten, betonblokke, og sække med tør betonblanding, der blev fyldt i den mole!

Troljen

En dag var vi vidne til en begivenhed, der meget nemt kunne være endt med en stor katastrofe. Det lille arbejdslokomotiv kom skubbende med 12–14 troljer, der var lastede med sække med tør betonblanding op i mandshøjde. På hver trolje var der to mand, som skulle vælte sækkene i havet. Ved land gav det lille lokomotiv troljerne et skub, så de selv kunne rulle ud til det sted, hvor sækkene skulle kastes i havet, men skubbet måtte denne gang have været for stærkt, for troljerne rullede forbi bestemmelsesstedet og videre ud mod enden af skinnerne. Da arbejderne blev klar over det, begyndte de at springe af med stor risiko for at styrte i havet. Den sidste arbejder nåede lige at komme af, før troljerne kørte ud over enden af sporet. Troljerne med deres last af mange hundrede sække betonblanding forsvandt næsten sporløst, kun et par hjul af den sidste trolje ragede op over vandet, så dybt var der. Nogle af arbejderne var så chokerede, at de ikke kunne arbejde mere den dag. Det var heller ikke så mærkeligt, uheldet kunne nemt have kostet dem livet.

Man kom hinanden ved

Naboskabet

Naboskabet i det lille isolerede fiskerleje var noget ganske særligt. Selvfølgelig var der krakilske personer i byen, der ikke kunne forliges med naboerne. Der var enspændernaturer, som ikke skulle trædes for nær, og der var sære personer, der måtte finde sig i lidt drilleri, men det var undtagelserne. Regelen var godt naboskab.

Almindeligvis inviterede man ikke hinanden, men man så indenfor, enten det nu var ved aftenstid eller måske søndag formiddag. Traktementet var som regel en kop kaffe med hjemmebagt hvedebrød med sukker, kanel og korender i. Mændene kunne få piben stoppet, hvis den var røget ud. Fars „tobaksask" med skydelåg og to rum, et til frisk tobak og et til udkradsning, stod til fri afbenyttelse. Tobakken var altid kardustobak, Bendixens Posetobak nr. 3, beregnet til lang pibe, som mange brugte. Far røg den nu altid i en lille, krum shagpibe. Det må i sandhed have været en stærk pibe tobak! Udkradsningen, godt konserveret med pibesovs fra de lange piber, var der mange, der gerne ville have. Enten dyppede de deres kardusskrå deri, eller de brugte det „in natura", som man bruger snus!

Hjælp i »belejlig tid«

Til det gode naboskab hørte også hjælp i „belejlig tid". – Skulle koen kælve, blev en nabomand hentet, somme tider to. Det var nemlig helt utænkeligt, at en ko kunne føde selv. Så snart kalvens klove viste sig, blev der slået reb om benene, og een mand stod med armene om koens hals og holdt igen, mens de andre to halede af alle kræfter, indtil den slimede, blodige nyfødte lå i grebningen, der i denne anledning var fyldt op med rent halm. Det var en barsk form for fødselshjælp, tør man nok sige. Var der noget galt, så kalven vendte forkert, blev en kyndig mand hentet, og vi børn, der selvfølgelig fulgte det hele med store interesse, så med gysende undring, hvordan han borede sin nøgne arm ind i koen og ordnede, hvad der skulle ordnes.

Høbjergning

I høbjergningstiden hentede man også ofte nabohjælp, som villigt blev ydet, og tro nu ikke, at hjælpen skulle betales i rede penge. Det var overhovedet ikke på tale. Den ene tjeneste er den anden værd, og næste gang var det måske hos den hjælpende nabo, det brændte på, og så gjorde man gengæld på samme selvfølgelige måde. – Det kunne ske, at der kom bud fra en nabo, om vi knægte ikke kunne komme og hjælpe med et eller andet, og selvfølgelig kunne vi det, hvis ellers skolegangen var overstået. Det kunne ske, at naboen efter endt dagværk stak os en tiøre eller en femogtyveøre, og så var vi kisteglade. Da første verdenskrig satte ind, mærkedes inflationen også her, så nu var godtgørelsen en krone eller to. Jeg husker, at jeg engang efter en lang dag i høet hos Chr. Pedersen i Vester Agger kom hjem med en femkrone. Det var mor ikke glad for. Det var helt urimeligt, syntes hun. Jeg havde vel ikke selv forlangt betaling? Nej, det ville jeg aldrig have vovet!

En kurv fisk til naboerne

Det gode naboskab omfattede også det at dele med naboerne. – Havde far haft rigeligt med fisk hjem en dag, blev vi sendt til naboerne med en kurv fisk. Det var måske et sted, hvor mor vidste, at der var smalhans til huse. – Når koen havde kælvet, og der var rigeligt med mælk i huset, kunne vi blive sendt af sted med et par potter mælk til en eller anden. Dette var ikke noget specielt, det var almindelig skik i byen. Ingen følte sig særlig godgørende af den grund, og ingen følte sig for gode til at tage imod. – En smuk skik var det – og det betragtedes ikke som tiggeri – at småfolk i byen og fra omegnen mødte frem på stranden, når bådene kom ind med deres fangst. De medbragte en kurv eller en pose, og når de forlod stranden, var posen eller kurven fyldt med dejlig frisk og nyfanget fisk. Alle var måske ikke lige gavmilde. Jeg husker en episode, hvor en kurv var blevet fyldt med ene småfisk af ringe størrelse og kvalitet. Da tog en anden af bådkammeraterne en dejlig stor kuller, som ellers skulle have været leveret i pakhuset, og smed den i kurven med ordene: „Du må hellere få den også!" Den anden fisker udstødte bare et fornærmet: „Nå!" – Folk, der ikke var beskæftiget ved fiskeriet, kunne bare ganske roligt gå hen til en

båd og sige: „Jeg skulle gerne have en god torsk i dag." Og selvfølgelig fik han den. Ingen i byen, hverken rig eller fattig, betalte penge for fisk.

I forbindelse med omtalen af det gode naboskab må det også nævnes, at dagen efter, at vi havde slagtet gris, pakkede mor et – jeg syntes alt for stort – antal kurve og pakker. I hver af dem var der måske et stykke flæsk, en lille steg eller noget at koge på, et stykke blodpølse eller anden pølsemad eller en lille skål med svinefedt, og så blev vi sendt i byen med disse pakker, til en syg, til en enlig eller et par gamle og til familien. Det var vi ikke kede af. Vi var velkomne, hvor vi kom, og så vankede der et eller andet godt, småkager, hvis det var nær jul, nogle bolsjer eller måske endda en skilling. Og selvfølgelig fik vi også båret, når andre slagtede. – Jo, der var virkelig godt naboskab i den lille fiskerby. Man kom hinanden ved!

Bajonne og Skjønann

Jeg ved ikke, om det passer, men det siges, at mennesker i vore dage er blevet så ensrettede, at der ingen originaler findes mere. Men det fandtes der i Agger, da jeg var dreng. – Nabo til os, i et af de gamle huse boede to originaler. Manden, Niels, i daglig tale aldrig kaldt andet end „Bajonne", som han også selv brugte, var glad ved flasken og havde derfor tit en lille „fjer" på. Han var ringer ved kirken, og hvis han var fuld, ledsagede han klokkeringningen med sang: „Ding, dang, Bajonne sang!" – Engang skulle han have drevet et par får ind. Et af fårene drillede og ville ikke ind. Bajonne, der var fuld, blev arrig, løb ind efter den spidse slagtekniv og satte af sted efter fåret. Da dette var løbet træt, og han nåede op på siden af det, satte han det kniven i ryggen med det resultat, at fåret faldt dødt om. Bagefter græd han sine modige tårer, men nu var det jo for sent.

Han kone, Ane, i daglig tale kaldet „Skjønann", var en besynderlig skikkelse, tyk og lavstammet, med grå hårtjavser hængende ned over et snavset ansigt, der vist sjældent var i berøring med vand, endsige sæbe, og med betændte, rindende øjne. Karakteristikken er ikke overdrevet. Hun var mindst lige så glad for flasken som Bajonne, og fik hun for meget, blev hun ondskabsfuld, og det

gik så ud over manden. Engang var de begge berusede, og da Bajonne drillede hende, blev hun vred og smed brødkniven efter ham. Han blev bange og løb ud, men Skjønann greb skarøksen (tværøksen) og satte efter ham, og da de var lige uden for vore vinduer, smed Ane øksen og ramte Bajonne i nakken, så han styrtede til jorden med blodet strømmende ud af et stort sår. Men da gik galsindet af Ane, og hun kastede sig hylende ned ved siden af ham. Folk kom til, deriblandt sognefogeden, føromtalte Thøger Sørensen. Niels blev båret ind hos os og fik såret gjort i stand, og det viste sig heldigvis, at det ikke var så galt fat med ham, som man kunne have frygtet. – Sognefogeden sagde til Ane: „Nu kan du gå hjem og gøre dig færdig, så skal vognen snart være her og køre dig til Vestervig" – underforstået, til tinghusets arrest. – Ane listede hjem, og da sognefogeden kom, dog ikke for at arrestere hende, men for at få rede på sagen, sad Ane parat til afgang.

Parti fra Agger.

I et knytte havde hun sine bindesager, hun bandt vod for fiskerne, og et kardus skråtobak, som hun var storforbruger af. „Ja, nu kan du så slippe for denne gang," sagde Thøger.

Mange børn var bange for Ane, de troede, hun var en heks, og hun svarede jo også godt til det billede, man fik af en heks i eventyrene. Hjemme hos os var vi nu ikke bange for hende, hun var jo vor nabo, og hun kom hveranden dag og købte en pot mælk hos mor. Når vi havde forrettet et ærinde for hende hos købmanden eller andet steds, blev det altid betalt. Vi fik valget mellem „wustsmøre melmad", en ostemad, eller nogle knalde hvidt sukker. Vi valgte gerne sukkeret. Ostemaden var for så vidt ellers god nok, hjemmebagt sigtebrød med hjemmekernet smør og et tykt lag ost, men vi kunne ikke lide, at Skjønann klemte osten fast på smørret med sine sorte fingre, så hendes fingeraftryk tydeligt var at se!

Jeg husker tydeligt, da Ane blev syg og døde. Mor så af og til ind til hende, mens hun lå syg, og sørgede for, at der blev hentet læge. Han fik Ane indlagt på Vestervig sygehus. Her blev hun puttet i badekarret, hvad der var ganske nødvendigt. Hun kunne dog ikke tåle det, fik lungebetændelse og døde. – Sønnen, Jens Peter, nåede i sin udvikling aldrig stort ud over barnestadiet. Han ville gerne lege med os børn, og vi var ikke bange for ham, han var godmodigheden selv. I flere år var han byens fårehyrde, som vogtede de løsgående får ude på tangen.

Kjesten og Elsemi

Jeg vil også fortælle om to ugifte søstre, Kirsten og Else Marie, kaldet Kjesten og Elsemi. De ernærede sig som væversker, og hos dem fik mor vævet sine hylsklæder og dynevår. De boede i et lille bitte hus i Vester Agger, men huset er forlængst gået i havet. Foruden køkken og bryggers og en meget lille forstue var der to små stuer, hvoraf det ene endda var meget lille. Det mindste var den „pæne" stue med et lille rundt bord og to plydsbetrukne stole, og så var der en lille kommode med plads til deres billeder. Jeg tror aldrig, de opholdt sig der. I den anden lidt større stue var deres indelukkede alkove i den ene ende, i den anden var der en fast bænk med et lille bord foran. Jeg syntes altid, det var et mærke-

ligt bord, for det havde kun eet ben under midten. Mellem sengen og bordet stod den store væv, og den fyldte vel nok de tre fjerdedele af stuen. Ved siden af døren ud til køkkenet stod bilæggerovnen, så der var ikke megen plads til overs til at røre sig på. I det trange rum levede de to piger hele deres hjemmeliv, men hvor var der rent og pillent! Når vi børn fik lov at gå med mor op til dem, skulle vi altid have kaffe med en kandisklump til, og det var noget vi kunne lide.

Når søstrene kom med den færdige væv, var de altid i deres pæne tøj. Kjesten haltede lidt og gik med stok, men det måtte ingen lægge mærke til, så hun havde et hul i kjolelommen, hvorigennem hun stak stokken ned inden for den lange kjole, der gik helt ned til jorden. Hun gik altid forrest, og bagefter kom Elsemi med den tunge rulle væv over skulderen. Det var Kjesten, der var herre, og Elsemi tjenerinde, men det enedes de godt om. – Når de kom, dækkede mor den ene ende af langbordet med en lille hvid dug, og så fik de kaffe med det fineste bagværk, mor havde, men hvor skulle der megen „nøden" til, inden de fik smagt på det hele. Der blev gerne ved denne lejlighed truffet aftale om en ny væv, og Kjestens prøver på de forskellige farvesammensætninger blev drøftet. Farverne var røde, blå, grønne og hvide og så garnets egen hvidgrå, og der kunne være smallere eller bredere striber af de forskellige farver i vævningen. Jeg tror, at det gerne blev, som Kjesten syntes, men hun havde jo også erfaringen, og så var hun en meget bestemt dame og tillige temmelig uundværlig, hende ville mor ikke lægge sig ud med.

Tyk Mett

Blandt originalerne var også „tyk Mett", som hun blev kaldt, skønt hun ikke var særlig omfangsrig. Hun kunne finde på at gå fra dør til dør og tigge, skønt hun ikke trængte til det. Familien søgte at holde hende fra det, men hun gjorde det af vane. Hun var så gammel, at hun var fra den tid, hvor de fattige virkelig gik rundt og tiggede sig til lidt brød, smør og flæsk. Så stor havde fattigdommen været, at nogle måtte gribe til denne udvej. – Nu tror jeg nok, at Mette mest gik for kaffens skyld, for hvad hun kunne konsumere af den drik, var rent utroligt. Fire eller fem kop-

per med sukker eller kandis til, gled let ned. Hun stoppede ikke, før kanden var tom, eller hun ikke blev budt mere, og det var jo ikke bare eet sted, men flere, hvor hun i dagens løb drak så meget. Det kunne blive til så meget, at hun måtte af med noget af det, og så gik hun bare i grøften eller bag et hushjørne og lettede sig for det overflødige. Ingen tog sandelig anstød af det!

Enearving

Jeg husker også med fornøjelse farbror Mads og farbror Kræsten. Det var mors farbrødre, og vort hjem var deres barndomshjem. Mor, der var datter af en tredie bror, Therkel, var allerede som otteårig flyttet herop, fordi hun skulle hjælpe sin bedstemor i huset, især med at passe en faster, der var invalid og åndssvag. Til gengæld blev hun indsat som enearving. Det var ikke fri for, at de to farbrødre syntes, at de var gået glip af noget, men antydede de det over for mor, blev hun noget skarp i stemmen og erklærede: „Har jeg fået noget, har jeg måttet slide for det!" Og det var så sandt, som det var sagt. Hendes farmor var tidligt blevet enke, og for at få en mand i huset til at passe fiskeriet og landbruget, havde hun giftet sig anden gang med en langt yngre mand, Jens Nielsen (Måe). De fik ingen børn, og det var derfor, mor kom i huset, og da „æ ståkel", som den syge kaldtes, og hendes farmor var døde, havde far og mor i mange år Jens Måe på aftægt. Ham kan jeg ikke huske, men mor har ofte fortalt om ham. De to kom godt ud af det med hinanden. Da vækkelsen kom til Agger, forsvandt brændevinsflasken fra mange hjem, hvor den ellers plejede at stå fremme, men mor lod Jens Måe beholde sin. Det var synd andet, sagde mor. Han var da en gammel mand og misbrugte aldrig flasken. Men da han var død, forsvandt den!

Chr. Iversen, bådmand ved redningsbåden, mors farbroder.

Nå, men det var farbrødrene. Mads var meget livlig og munter, mens Kræsten var noget sur og vranten. Var de til stede begge to, diskuterede de og var altid rygende uenige. Hver for sig søgte de at få far over på deres parti, men han svarede gerne: „Bliver I da aldrig klogere?" – Far havde fået et moderne aneroidbarometer foræret af en af mine ældre brødre, og når farbror Mads kom ind i stuen, slog det aldrig fejl, at han gik hen, hvor barometeret hang, bankede på glasset med en krum pegefinger og sagde: „Hwa sejer

en?" (Hvad siger den). – Farbror Kræsten kom en formiddag ind fra stranden, og mor ville give ham kaffe, men han var bare tørstig sagde han, og så kom mor med en flaske af sit kraftige, hjemmebryggede øl. Da han skruede proppen af, skummede øllet oven ud af flaskehalsen, og for at de gode dråber ikke skulle gå til spilde, satte han i en fart flasken for munden med det resultat, at det brusende øl gik både i næse og hals. Farbror Kræsten hvæsede og spruttede, og arrigt vendte han sig til mor og sagde: „Det æ da nøj toble øl, do brøger." (Det er da noget tosset øl, du brygger). – Han kunne ikke lide, at vi fløjtede, når han var i nærheden, og så lød det omgående: „Hold op mæ det! Do fløjter æ dæwel te dæ!". – Farbror Mads havde været med redningsbåden i sin velmagt, og han var ved sin afgang blevet udnævnt til Dannebrogsmand, hvad han var umådelig stolt af. Hans nabo, nemlig Jens Grøn, der også havde været med redningsbåden, men ikke i så mange år, var misundelig herover, og en dag, da de to kom op at skændes over et eller andet, skældte Grøn farbror ud for en „Dannebrogsralt". Hvor blev farbror dog vred over en sådan uærbødighed for „æ kors". „Jeg kan gøre det sådan, at han aldrig bliver Dannebrogsmand", erklærede han, og det blev Jens Grøn vistnok heller ikke, men det var nok ikke farbror Mads skyld.

Til Taabel efter malt

Det skete, at vi blev sendt til Taabel i et ganske bestemt ærinde. Dernede lå dengang en ret stor købmandshandel, hvortil også hørte et farveri. Her fik mor sit garn farvet, hvis hun da ikke gjorde det selv, hvad godt kunne hænde, og her kunne vi købe malt fra et maltgøreri i Thisted. – Den tid var forbi, da vi selv lavede malt, men loftet derhjemme i stuen bar tydelige mærker af, at det engang havde været tilfældet. Den fugtige byg, der i årenes løb var blevet lagt derop til spiring, havde forrådnet loftbrædderne, så der var steder, hvor vi skulle færdes med stor forsigtighed, når vi havde ærinde på loftet. Endnu sad den lille skydelem i stueloftet, hvorigennem den færdige malt kunne styrtes ned. – Nå, men nu var det gerne os to yngste drenge, der blev sendt de to kilometer til Taabel efter malt. Dagen før ølbrygningen skulle finde sted, skulle malten males, og der var to steder i

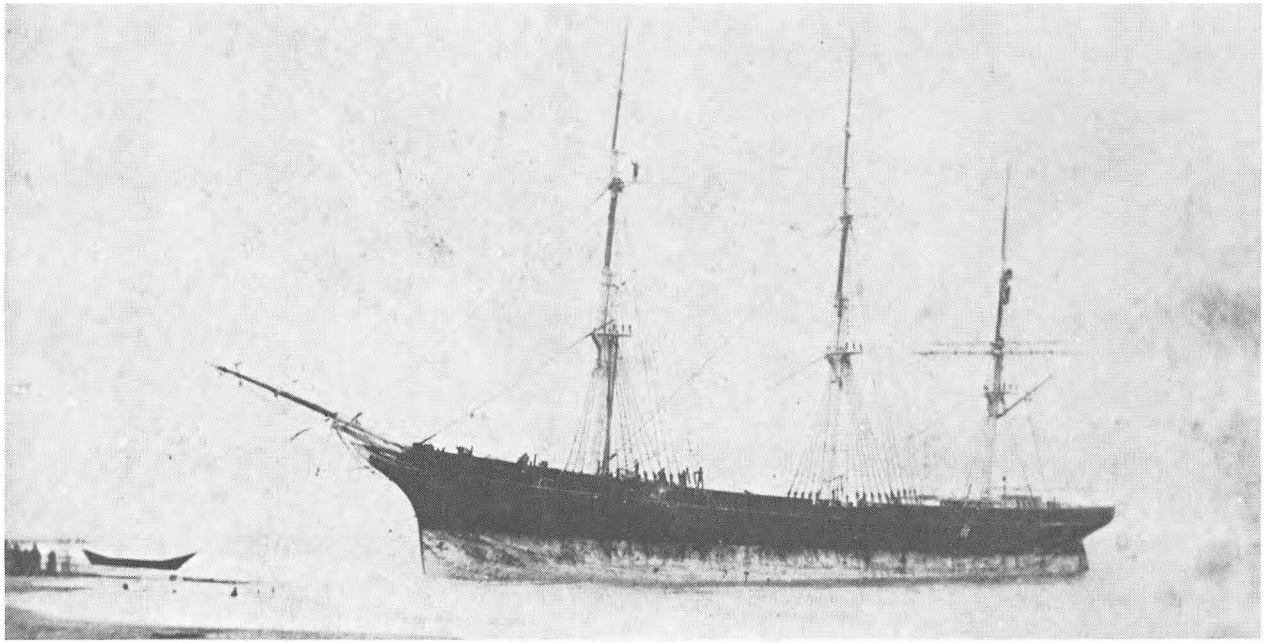

23 mand blev reddet fra »Gitana« af Liverpool, der strandede i 1883. I følge familietraditionen er det far, som ses øverst i rigningen.

byen, hvor man havde en kværn. Det ene sted var hos Pers Hanne, det andet sted hos en gammel pige, der hed Maren Bolm. Navnet Bolm er sikkert en form af Bollum, navnet på en af de byer i sognet, som havet havde taget for mange år siden. Vi børn ville helst med mor hen til Maren Bolm, for her vankede der gerne lidt godt. Vi fik sukkerknalde eller småkager, men det var ikke så godt for mor, syntes vi. Hun kunne jo ikke så godt undslå sig for at drikke kaffe, og der gik megen snak om Marens renlighed eller mangel på samme, om man vil, i hvert fald påstod folk, at hun både vaskede op og kogte vand i sin natpotte, selvfølgelig efter at have skyllet den, men alligevel!

Ud i et af husets bagrum stod kværnen. Det var en gammeldags håndkværn, en firkantet kasse på ben. I bunden af kassen lå den faste kværnsten, underliggeren. Oven på den lå den løse overlig-

ger, der havde en fordybning til siden for midten, hvorfra en stang gik op i loftet lige over midten af kværnen. Når man trak i den nederste del af denne stang, drejede overliggeren rundt, og de kerner, der var løbet ned gennem hullet i midten af overliggeren, knustes mellem de to sten. Når vi stod og drejede kværnen, tænkte jeg tit på den blinde Samson, der måtte trække filistrenes kværn. Der har måske heller ikke været så stor forskel på fremgangsmåden. I hvert fald var kværnen, vi brugte, af en ældgammel type. – Vi fik posen med malten på ryggen, jeg mindes endnu den lune fornemmelse mellem skulderbladene, den frembragte. Malten var blevet varm under knusningen.

Vælde tran

Maren Bolm „vældede" tran, d. v. s. kogte tran. Var der lejlighed til det, hentede hun fiskelever oppe på stranden, og når hun gennem længere tid havde samlet en passende portion, fyrede hun op et sted ude i klitterne under en stor gryde, der var fyldt med ikke alt for frisk lever, og efterhånden smeltede grydens indhold, alt mens Maren med en stor træslev skummede de værste urenheder af. Senere solgte hun produktet videre, og der har man forhåbentlig ladet det gennemgå yderligere rensninger. Pyh! hvor det stank langt væk, når Maren vældede tran, og i den tid stank Maren selv også fælt. – I fisketiden kørte Maren md sin trillebør op til pakhusene og hentede „kissing", d. v. s. fiskeindvolde, som hun spredte i et tykt lag på sin kartoffelmark. Der lå det så og stank, indtil hun om foråret fik det pløjet ned. Man sagde, at hun avlede nogle fine kartofler! Da Maren Bolm døde, efterlod hun sig efter sigende en god slump penge.

Aggerbohistorier

Man hæftede ofte betegnelsen Thylands molboer på Aggerboerne, og det har nok sin oprindelse fra folkemindesamleren Evald Tang Kristensen, der skrev en bog, som han kaldte Molbo- og Aggerbohistorier. Det er rigtigt, at lige som molboere har givet anledning til en mængde historier, der blev landskendte og fortælles den dag i dag, så er der i Thy også blevet fortalt mange historier om Aggerboerne. Bortset fra at Tang Kristensen beva-

rede nogle af dem i sin bog, blev disse dog aldrig landskendte. Aggerbohistorierne har ikke fået det litterære tilsnit som Molbohistorierne, tværtimod er de ofte meget naive, ja plumpe, og når de bliver fortalt, er det næsten altid for at stille de fattige fiskere i en latterlig, i hvert fald komisk belysning.

Jeg gengiver et par af disse historier i den form, jeg i min barndom hørte dem fortalt af Aggerboerne selv:

En mand fra Agger skulle en søndag til Thisted. Han havde sine nye blankpudsede træsko på, men da han var en sparsommelig mand, bandt han træskoene sammen med en snor og hængte dem over skulderen. Oppe ved Vestervig kirke indhentede han en bondemand, der agede med stude, og det gik jo ikke særlig stærkt. Bondemanden tog Aggerboen op at køre, og det viste sig, at Vestervigmanden også skulle til Thisted. De nåede til Bedsted kirke, hvor der netop var gudstjeneste, og Aggerboen, der var en from mand, fik lyst til at høre et Guds ord. Han lod sin bagage – også træskoene – ligge i vognen og sprang af, han kunne jo sagtens bagefter indhente det langsomme køretøj. Da han kom ind i kirken, stod præsten på prædikestolen og prædikede over lignelsen om den rige mand og den fattige Lazarus. Da vor mand havde siddet lidt og hørt på præsten, kom denne til lignelsens slutning, hvor der berettes om de to mænds endeligt, og så siger han: Da den fattige Lazarus døde, bar englene ham op i Abrahams skød, men da den rige mand døde, hvor kom han da hen? Han gik til Helvede! – Forfærdet råbte Aggerboen: „Så gor mi træsko mej!" Og så for han ud af kirken for at redde, hvad reddes kunne.

Skibsnavn og barnedåb

Der skulle være barnedåb i Agger kirke, men om natten var der strandet et hollandsk skib, og det optog jo alles tanker. Da faderen, som bar barnet, stod ved døbefonten og af præsten blev spurgt: „Hvad er barnets navn?", svarede han: „Det er en hollænder." Og da præsten naturligt nok så noget desorienteret ud, fortsatte han: „Det står med store, røde bogstaver på bagenden!" – Det er selvfølgelig kun en anekdote, og jeg har en mistanke om, at det er i Vestervig den historie er blevet lavet. Derimod er jeg sikker på, at historien oven for er Aggerboernes egen. Vestervig-

Strandfoged Christen Madsen Lauersen, broder til Jens Peter Lauersen.

manden ryger i Helvede, men Aggerboen er from og kommer i Himlen!

Mange af de gamle Aggerboere, jeg har kendt, var i besiddelse af lune. En af mine ældre søstre blev sendt ned i byen i et ærinde hos en ældre mand, Kresten Madsen Laursen. Det regnede stærkt, og hun blev drivende våd. Da hun kom ind til ham og havde forrettet sit ærinde, sagde han: „Åh, do æ bløwen wud (våd) mi bette pig, men det æ møj war (meget værre) mæ vor høns. De hår ingen ting å skywt (skifte) mej!" Og det var jo sandt nok.

Jeg kan ikke dy mig for at fortælle følgende, som jeg selv har oplevet: Farfar var gift to gange, og da hans anden kone – fars stedmor – blev begravet, var farfar langt op i firserne. Han var da så svækket, at han ikke kunne være med i kirken, men sad hjemme i den lænestol, der var hans plads fra morgen til aften. Da følget kom tilbage fra kirken, gik farbror Kræsten, som jeg før har fortalt om, og som kun var et par år yngre end farfar, men altså mere rørig, hen til ham, slog ham på skulderen og råbte ind i hans døve øren: „Nå, Mads, trowr do osse, te do kan følle den trij (tredie) hen?" En makaber form for humor må man vel sige. – Senere på dagen, da spisningen var forbi, samledes nogle af mændene inde i den pæne stue, hvor de fik serveret en grog. Da kom føromtalte Kresten Madsen Laursen ind i stuen og stod lidt og så sig om, mens han drejede sin sorte hat mellem hænderne. Da nu en af de andre spurgte: „Hwa står do å tenker o, Kræn Madsen?" svarede denne omgående: „Åh, æ står å tenker po, at no hår æ er lissom Jonas, da han var i hvalfiskens bug." – „Hudden (hvordan) håd han et da?" – „Joh, han manglt en knag å hæng si hat po, men no vil æ hæng min o æ klok," svarede Kræn Madsen og hængte sin hat på bornholmeruret.

Strandvagthistorier

Lad mig slutte dette afsnit med et par strandvagthistorier. – Det skete lige efter, at redningstelefonen var oprettet, at en ældre redningsmand, Mads, var på vagt nordpå. Da han var på vej hjemad, observerede han en stranding syd for fyret på en lokalitet, der hed Trædholm. Da han havde afbrændt sit signallys, gik turen til telefonskuret. Der greb han røret og råbte ind i tragten: „Træ-

hwolm, Træhwolm! En stråning!" Da ingen svarede, smed han røret, tog træskoene i hånden og løb de 5–6 km til Agger og alarmerede redningsvæsenet. Han havde glemt at dreje på apparatets håndsving! – En anden strandvagt, Niels, var på vej hjemad. Han havde som sædvanlig sin solide kæp i hånden. Da han drejer hovedet lidt bagud, opdager han, at en mørk skikkelse følger tæt efter ham. Han satte farten op, men det gjorde følgesvenden også. Så satte han i løb, men det gjorde den skumle person også, og der var lige ved at gå panik i Niels, men så tog han sig selv i nakken, standsede og vendte sig om med hævet stok, og med ordene: „Nu skal du få, i hvem du er!" slog han stokken af al magt ned – i sin egen skygge!

Sognekongen

I ældre tid levede der mænd, som i kraft af forstand, udsyn og kundskaber ud over det almindelige og vel også med vilje til magt, havde opkastet sig til en slags sognekonger, mænd, hvis ord inden for det begrænsede område faktisk var lov. Mange af dem fik stor positiv betydning for udviklingen på deres egn. I kraft af udsyn, indsigt og initiativ kunne de sætte foretagender igang, som måske ellers ikke var blevet udført. At magten gik nogle af disse sognekonger til hovedet, er troligt nok, men det var jo såre menneskeligt. Nogle var også slemme til at mele deres egen kage og de arbejdede ofte efter enevoldskongernes devise: Vi alene vide!

Også Agger havde i min barndom sin sognekonge, Thøger Sørensen, ude omkring i Thy gik han endog under navnet Aggerkongen. Han var alt, hvad man kunne blive i det lille isolerede samfund: beboernes repræsentant i sognerådet, sognefoged og lægdsmand, opsynsmand ved redningsstationen, strandfoged, klitfoged og forbjerger! Onde tunger mumlede om, at han havde sat sig på alt, hvad der var penge i. – Hvordan kunne nu een mand få en sådan indflydelse? Han døde i 1911, så jeg har kun kendt ham, da jeg var barn, men derfra, og fra alt, hvad jeg har hørt om ham, er jeg ikke i tvivl om, at det bl. a. skyldtes, at han var en højt begavet mand med et stort udsyn, langt større end hjemmefødningernes i det lille fiskerleje. Han havde været ude at se sig om og var vist noget af en verdensmand, der kunne omgås

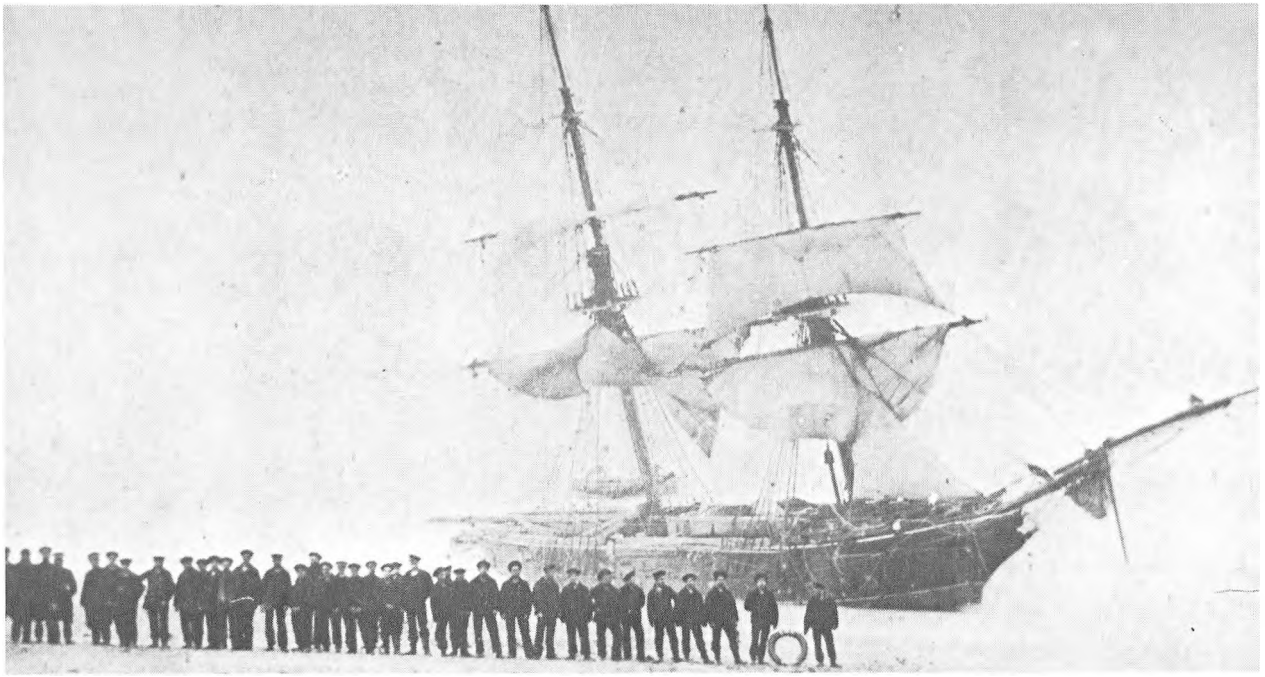

148 mand blev reddet fra den tyske orlogsbrig »Undine« i oktober 1884.

matadorerne i herredsbyen Vestervig på lige fod. Der er for mig ingen tvivl om, at han havde en stor og gavnlig betydning for sine bysbørn. Min far, der godt kunne se hans mindre gode sider, har ofte givet udtryk for samme opfattelse.

Thøgers gård

Han boede nabo til os, og hans „gård" var den største i byen. Der var tre køer og to heste foruden en stor flok får, og jordtilliggendet var meget større end til de andre ejendomme med landbrug. En del af byens jord var umatrikulerede klitarealer, og onde tunger påstod, at han havde tiltaget sig ejendomsret over nogle af disse arealer, som jo ellers regnedes for fællesjord. Jeg er ikke i stand til at afgøre, om denne påstand var rigtig, men jeg tror det ikke, og iøvrigt har det heller ingen betydning i dag, da det meste

af det nu ligger i havet. – Vi børn havde en angstblandet respekt for Thøger, og det var der mange andre, der havde, men jeg tror, han syntes, det var rigtigt sådan. Han kunne ikke lide, at unge knægte røg tobak, hvad han da ellers selv gjorde i stor målestok. En dag mødte han et par 17–18 årige unge, der pulsede på deres shagpiber, og uden videre gik han hen og slog piberne ud af munden på dem med ordene: „Jeg røg ikke tobak, før jeg var femogtyve, og jeg fik det lært godt nok!" Joh, han havde store tanker om sin egen myndighed, men der var dog grænser for den.

Thøgers myndighed

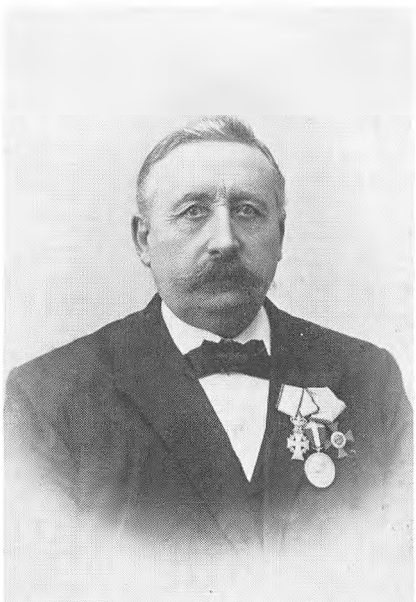

Sognekongen Thøger Sørensen, opsynsmand, strandfoged, klitfoged, forbjerger m. m.

Engang var han med redningsbåden ude på prøvetur. Farfar var bådformand og førte altså kommandoen, og da han syntes, søen var for svær, ville han ikke udsætte mandskabet for fare og gav ordre til at vende om, inden de var kommen over revlen. Det var ellers det almindelige. Det passede ikke Thøger, men da han insisterede på, at de skulle gå over revlen, blev farfar, der var noget ilter af sig, arrig og sagde: „Åh, hold mæ di kjæb!" (Åh, hold kæft). En sådan tiltale var Thøger ikke vant til, men efter sigende blev han helt paf og sagde ikke et ord. En tid efter var min farbror Karl hjemme på besøg. Han havde som dreng tjent hos Thøger, og efter konfirmationen hjalp Thøger ham til at blive skibsdreng på Hals Barre fyrskib. Sådan var Thøger også, han havde sine forbindelser. Min farbror fik således foden inden for Fyr- og Vagervæsenet og endte til sidst som fyrmester på Gedser fyr. – Nå, men under sit besøg i hjemmet, måtte han da op og hilse på Thøger, og i samtalens løb sagde denne: „Kan du tænke dig, hvad din far sagde til mig, sidst vi var ude med „den røde"? „Det kunne farbror selvfølgelig ikke. „Han sagde: Åh, hold mæ di kjæb!" Farbror, der jo nu havde været ude i den store verden, var mere dristig end vanlig over for den store mand og svarede: „Så var der vel grund til det." „Grund til det? Er det ikke mig, der skal råde?" lød Thøgers svar. Magtfuldkommenheden var efterhånden gået ham sådan i blodet, at han mente at kunne tiltage sig myndighed, hvor han ellers ingen havde.

Som forbjerger havde han til opgave at forhandle med Svitzer om størrelsen af bjergelavets andel i bjergelønnen for en stran-

ding, og efter både fars og andres udsagn gjorde han det så godt, at han næsten altid opnåede bedre betingelser end bjergerne i andre fiskerlejer. Men også på dette område viste Thøgers magtfølelse sig. Når han efter en stranding havde gjort udbyttet op, samledes bjergerne på kroen for at „bytte", dele, pengene, og tro nu ikke, at der blev aflagt et egentligt regnskab. Næh, Thøger sagde bare: Så meget skal du have, og så meget skal du have, o.s.v., og der er ingen tvivl om, at det var rigtigt nok, men ingen vovede at forlange et detaljeret regnskab.

Søndagsbjergninger

Da vækkelsen kom til byen, og en stor del af fiskerne dannede et Indre Missions samfund, blev spørgsmålet om søndagsarbejde ved en stranding sat under debat. Var det synd, eller var det ikke? Nogle mente, at det overhovedet altid var synd at arbejde om søndagen, men andre mente her, at det kunne være et tvivlsspørgsmål. Det var dog store værdier, der stod på spil. – Det var selvfølgelig bjergningsarbejde og ikke redningsarbejde, der var tale om. – Så enedes man om at drøfte det på et møde i missionshuset, og resultatet blev, at man stillede hinanden frit. Ingen skulle høre ilde for, om man ville arbejde ved en stranding om søndagen, eller man ikke ville. I grunden en efter den tid forbavsende frisindet indstilling. – Men hør nu videre. Så kom den næste stranding. Nogle missionsfolk gik på arbejde om søndagen, andre ikke. Da regnskabet var gjort op, fik de missionsfolk, der havde arbejdet om søndagen selvfølgelig deres part for det, men så fik de skrupler. Hvem var det man hjalp? Ikke ejerne, men de rige forsikringsselskaber! Resultatet blev, at de pågældende i samlet flok gik op til Thøger og afleverede hele deres bjergeløn. Thøger udbrød hånligt: „I er sku ikke rigtig kloge!" Han havde tilsyneladende ikke gnist af forståelse for en sådan indstilling. En nabomand, der overværede begivenheden, sagde: „Så bliver der så meget mere til vi andre næste gang." Men der tog han grundigt fejl! For da Thøger næste gang gjorde regnskabet op på den sædvanlige måde: Det skal du have, og det skal du have, og man var nået igennem rækken, sagde Thøger: „Der blev sku ingen ting til mig, men jeg fik også så rigelig sidste gang!" – At man dog

fandt sig i en sådan afgørelse, en sådan form for regnskabsaflæggelse, men det gjorde man. Ingen vovede at protestere mod sognekongens afgørelse. – Dog de sidste år, han levede, begyndte det at murre blandt de yngre mænd. Tiden var ved at løbe fra sådanne tilstande.

En menneskelig svaghed havde den myndige mand: Han var bange i tordenvejr! Hvis det trak op, og far var i nærheden, fik Thøger ham med ind, til uvejret var drevet over. Mor skældte somme tider lidt ud over, at far blev siddende dernede og lod os være alene under uvejret. Det kunne også ske, at Thøger, når uvejret var i anmarch, kom ind til os, og så var han meget spagfærdig. Engang han forlod os efter et tordenvejr, slog han, der var en høj og kraftig mand, panden i den lave dørkarm. Derover bandede han stygt, men mor sagde nok så ironisk: „Nu er han nok ikke så ræd mere." – Thøger Sørensen var selvfølgelig højremand og stod derfor i et spændt forhold til vores lærer, der var venstrefolketingsmand. De to modarbejdede hinanden, og bl. a. lykkedes det lærer Kierkegaard trods Thøgers ihærdige modstand at få oprettet en sygekasse. Jeg er sikker på, at det ikke mindst var lærer Kierkegaards skyld, at Thøgers magtposition, de sidste år han levede, begyndte at vakle.

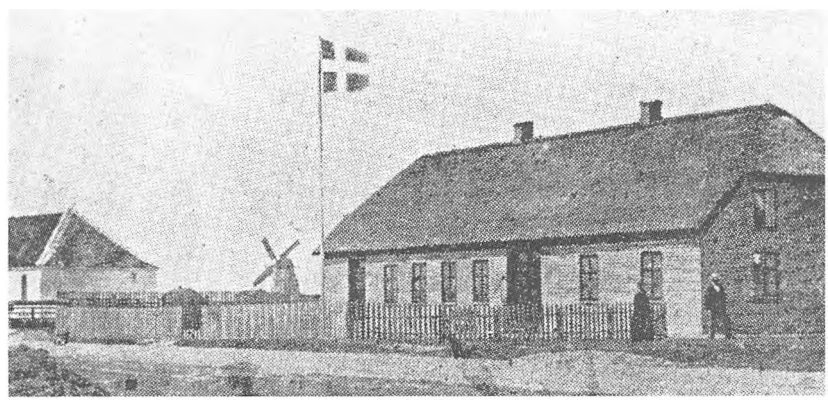

Den »nye« skole i Agger, bygget sidst i 1870-erne. Møllen, der ses mellem skolen og kirken, minder om en tid, da landbruget var af betydning. På dens sted ligger nu Vandbygningsvæsenets ingeniørbolig.

Skole, kirke og missionshus

4 bygninger var samlingspunkter for den lille fiskerby, redningshuset, som jeg ikke skal fortælle yderligere om, skolen, kirken og missionshuset. Mange minder fra drengeårene og de tidligste ungdomsår knytter sig til dem. Jeg kan se nu, at de hver for sig var, hvad man i dag ville kalde kulturcentre.

Skolen

Udvendig var der sandt at sige ikke megen „kultur" over skolen, der lå, og endnu ligger, lige øst for kirken. Det var en lang rødstensbygning, måske lidt højere i rejsningen end de andre huse i byen. I den vestlige ende var lærerens lejlighed, i den østlige del var der skolestue og skolegang. I skolegangen var der hylder til vore træsko og knager til huer og overtøj, det sidste brugte vi meget sjældent, og så var der i det ene hjørne en hylde, hvorpå der stod en mælkejunge, forsynet med en aftapningshane for neden. Den skulle være påfyldt drikkevand. Ved siden af hang i en snor et blikkrus til fælles afbenyttelse for de tørstige, men som regel satte vi bare munden til hanen. En ikke videre hygiejnisk foranstaltning, synes vi nu, men den skulle være der. – Skolestuen, der var kun den ene, havde vinduer ud mod vejen i syd og også i nordsiden. I vest, modsat indgangsdøren, var der en dør ud til lærerens forstue. Ved siden af døren stod det store kateder på en forhøjning, og bag katederet tronede læreren, degnen, som vi altid titulerede ham, i sin læderpolstrede stol. Bag ham hang på væggen en ikke alt for stor sortmalet trætavle, og et par skabe til skolemateriel var der også. Mellem vinduerne og på bagvæggen hang de dengang obligate anskuelsesbilleder, tegnet af Poul Steffensen. Plettede af fluesnavs var de og med huller efter en for voldsom brug af pegepinde. I et hjørne stod et bundt lasede vægkort til geografiundervisningen. Jeg husker, hvilken opsigt det vakte, da vi engang fik et nyt Danmarkskort. – Resten af rummet var opfyldt af lange femmandsborde, hver med en fritstående bænk. Ryglænet på disse bænke kunne ved hjælp af en sindrig mekanisme

stilles i forskellig højde, og det var jo udmærket, da elevflokken i en toklasset skole altid udviser store alders- og højdeforskelle. Mindre heldigt var det, at hvis de to yderste på en bænk kunne blive enige om samtidigt at lirke ved indstillingsmekanismen, kunne de få ryglænet til at ryge i bund med et vældigt rabalder. Det kunne blive en yndet sport på de tider, vi havde vikarer. Der var to rækker borde med fire i hver, men hvis børnetallet var særlig stort, blev endnu et bord sat ind på langs mellem de to rækker, og der havde så begynderne i den lille klasse deres plads. I den store klasse anbragte læreren de værste urostiftere ved dette bord.

Skolen – et kulturcenter

Trods de ringe ydre rammer var skolen nu alligevel et kulturcenter i den forstand, at der fik vi lagt det grundlag, vi senere skulle bygge videre på, og lad mig sige det med det samme: Vi fik lagt et godt grundlag. Det startede allerede før, vi kom i skole. Det regnedes nemlig for en skam at komme i skole og ikke kunne læse eller kende tallene i hvert fald til hundrede. Det sidste år, før skolegangen begyndte, blev der derfor anskaffet en ABC til os, hvis vi da ikke, hvad der var almindeligt i så stor en børneflok, arvede en. Jeg husker endnu denne min første læsebog, „Myrebogen" hed den. På bogens forside var der øverst en galende hane, hvorfor bogen også blev kaldt Hanebogen. Nederst på forsiden så man en dreng med sin skoletaske på ryggen. Han stod og så på en stor myretue, og nedenunder stod der: „Du dovne, gak til myren og bliv viis!". Denne bog var første bind i et læsebogssystem, der hed Myrebøgerne. Senere som lærer fik jeg samlet hele serien, og den befinder sig nu i Nr. Nissum Seminariums pædagogiske studiesamling.

Det var en ældre brors eller søsters opgave under mors overtilsyn, at indvi en i læsekunstens mysterier. Det begyndte meget metodisk, men ganske bestemt ikke efter en metode, jeg selv har brugt som lærer. Først skulle man lære „å kin æ bogstaver", og det både de små og de store, og samtidig skulle man lære at skrive dem. Det sidste var langt det sværeste. – Når bogstaverne var lært, begyndte stavningen: a-b siger ab, b-a siger ba, a-d siger

ad, d-a siger da, b-a-d siger bad, be- siger be, e-b siger eb, d-e siger de (ikke di), b-e-d siger bed, o.s.v j-e-g sagde ikke jej, men lydret jeg, og m-i-g sagde ikke mej, men lydret mig. Det varede ikke længe, inden man kunne tyde de små lette læsestykker, som staveøvelser endte med. Nutidens læsepædagoger ville nok ryste på hovedet ad denne metodik, men altså, den gav resultater, og det er som bekendt dem, der tæller! – Det var ikke altid sjovt at være under en ældre brors eller søsters kommando, så mor måtte undertiden lægge sig imellem, men det gik da, og det varede faktisk ikke så lang tid, inden jeg kunne læse så meget af avisen, at „Thisted Amts Avis" med de krøllede bogstaver begyndte at interessere mig. Selvfølgelig drømte jeg ikke om, at jeg senere i en årrække skulle blive medarbejder ved det over hundrede år gamle blad, som nu for længst er blevet offer for bladdøden. – Samtidig med mig fik min yngre bror, Edvard, også lært at læse ved at sidde på den anden side af bordet, mens jeg lærte den svære kunst, men han så altså teksten på hovedet. – Regnekunsten gjorde vi knap så meget ved, men jeg kunne da tallene, inden jeg skulle i skole, kunne skrive dem og tælle „op til flere hundrede". Jeg opdagede hurtigt fidusen: at titalssystemet faktisk er een lang række gentagelser.

Første skoledag

Så kom dagen, 1. maj 1911, da skolegangen skulle begynde. Det var jo noget beroligende, at der var ældre søskende at følges med, der var i hvert fald tre af dem, der gik i skole, og så var jeg da også fri for at blive drillet med, at jeg skulle have min mor med den første dag. Det var nu ikke læreren, der tog imod os, men en vikar, der forøvrigt bar det samme sjældne navn som jeg selv, Madsen. – Sagen var nemlig den, at vor lærer i Agger, A. K. Kierkegaard, var venstre-folketingsmand i Hurupkredsen. Jeg drømte sandelig ikke dengang om, at jeg selv engang skulle blive opstillet som folketingskandidat i Hurupkredsen, ganske vist for de konservative og uden at opnå valg. Dengang skulle en lærer, der var rigsdagsmand, ikke som nu holde fast vikar, så lærer Kierkegaard var kun i København fra folketingssamlingens begyndelse anden tirsdag i oktober til dens slutning før påske.

Lærer Hagbart Kierkegaard, søn af A. K. Kierkegaard, lærer i Agger fra 1916.

Den gang kunne lovgivningsarbejdet afvikles i løbet af disse få måneder. Den øvrige del af året passede Kierkegaard selv skolearbejdet. Da han i 1914 tog sin afsked, blev han i embedet efterfulgt af sin søn, Hagbart Kierkegaard. Det var i første verdenskrigs tid, og H. Kierkegaard blev flere gange indkaldt til sikringsstyrken, og så måtte vi igen have vikarer. Når dertil kommer, at der i 1912 blev oprettet, hvad man dengang kaldte en forskole, så skolen nu havde fire klasser, og vi fik en lærerinde, frk. Christensen, senere fru H. Kierkegaard, vil man forstå, at lærerpersonalet ofte skiftede. Det blev for mit vedkommende til en 7–8 stykker, men tro nu ikke, at vi derfor fik en dårlig undervisning. De to Kierkegaarder og fru Kierkegaard var meget dygtige lærere. De var alle tre store fortællere, og de krævede meget arbejde af deres elever. Der blev måske ikke gjort så meget ud af at hjælpe de svagtkørende, men det gjorde der jo almindeligvis ikke den gang.

A. K. Kierkegaard

A.K. Kierkegaard, „gamle Kierkegaard", som han senere blev kaldt, var af den gamle skole, der håndhævede en streng disciplin, undertiden med skrappe midler. Jeg kan næsten endnu, synes jeg, føle hans flade hånd på min kind, da jeg engang fik en „kjæbtar", en ørefigen. Men det værste var, at det rygtedes hjem, og så havde far en lignende opmuntring i beredskab. Far slog ellers sjældent, men i skolen havde vi at opføre os ordentligt, ellers var det en skam, både for en selv og for ens hjem. Tænk, om det var den almindelige indstilling i dag!

Da jeg fik A.K. Kierkegaard som lærer, havde årene nok mildnet ham, og tiden var også ved at blive anderledes på dette område, men mine ældre søskende har fortalt om hans yngre år. Han havde to tampe, en rød og en grøn, den grønne var den værste, for den var der knude på. Jeg har aldrig set dem i min skoletid, men han havde mange originale straffemetoder. Jeg husker selv et par episoder. En dag var det galt med, at en del ikke kunne deres lærebog, katekismen. Jeg gætter på, at noget ved stranden havde taget deres tid. Hver gang nu en blev grebet i ikke at kunne lektien, blev vedkommende beordret ud på fliserne foran skole-

vinduerne med katekismen i hånden. Da overhøringen var forbi, stod en ti-tolv stykker uden for. Læreren gik ud og gav dem en besked, og nu så vi andre dem begynde at gå rundt om den lange skolebygning i gåsegang, mens de læste så højt på lektien, at det kunne høres ind i skolestuen. De fortsatte resten af timen, i frikvarteret og en del af den næste time. Folk, der kom forbi på vejen, standsede op og så undrende på det sælsomme optog. Det varede en rum tid, inden disse elever igen mødte uforberedt i skolen.

En anden gang var det to drenge, der ikke kunne deres historielektie. Så trak læreren af sted med dem, ud af skolestuen og ind i lejligheden. Vi andre regnede med snart at høre skrig og skrål, men lidt efter kom læreren tilbage med et smil om munden og sagde: „Nu sidder de godt, kan I tro, hver i sin lænestol inde på kontoret, og foran dem står der både tobak og cigarer." Det var selvfølgelig meningen, at de nu skulle lære deres lektie. Ved slutningen af timen hentede læreren dem ind igen og begyndte at overhøre dem, men da de stadig ikke kunne et ord af lektien, eksploderede han, og de fik en alvorlig afstraffelse. Da vi gik hjem fra skole, ville vi andre dydsmønstre have at vide, hvorfor de ikke havde lært lektien. Nej, de havde været optaget af at studere et skib i en flaske! – Når lærer Kierkegaard i en time gik op og ned mellem bordene og overhørte os, mens han samtidig pulsede på sin lange pibe, det gjorde vist de fleste lærere den gang, kaldte han os ikke op ved at nævne vore navne, men den udvalgte fik et rap af pibespidsen oven i hovedet. Av! hvor gjorde det ondt længe efter. Det var ikke en straf, og som sådan blev det heller ikke opfattet.

God indlæring

Tro nu ikke, at vi hver dag sad i angst og bæven i skolestuen. Det var der ingen grund til, når man opførte sig nogenlunde ordentligt, og ikke lavede for mange skarnsstreger. Det sidste var der for resten heller ikke tid til, for lærer Kierkegaard, og det gælder både den ældre og den yngre, forstod at sætte os i arbejde, og arbejdet gav resultater. Skolekommissionen med præsten i spidsen var på eksamensdagene yderst tilfreds med vore præstationer, og det var præsten, ikke læreren, der eksaminerede. – Der kunne

sandelig også være fest i skolestuen, ikke mindst, når vi fik læreren overtalt til at læse op for os. A. K. Kierkegaard var en eminent oplæser. Han kunne f. ex. læse væddeløbsscenen i „Ben Hur" for os, så vi lå hen over bordene og slugte oplæseren med både øjne og øren. – Men respekt havde vi, og kom degnen på besøg i vort hjem, forsvandt vi skyndsomt ud af syne, selv om vi ikke var os nogen brøde bevidst.

Vikarerne

Vikarerne var vel ikke alle lige heldige, men også nogle af dem var trods manglende erfaring som undervisere, dygtige, og vi kunne jo aldrig være sikre på, at „den gamle" ikke selv dukkede op en lørdag morgen, når han var en tur hjemme fra København. – Han blev som allerede nævnt under krigen afløst af sin søn, som vi kendte udmærket, da han som seminarist tit havde vikarieret for sin far nogle dage. – H. Kierkegaard var også en dygtig lærer, som jeg mindes med stor glæde og taknemlighed. Også han kunne være streng. Det hørte tiden til, og med de store ikke-årgangsdelte klasser var det simpelthen en nødvendighed at håndhæve en stram disciplin, hvis ikke det hele skulle gå i skuddermudder, men den unge Kierkegaard var alligevel af en nyere tid, og folk kunne godt tale om, at vi fik da vist ingen ting lært under så frie forhold. Men vi fik noget lært, og jeg har mange gange som nybagt lærer måttet spørge mig selv om, hvordan bar min egen lærer sig ad i den og den situation.

Og hvad lærte vi så? – Ja, vi fik lært at læse, men metoden, jeg beskrev foran, og andre af de den gang brugte indlæringsmetoder, ville nok ryste mange af nutidens avancerede pædagoger, selv om meget af det i dag går igen i det, man kalder specialundervisning. Faktisk kunne de allerfleste af os efter endt skoletid læse enhver tekst og forstå, hvad vi læste, hvadenten det nu drejede sig om Bibelen eller avisen. Der er nogen, der påstår, at det ikke er tilfældet i dag. Har de helt uret?

Og da vi gik ud af skolen, kunne flertallet af os skrive et nogenlunde rigtigt dansk, og mon ikke det var, fordi vi fik lært at stave? Selvfølgelig var der nogen, der ikke fik så meget ud af det, f. ex. de, der var ordblinde, et begreb, som man dengang ikke kendte

noget til og derfor heller ikke kunne gøre noget ved, og de svagere elever fik for lidt hjælp, det være indrømmet. – Men når præsten på eksamensdagen dikterede: „Rygtet fortæller, at dengang røgteren flygtede med sin lygte" ... og videre i samme stil, og vi slap hæderligt fra det, vil jeg påstå, at vi nåede et godt resultat.

Religion og historie

Og vi nåede – mange af os – at få en pæn og læselig håndskrift. Det var ikke denne besynderlige blanding, som nu er så almindelig, af stejlskrift, formskrift og trykte bogstaver blandet med almindelig kursiv, så ingen kan tyde, hvad der står på papiret, ikke engang eleven selv. H. Kierkegaard havde en ualmindelig fin håndskrift, og at kunne gøre det lige så godt var målet for vore anstrengelser. Enkelte nåede det. Min bror Edvards skrift kunne forveksles med lærerens, vi andre nåede at kunne skrive læseligt.

Vi havde religionstimer, der ikke bare blev brugt til at lave infantile illustrationer til de bibelske fortællinger. Dorés kedelige tegninger var virkelig adskilligt bedre at se på! Timerne blev heller ikke brugt til diskussioner langt over elevernes fatteevne, og de blev sandelig heller ikke brugt til andre fag. Nej, vi lærte salmevers, bibelsteder og en lang række af de bibelske fortællinger. Og så fik vi lært Troens ord, Fadervor, som vi kunne i forvejen, sakramentordene og De ti Bud, og mon det var så galt? Jeg tror ikke, vore lærere var specielt interesserede i kristendomsundervisningen, men de var loyale mod faget, og det var en god ting.

Folketingsmand og lærer i Agger indtil 1916, A. K. Kierkegaard.

Danmarkshistorien blev fortalt for os, så det fangede vor interesse, ja i hvert fald min, og da jeg selv blev lærer, blev det mit yndlingsfag. Begge lærerne Kierkegaard var store fortællere, og „gamle Kierkegaard" havde en poetisk åre, i hvert fald havde han let ved at gøre vers. Som forskrifter i skrivetimerne i de ældste klasser havde vi et langt digt om Palnatoke, et vers på hver forskriftseddel, skrevet med hans fine håndskrift og forfattet af ham. I denne forbindelse vil jeg også nævne, at vi tit begyndte skoledagen med en morgensang, forfattet af ham, og vi havde også en tilsvarende aftensang at slutte dagen med. Jeg ville ønske, at

jeg havde et exemplar af dem og ligeledes af sangen om Palnatoke. Det har jeg ikke, men jeg ejer et andet af hans digte. Det er på Thybomål og begynder således: „I jaes var der bøjl ved Las Peesens i Krågdal, å slem gjar, så wil æ, te do sku væt mej." Og så giver han et levende billede af sådan et gilde.

Regning

Ja, og så fik vi lært at regne, ikke i hold og ikke efter timedelte regnebøger, men hver efter sin evne. Kom vi til et nyt afsnit, gennemgik læreren det nye for de elever, der nogelunde fulgtes ad, og så gik vi igang. Ind imellem kunne vi gå op til læreren og få hjælp, hvis vi trængte til det. Regnetimerne må have været et stort slid for vore lærere. Jeg lærte f. ex. at stille opgaver i forholdsregning op, så min regnelærer på seminariet ikke kunne gøre det bedre. – Vi begyndte i Niels Andersens regnebog, hvoraf der var to dele, og nået igennem dem, havde man sådan set nået skolens mål i dette fag, men målet for en ærgerrig regner var at komme i Chr. Hansens regnebog, tredie del. Der var problemer at klare! Det er ikke for at prale, jeg omtaler det, men for at nævne fakta: Da jeg forlod skolen, kunne jeg uden besvær uddrage kvadratroden af selv meget store tal. Jeg kunne også uddrage kubikrod. Enhver kyndig ved, at i hvert fald det sidste er en meget indviklet affære. Da jeg på seminariet skulle lære teorien for disse to regningsarter, bevægede jeg mig altså ikke som mange af mine kammerater på ukendt grund. – Vi havde intet hjemmearbejde i regning ud over, at vi skulle lære tabellen, både den lille og den store, kvadrattallene til tredive og kubiktallene til tyve. Det var næsten en dødssynd ikke at kunne sin tabel. Tabellen blev årsag til min eneste eftersidning i skoletiden.

Engang havde vi en vikar, der var vild med gymnastik. Det stod jo på timeplanen, men normalt blev der ikke gjort ret meget ved dette fag. Der var selvfølgelig ingen gymnastiksal ved skolen, men ude på den grusede legeplads stod der nogle få ribbefag, der dog manglede adskillige ribber, to bomstolper, så der var plads til en enkelt- og en dobbeltbom, og så var der en bjælke med plads til fire klatretove og en klatrestang. Som sagt, gymnastik havde vi normalt ikke meget af, men redskaberne, der var også en buk

og en plint, blev flittigt brugt under legen i frikvarteret. Det var nok derfor, de var så medtagne. – Men nu fik vi altså en vikar, der gik til sagen med ildhu, især med de stående øvelser. Vi bøjede og strakte arme og knæ, alle de lingske øvelser. Vi syntes, det var sjovt, også at lærerens bukser „sprak" bagi, da han ville vise os, hvordan en dyb knæbøjning rigtig skulle gøres. Men helt alvorligt tog vi det nu ikke, og det var måske derfor, det ikke gik så godt, da vi fik gymnastikinspektion. Sådan var der nemlig noget, der hed engang, og jeg har selv været ude for det nogle gange i mine første år som lærer, og da mindedes jeg altid hin dag i Agger skole. Nå, inspektøren kom, og efter at vikaren havde haft nogle øvelser med os, tog inspektøren selv fat for at vise os og måske særlig vikaren, der rystede af nervøsitet, hvordan det skulle gøres. – Hvor han kunne kommandere! Vi løb, og vi sprang, og vi bøjede knæ og arme. Men det var dog et mærkeligt sprog, den mand havde. Det hed ikke, som vi var vant til: Alle løb! men, alle løp! Og det hed ikke: Spring, men sprik! Og når kommandoen faldt, gik mandens stemme op i allerhøjeste diskant, så det næsten lød som et skrig. Det kneb for os drenge at bevare alvoren. Om inspektøren var tilfreds med vore præstationer, eller hvad han har sagt til vikaren bagefter, fik vi aldrig at vide, for nogle dage efter rejste vikaren, fordi vor lærer igen kom hjem fra København.

Botanik

En anden vikar, husker jeg, var stærkt interesseret i botanik. Vi havde vist aldrig hørt ordet før, men vi blev dog klare over, at det var noget med blomster. Det bedste ved det var nu, at han gik lange ture med os, hvor vi fandt blomster og talte støvdragere i mængde. En dag ved en times slutning sagde han, at vi i næste time selv skulle gå ud og samle blomster, og i den følgende time skulle vi finde udaf, hvilke blomster det var, men vi måtte ikke være længere borte end een time. Vi styrtede af sted, men da næste time skulle begynde, manglede en halv snes drenge. Læreren blev, som rimeligt var, edderspændt gal. Vi blev sat til at regne, mens han stod og så dystert ud ad vinduet, så stemningen var noget trykket. Men nu kom de andre. Læreren tog opstilling ved døren. Hvad ville der nu ske? Jo, da den første dreng kom ind ad døren,

faldt hammeren, en knaldhård ørefigen, den næste gik det ligeså, og den næste, hele rækken igennem, men så var den historie også ude af verden. Senere ville vi andre dydsdragoner, der var kommet til tiden, have at vide, hvor de havde været. Jo, de var gået til fjorden, hvor de havde fordrevet tiden på forskellig vis, bl. a. havde de fanget hundestejler! Ja, det var jo også en form for naturstudium!

Eksamen

Årets store dag i skolen var eksamensdagen. Vi blev prøvet i læsning, og vi skrev diktat eller genfortælling. Vi havde hovedregning, og det var særlig spændende, for det gjaldt om, hvem der først kunne få fingeren op, vel at mærke med det rigtige resultat. Fingeren, nej, hele armen røg i vejret, så man skulle tro, at det gjaldt om at nå loftet. – Vi blev også hørt i geografi, og de sidste år i skolen var det altid succes. Skolekommissionen var vældig duperet, når vi vidste, at New Zeelands to øer hed Ikanamava og Tavejfanamu. Geografi var så absolut lærerens yndlingsfag og derfor også elevernes. – Vi fortalte Danmarkshistorie, både enkeltvis og i kor, og vi vidste ikke på forhånd, hvad vi skulle høres i, og så blev vi selvfølgelig også hørt i salmevers, katekismus og bibelhistorie. – Det var en fest, og jeg tror, at skolekommissionen med pastor Laursen i spidsen syntes som vi. I hvert fald var de den dag altid i godt humør.

Eksamenspenge

Men festen var ikke forbi, når det var slut i skolen. Resten af dagen var nu vor egen og aftenen med. Der var noget, der hed eksamenspenge. Hjemme fik vi en femogtyveøre eller, hvis mor var i det spendable hjørne 50 øre, og så havde vi vor rare faster Kirstine, som gerne spyttede i bøssen og i det mindste fordoblede den kapital, vi havde med hjemmefra. Så gik turen enten til købmanden eller til Brugsen, i hvert fald gik vi der, hvor vi ventede at få mest for pengene. Vi smagte selvfølgelig på varerne, men det gik ikke an at konsumere det hele på een gang, for vi større børn havde jo aftenen at se hen til.

På æ slet

Det var en meget gammel tradition, at skolebørnene på eksamensdagen om aftenen samledes på „æ slet", en stor, flad mark nord for byen, der lå mellem klitterne. Og den aften havde man en eksamenskæreste! Til daglig var der absolut ikke nogen flirt mellem drenge og piger, tværtimod, for hvis nogen fik en anelse om, at en dreng og en pige var særlig glade for hinanden, blev de til daglig drillet så ubarmhjertigt, som tænkes kunne, og det skulle nok standse enhver kurtiseren mellem de to køn. Men på eksamensdagen var det helt anderledes, da blev man drillet, hvis man ikke havde en eksamenskæreste. – Og så gik aftenen ellers med sanglege, og ind imellem gik man tur med den udkårne, og så kunne man traktere af slikposen. Næste dag var det bal forbi. Der sad måske et lille stik i hjertet, men næste år kunne man have en helt anden eksamenskæreste. En skøn dag var det, og næste dag var skolefri!

Jeg var glad for min skole og mine lærere. De første år i skolen var jeg vist noget forsagt, og jeg var måske for dygtig efter kammeraternes mening, så jeg måtte døje en del drilleri, ikke mindst da jeg som niårig kom i ældste klasse, men der fik jeg hjælp af Søren Andersen, senere velmeriteret fiskeskipper i Hundested. Vi var næstsøskendebørn, idet hans far og min mor var fætter og kusine. Søren var fem år ældre end jeg og en stor stærk knægt, men absolut ikke noget dydsmønster. Han var klassens ukronede konge, og da han tog mig under sin beskyttelse, vovede ingen at drille mig, når han var i nærheden. Det hjalp mig igennem det første år i ældste klasse, og senere kunne jeg så nogenlunde klare mig selv. – Som sagt: Jeg var glad for min skole og mine lærere, selv om disse kunne være strenge. Jeg fik noget lært, og jeg fik lyst til at lære mere.

Kirken

I Agger lå kirken i min barndom østligst i byen. Nu ligger den nærmest i den vestlige del, for Agger er stadig byen, der rykker mod øst som følge af havets angreb. Kirken er ikke gammel, bygget i 1838, og stedet, hvor dens forgænger lå, ligger nu antagelig et par kilometer ude i havet. I 1870erne blev også den skole, min far og mor gik i, flyttet og placeret lige øst for kirken.

I en af sine bøger har St. St. Blicher en skildring af den gamle kirke og dens udsatte beliggenhed, hvor han bl. a. fortæller om, hvordan kisterne efter en storm, der har taget et stykke af skrænten, hænger ud over klitsiden. Det lyder troligt nok, men hvor autentisk skildringen er, skal jeg ikke kunne sige. Blicher var jo digter og kan have dramatiseret sit stof. Men vistnok i 1830 ansøgte beboerne i Agger kirkekanceliet om at måtte få kirken flyttet mod øst, men fik et svar, der betød, at så længe de uden overhængende livsfare kunne benytte kirken, skulle de det. I 1834 var havet imidlertid rykket så nær, at myndighederne beordrede kirken lukket. I 1838 var så den ny kirke bygget, et enkelt, hvidkalket murstenshus med rødt tegltag og et meget lille og uanseeligt våbenhus ved vestgavlen. Der er intet tårn og ingen specielle prydelser, der kan fortælle, at det er en kirke, kun en lille klokkestabel med et kors over på vestgavlen. – Blicher havde ikke glemt den fattige og forfaldne kirke, han havde besøgt, og skrev en salme til den ny kirkes indvielse, og den blev også sunget ved kirkens hundredårs jubilæum i 1938.

Kirkegården

På kirkegården står mindestenen over de omkomne ved ulykken i 1893. Endnu i min barndom var det enker efter nogle af de omkomne, der passede fællesgraven, der dog ikke rummede alle de forulykkede, idet nogen af dem aldrig drev i land. – Et andet ejendommeligt minde på kirkegården undgår ofte de besøgende turisters opmærksomhed. Lige inden for den vestlige kirkegårdsmur står en række flade strandsten. De fleste af dem har indhugget et simpelt kors, og nogle af dem har foruden korset indhugget nogle bogstaver. Det er gamle gravsten, og de vidner højt om den fattigdom, der engang herskede i dette sogn, der i århundredernes løb er skrumpet ind til at blive landets mindste, hvad antallet af tønder hartkorn angår. Sognet er anneks til Vestervig, hvis gamle klosterkirke er Nordens største landsbykirke. Hvilken kontrast!

Kirkegang

I min barndom var der ikke stor kirkegang i Agger. Om der havde været det tidligere, er jeg ikke klar over. Jeg har indtrykket

af, at befolkningen i det lille, fattige havsogn følte, at den stod i skygge af hovedsognet Vestervig, et af landets frugtbareste og folkerigeste sogne. Der boede præsten, og han har nok ikke altid været tilfreds med den tiende, hovedsagelig bestående af tørfisk, han kunne opnå i det fattige fiskerleje. Det er også mit indtryk, hvis jeg skal dømme efter, hvad der blev berettet i min barndom, at præsterne var rationalistiske eller højkirkelige prælater. Sognet lå afsides, og den grundtvigske vækkelse nåede aldrig til Agger, men det gjorde derimod den indremissionske vækkelse. Indtryk-

Fællesgraven på Agger kirkegård fotograferet 1975.

ket af de hårde livsvilkår i almindelighed og den store ulykke i 1893 havde beredt jordbunden herfor. I sin begyndelse gik vækkelsen i Agger uden om kirken, ikke i den forstand, at den blev sekterisk, selv om der var små tilløb hertil, for den udvikling havde Vilhelm Beck jo sat eftertrykkelig bom for, men i den forstand, at den var ildeset og blev modarbejdet af præsterne. Sådan var det altså også i Agger, hvilket jeg har hørt mange beretninger om. – Derfor var indremissionsfolkene ikke – i hvert fald til at begynde med – særlig flittige kirkegængere. – Det stærke åndelige røre skabte også et ret skarpt skel mellem missionsfolkene og „de andre", især når det drejede sig om kirkelige og kristelige spørgsmål, og det havde, tror jeg, den virkning, at man kom til at betragte disse spørgsmål som en specialitet for missionsfolkene, og det var så igen en medvirkende årsag til, at heller ikke „de andre" ret tit søgte kirken.

Kirke eller missionshus

Det var i hvert fald blevet sådan, at der var ringe kirkegang i min barndom. De få, der gik i kirke, var derfor hovedsagelig missionsfolk og så nogle af gammeldags observans, der blev ved med at være tro mod fædrenes kirke og gammel skik, men de var ikke mange. – I 1912 blev Henry Laursen sognepræst i Vestervig-Agger. Ham ventede missionsfolkene i Agger sig meget af. Selv om han måske ikke helt var af deres observans, mente de dog at vide, at han stod på „livets side", som de udtrykte sig. Det kom dog ikke til at gå efter forventningerne. Pastor Laursen var en meget lærd mand og nok ikke så lidt af et studerekammermenneske, der ikke havde så let ved at komme i kontakt med sine sognebørn, i hvert fald ikke i Agger. Han var heller ikke glad ved, at missionsfolkene strømmede til missionshuset hver søndag aften, mens kun få af dem deltog i søndagsgudstjenesten, og det bebrejdede han dem, hvad man jo ikke kan fortænke ham i, men give afkald på deres søndagsmøder ville de ikke. – Missionsfolkene var oprigtigt kede af det dårlige forhold og havde flere samtaler med deres præst herom, uden at det kom til nogen forståelse mellem dem. Fra Aggerboerne blev der gjort et sidste forsøg på at få rettet situationen op, idet man højtideligt udvalgte en deputation,

der skulle tage op i præstegården og tale med præsten om sagerne, om man dog kunne nå frem til en forståelse, men da gik det helt galt! De talte frem og tilbage, men kom ingen vegne. Da sagde „Bette Kristian", et af de elskeligste mennesker, jeg har kendt, og som ikke med sin bedste vilje ville fornærme noget menneske: „Æ trouwr, te vor præst hår en hjertefejl." Han mente det selvfølgelig i overført betydning, men det kunne præsten ikke tage, han blev vred, og samtalen var forbi. Fra den tid var der kold luft mellem præsten og Indre Missions samfund i Agger.

Jens Grøn

Der var som nævnt enkelte uden for missionsfolkenes kreds, der gik i kirke, og imellem dem var der en malerisk skikkelse, Jens Grøn. Det betog mig altid at se ham på kirkevej, og der var han hver søndag! Der kom han i sin sorte skødefrakke og med en sort, rundpuldet hat med stor flagreskygge på hovedet, mens det store, grå hageskæg flagrede for vinden. Hænderne havde han altid på ryggen, hvor de fattede om hans „storstilede" salmebog. En malerisk skikkelse! Han var så afgjort ikke missionsmand, men engang, da nogle kritiserede missionsfolkene for ikke at gå i kirke, sagde han: „Ja, hvis der ikke kom nogle missionsfolk i kirke, kom der snart ikke andre end mig!" Og deri kunne han nok have ret. – Det var dengang ikke almindeligt, at børn gik med deres forældre i kirke, så kirken spillede ikke nogen særlig rolle i vores tilværelse, men jeg husker, at når far og mor en søndag ville til alters, skulle vi børn fredagen før have besked med til degnen. Så længe holdt altså ordningen fra den rationalistiske tid sig i denne afkrog af verden, at der skulle ske indtegning til altergang. Jeg husker i denne forbindelse resterne af en endnu ældre skik, sikkert fra den katolske tid, at man fastede før altergangen. Far og mor fastede vel ikke bogstaveligt, men deres morgenmad den søndag, de skulle til alters, var meget spartansk.

Bådmand Jens Grøn.

Så kom konfirmationsalderen. Børnene fra Agger cyklede eller gik de 6 km op til Vestervig præstegård. En ældre bror, der var i smedelære, havde flikket en gammel damecykel sammen til os to yngste drenge, men den var skrøbelig, og ofte måtte jeg slutte mig til de gående. Det var i grunden også det sjoveste. Hvad kunne

vi fem drenge, der fulgtes ad, dog ikke fornøje os med på den lange spadseretur! Hjemturen varede længst, ofte så længe, at vi slap for de sidste to skoletimer. Ingen kunne jo kontrollere, hvornår præsten havde sluppet os løs! – Det var også det sikreste at være flere i følge, hvadenten vi tog vejen over Taabel eller Krik, de to små landsbyer, der lå mellem Agger og Vestervig. Vejen over Krik var den farligste, for der var næsten altid åben krig mellem drengene fra de to nabobyer. Vi var „fræ Agger", og de var „fræ æ land", og det var to begreber, der rummede uforlignelige modsætninger og gensidig foragt. Jeg har adskillige gange måttet „løbe for livet" med en flok Krikdrenge i hælene, hvis jeg var sendt til Vestervig i et eller andet ærinde, men når vi var flere i følge, var vi ikke bange for at tage kampen op. – Denne strid var en gammel historie. Engang udartede det til et veritabelt slag på heden mellem Krik og Agger, hvor Aggerdrengene sejrede.

Kirken i Agger 1975.

Det foregik en sommeraften, og når Aggerdrengene havde fanget en fjende, bandt de ham til en telefonpæl. Da slaget var endt, gik de sejrende hjem, men lod de fangne blive stående. Efter sigende blev de sidste af dem ikke fundet og befriet før langt ud på natten. – Nu, under konfirmandlæsningen, skulle vi være sammen to gange om ugen, og det begyndte da også med skærmydsler, først verbale, men en af os, Karl Ruby, var både stor og stærk, og han bød straks den værste af skrålhalsene fra Krik på klø, og det lukkede munden på ham. Efter et par raske slagsmål på hjemvejen de første par gange, hvor Aggerdrengene, takket være Karl, sejrede, sluttede vi fred, og jeg har ladet mig fortælle, at der ikke siden har været noget i vejen. De barbariske tider var endt!

Konfirmation

Om selve konfirmandtimerne kan jeg ikke fortælle meget, da jeg faktisk ikke husker noget videre fra disse timer. Præsten havde, forstår jeg nu, ikke ret store evner til at tale med børn. Skolens religionsundervisning fangede os langt mere. Dog husker jeg en lille episode: Da præsten en dag havde talt med os om Guds almagt og skabergerning, hentede han sit fine mikroskop og lod os se forskellige præparater, bl. a. blomsterstøv og støv fra sommerfuglevinger. Da fik vi et kik ind i en forunderlig lilleverden.

Selve konfirmationen foregik ikke i vor egen lille sognekirke i Agger, men i den store, nylig restaurerede Vestervig kirke. Vi var over 40 konfirmander fra de to sogne, så det mægtige kirkerum var den dag fyldt til sidste plads. Befordringen til Vestervig var hestevogn, som vi var to familier om at leje. Jeg ved, at vi blev overhørt enkeltvis, både i salmevers og katekismus, og at præsten stillede hver enkelt af os spørgsmål, som vi jo helst skulle kunne svare på, men jeg husker intet fra selve konfirmationshandlingen.

Vi havde selvfølgelig gæster og holdt fest derhjemme, men alt foregik meget stilfærdigt. Far var død et par måneder i forvejen. Gaverne spillede også den gang en rolle, men ikke så stor som nu om dage. Nogle få var der dog, bl. a. fik jeg et par bøger, som jeg var meget glad for, kan jeg huske, og så var der penge, over 40 kroner! Der var kun een af de andre, der fik flere, så jeg var meget stolt. – Konfirmationstøjet var for pigerne sorte kjoler,

som var en del længere end dem, de plejede at gå i, så vi drenge syntes, pigerne så noget underlige ud den dag. Det samme har pigerne nok syntes om drengene. Vi var i jakkesæt med hvid, stiv kravebryst, „klipfisk" kaldet, og enkelt stiv flip, som populært gik under navnet „kakkelovnsrør". Dette stive kravetøj havde jeg kun på konfirmationsdagen og søndagen efter, da jeg var til min første altergang sammen med mor i Agger kirke. Senere er konfirmationstøjet, i hvert fald for drengene, blevet mere naturligt, alderen taget i betragtning, men til gengæld er vel så gaverne blevet unaturligt store.

Præsten havde selvfølgelig flere gange formanet os til at fortsætte med kirkegangen, også efter konfirmationen. Jeg må bekende, at det ikke blev til meget for mit vedkommende, men for mors skyld gik jeg af og til med hende i kirke, og det var vel ikke den dårligste begrundelse. – Kirken, og hvad den stod for, betød altså ikke meget for en i de helt unge år. Jeg skulle hjemmefra, inden jeg opdagede, at kirken og dens forkyndelse kom mig ved, og jeg anede dengang ikke, at jeg skulle komme til at tjene i Søndbjerg kirke som degn i mere end 40 år.

Vækkelsen

Den indremissionske vækkelse kom til Vestkysten i slutningen af århundredet og tog stærk fart efter den store ulykke i 1893. I Thy var der snart store Indre Missions samfund i Agger, Stenbjerg, Vorupør og Klitmøller. Et synligt udtryk herfor var rejsningen af missionshusene, et foretagende, der blev båret frem af den store offervilje, der altid har kendetegnet Indre Mission. Jeg har set indsamlingslister fra opførelsen af et missionshus i 1888. Der var bidrag fra 35 øre til flere hundrede kroner. Det vil sige, at alle var med og gav efter evne. Det var ikke paladser, der blev bygget, og kønne var det første kuld af disse huse sjældent. Et vittigt hovede sagde engang, at man troede, et missionshus blev i kirkestil, bare man satte staldvinduer i det! – Der var nu ikke staldvinduer i Agger missionshus, men ganske almindelige vinduer. Et kors og et bibelord over døren fortalte, at det var et kirkeligt samlingssted. Det blev senere udvidet og kunne ved et stort tæppe deles i „æ bette sal" og „æ stowr sal". Det var kærlighed

til sagen, der fik de fattige fiskere til at rejse dette hus og senere holde det i mønstergyldig stand. Alt arbejde med reparationer, maling, kalkning og rengøring blev udført ved frivillig arbejdskraft, og det har aldrig fået lov til at forfalde.

Møderne i missionshuset

Mor havde fra første færd sluttet sig til den indremissionske vækkelse, far noget senere, men jeg husker ikke andet, end at de to altid fulgtes ad til møderne og andre arrangementer i missionshuset. – Mine første minder fra dette hus slutter sig til søndagsskolens juletræ, som vi kom med til, længe før vi var gamle nok til at gå i søndagsskole. Alle byens børn var inviterede, og det var ikke mange, der ikke var med. Enkelte hjem var dog så fanatiske modstandere af Indre Mission, at deres børn ikke fik lov til at komme med. Det var nu synd for disse børn, der i de følgende dage måtte gå og høre på, hvor skønt vi andre havde haft det. Min første erindring om juletræet er, at jeg blev båret derned på fars ryg i et forrygende regnvejr, hvor isslag først havde gjort vejen spejlglat.

Det var spændende, når alle de mange børn og deres forældre og større søskende forsamledes i den lille sal og fyldte den til bristepunktet. Vi var bogstavelig talt stuvede som sild i en tønde, og tæppet foran den store sal stod skråt ind i denne. Undertiden var vi så heldige at få et glimt af, hvad der foregik inde bag tæppet. Det var jo derinde, det skulle ske, og når vi gennem tæppet skimtede de første lys, der blev tændt på træet, vidste vi, at nu var tiden kommet. Pludselig trak to af søndagsskolelærerne de to halvdele af tæppet ud til siderne. Først blev der helt stille, for hvilken herlighed åbenbarede der sig ikke for vore undrende barneøjne. Det store træ, som virkelig nåede helt op til loftet, strålede af lys, som der sandelig ikke var sparet på. Den dag i dag synes jeg, at der må have været mindst ti lys på hver gren. Og så var der hvide papirsengle, der blæste i basuner, røde og hvide roser af crepepapir, hjerter, kurve og kræmmerhuse, som var fyldt med godter. Små Dannebrogsflag stak op af kræmmerhusene.

Det var et strålende, et overvældende syn, endnu dejligere end året før, og så råbte Kræn Post, søndagsskolens leder: „Kom no

bar, nu skal vi go om æ tre!" Og vi strømmede ind og dannede kredse om træet, de mindste inderst, så alle kunne se. Ind imellem gik nogle voksne med de mindste på armen, at de ikke skulle blive trådt ned, for her var sandelig „trængsel og alarm", som der står i julevisen. Det kunne da også ske, at det blev for meget for nogle af de allermindste, så de stak i at græde og måtte bæres ned i baggrunden mellem de voksne tilskuere.

Måler Bach fræ Thisted

Og så sang vi: Et barn er født i Bethlehem – Glade jul, dejlige jul, og altid Her komme Jesus, dine små. Når vi kom til verset: Her stå vi nu i flok og rad om dig vort skønne hjerteblad, stod vi stille og så på træet i al dets herlighed og med den store glitrende stjerne i toppen, mens vi sang af hjertens lyst og kraft. Det var meget højtideligt, man kunne næsten få en klump i halsen. – Når der var sunget tre-fire salmer, skulle vi høre en juletale, og vi var nødt til at påhøre den stående, for de fleste bænke var foreløbig stablet op i siderne af salen for at skaffe plads til rundgangen. Men det gik udmærket, for taleren, og det var hvert år den samme, „måler Bach fræ Thisted", d.v.s. malermester Bach fra Thisted, skulle nok holde vor opmærksomhed fangen. Han var en kendt mand på stedet, født i et lille hus øst for Agger.

Foruden at drive sin malerforretning rejste han i sin fritid rundt til missionshusene og talte for Indre Missions søndagsskolearbejde, og det havde vist ikke været nemt at finde en bedre mand til det. Hans evne til at tale til børn var formidabel, måske fordi han selv var en barnlig sjæl. Han kunne røre sig selv og os til tårer, og han kunne kalde smilet, ja latteren frem. Hvem kunne fortælle historier som Bach? Ingen! Og vi ventede alle spændt på et lille trick, han gerne brugte. Når han havde talt lidt, og der naturligt nok begyndte at blive uro i den stående børneskare, sagde han gerne: „Ja, nu er I ved at blive trætte, men nu er der kun sådan et lille stykke tilbage." Og så viste han med to oprakte pegefingre, hvor „bette en støk", der var tilbage. Så gik der igen et lille stykke tid, og uroen begyndte igen, men nu var der „så bette en støk" tilbage, og nu var afstanden mellem pegefingrene svundet godt ind. Sådan gik det tre-fire gange, og hver gang blev

Det indre af Agger missionshus pyntet til juletræsfest. Træet er endnu ikke stillet op.

Missionshuset i Agger 1975.

afstanden mindre. Sidste gang var der kun „en ussel bette støk" tilbage, og pegefingrene var lige ved at røre ved hinanden. Ja, hvor var han dygtig, og hvor kunne han få os til at svare på sine spørgsmål. – Efter talen gik vi igen rundt om træet og sang et par sange og imellem dem altid: Kom lad os nu på børnevis istemme Jesusbarnets pris. Når vi kom til omkvædet: Pris og ære være dig, du Gudsbarnet fra Himmerig! Hossianna, hossianna, hossianna synge vi Guds søn! var der fuld kraft lagt i stemmerne. En fremmed sagde engang, at man kunne være bange for, at loftet skulle falde ned.

Og så kom aftenens højdepunkt, som vi længe – det kan jo ikke hjælpe at nægte det – havde set hen til: Træet skulle plyndres! Det var voksne, der gjorde det, vi børn ville nok have væltet træet, og de sørgede for, at hvert barn fik et hjerte, et kræmmer-

hus med flag og en rund kurv med frynset kant. De var alle tre rigeligt forsynede med godter: Pebernødder, figener, dadler og bolcher, og til den runde kurv var der med ståltråd fæstet en sukkerfigur med påklæbet glansbillede. Det var flot! Der var sandelig ikke sparet på noget, men vi var ikke færdige endda. Mens plyndringen stod på, havde nogle dækket et langt bord, hvor der serveredes chokolade, og mens et hold var ved bordet, legede de andre sanglege omkring træet. Når så alle havde fået, samledes vi oppe omkring talerstolen, hvorfra der blev uddelt en appelsin eller et stort, rødt „amerikansk" æble til hvert barn. – Så sluttede vi festen med endnu en sang og Fadervor, men da havde festen også varet fra kl. 7 til kl. 11. Det var glade, men sandelig også trætte børn, der nu gik eller blev båret hjem. Det var absolut det hidtil bedste „ywltre", vi havde været med til. Det var alle enige om – hvert år!

Børnemøde

I missionshuset gik vi i søndagsskole, som det officielt hedder, men vi kaldte det nu børnemøde, og det var nok et mere dækkende navn, for det var opbyggelige møder for børn. Det eneste, der mindede om skole, var, at vi hver gang fik et bibelord, et „skriftsted", for, som vi blev hørt i næste gang, men det var helt frivilligt, om vi ville lære det. Der var altid to voksne til stede. En læste en bibeltekst, som han prøvede at forklare os og tale med os om. Den anden hørte os i skriftstedet og holdt en lille opbyggelig tale ud fra dette ord. Der blev selvfølgelig indledet og sluttet med bøn, og ind imellem sang vi af søndagsskolesangbogen. Vore yndlingssange var: Ingen er så tryg i fare – Når han kommer, når han kommer at samle juveler og Kristi stridsmænd. Og der var stor sangglæde. – Jeg har ikke nogen varig erindring om enkeltheder fra disse børnemøder, men flere af vore søndagsskolelærere står klart i min erindring.

Kræn Post

Der var nu Kræn Post, rar og enfoldig. „Kom mej ind, bar (børn) å fo jer en sæd!" lød det gerne, når han kom. Det var for resten ham, der engang, jeg var med på havet og blev så frygtelig søsyg, trøstede mig med ordene: „Ja, ja, mi dreng, denne sygdom

Bådmand M. Iversen.

er ikke til døden." Det var den jo heller ikke, men lige i situationen var der nu ikke megen trøst i ordene. – Og der var Bette Kristian, der var så rar, at det bogstavelig talt kunne ses uden på ham. Han havde altid et venligt ord og et godt smil til os, også uden for søndagsskolen. – Else Hansen græd tit, når hun talte til os med sit sørgmodige tonefald, men det syntes jeg i hvert fald ikke om. Så trist og sørgeligt var det hele nu heller ikke. – Martin Jensen var meget streng, også af udseende. Vi skulle sidde musestille, når han havde ordet, og gjorde vi ikke det, kunne vi blive kaldt til orden med navns nævnelse. Det regnedes for en stor skam, hvis det overgik en. – De var vel heller ikke store pædagoger vore søndagsskolelærere, jo, een af dem var, Oline Andersen. Når hun udlagde teksten og talte til os, var det på et plan, hvor vi forstod hende. Det kan jeg se nu. – Men pædagoger eller ikke, de havde frivilligt taget dette arbejde på sig af kærlighed til sagen og af kærlighed til børnene, og kan man så forlange mere? De fik ingen særlig tak for det, men vel ofte kritik, men jeg håber, at de må have oplevet sandheden af bibelordet: Kast dit brød på vandet, og du skal finde det længe derefter. – Hvad fik vi børn ud af det? Jeg kan ikke gøre rede for det, men vi blev da fortrolige med at høre Guds ord forkyndt, og det var vel i grunden ikke så lidt.

Samtalemøder

Indre Missions samfund i Agger havde to faste ugentlige mødeaftener i missionshuset. Torsdag aften holdt de, hvad man kaldte samfundsmøde, det som nu almindeligvis kaldes samtalemøde, hvor en læste en bibeltekst og sagde noget til indledning, hvorefter man samtalede ud fra teksten og indledningen. Her kom vi børn ikke, og var fiskeriet i gang, kunne det være småt med besøget. – Og så havde man altid søndag aften et møde i missionshuset. Der blev indledt med salmesang og bøn, og så blev der læst en prædiken, ofte i Carl Moes: Nåden og Sandheden. Der var en fast oplæser, og desuden var to andre udtaget til at indlede en samtale ud fra den læste prædiken og til at afslutte. Ind imellem kunne de, der følte trang eller lyst, tage ordet. Nogen kunne vel godt køre op med gamle travere og bruge klicheer, eller måske

bare gentage, hvad man havde hørt i prædikenen, men der lød også visdomsord, underbyggede af livets erfaringer. Var der mange, der deltog i samtalen, kunne sådan et møde godt vare i op til tre timer. For mange af samfundets medlemmer var det nok deres egentlige gudstjeneste. Der kunne ved disse møder være en livlig udveksling af tanker og meninger. Man var langtfra altid enige eller snakkede hinanden efter munden, tværtimod, der kunne ofte falde drøje ord. – Det blev nærmest betragtet som en pligt for samfundets medlemmer at deltage i søndagsmøderne. Der blev lagt mærke til, om nogen manglede, og man drøftede, hvad årsagen hertil mon kunne være. Man kom hinanden ved!

Pastor Moe og Indre Mission

Når vi børn nærmede os konfirmationsalderen, skete det, at far og mor tog os med til møde. Det er en god skik, sagde mor, at have sin gang, hvor man samles om Guds ord. Vi syntes nu ikke altid, det var så belejligt eller morsomt at være med til. Jo, vi ville gerne deltage i sangen, men prædikenen var nu for lang efter vor mening, og pastor Moes prædikener var lange, jeg gætter på, at han har talt mellem en time og halvanden! Hvis man sad sådan, at man kunne se prædikenbogens blade, var man næsten ved at udstøde et lettelsens suk, når man så et blad, der ikke var fuldt beskrevet, for så slog befrielsens time snart, vidste man. – Når jeg som ung lærer kom hjem på besøg, kunne jeg godt blive bedt om at tage ordet og afslutte aftenen. – Det måtte betragtes som en tillidserklæring. – Indre Mission er ofte blevet beskyldt for tre slemme ting: Selvretfærdighed, selvgodhed og dømmesyge. De følte, sagde man, at de som omvendte havde deres på det tørre frem for „de andre". Det er en uretfærdig beskyldning! Der var tre grundtræk i det, der blev sagt: en dyb taknemlighed over at have fundet livet i Gud, en bævende angst for ikke at kunne bevare troen. Dette sidste blev ofte sagt på denne måde: Det var stort at blive omvendt og komme til personlig tro, men det er langt større, om man kan blive bevaret i troen. Det tredie var en følelse af forpligtethed til at bringe det, de selv havde fået, videre til andre. – Selvfølgelig kunne der vises nidkærhed uden forstand, og selvfølgelig kunne der være lidt dømmesyge over for anderledes

tænkende, men hvem har ret til at kræve af missionsfolk, at de skal være helgener? Ingen var mere end de selv klare over, at helgener var de i hvert fald ikke!

Missionsugen

Een gang om året kørte man måske på lovlig højt gear, det var i missionsugen, hvor der var møde i missionshuset syv aftener i træk med fremmede talere. Oprindelig var der mellem missionsfolk på Vestkysten en del skepsis over for denne form for forkyndelse, det var jo en udenlandsk, engelsk, amerikansk opfindelse, men den slog igennem overalt og blev en årlig tilbagevendende begivenhed, ja, en hel festuge for samfundet. Man kunne samle missionshuset stuvende fuld syv aftener i træk, og da vi børn kom i konfirmationsalderen, var vi med, og vi syntes, det var festligt med alle de mennesker og den vældige sangudfoldelse, der fandt sted. Prædikanterne var indremissionærer og andre lægfolk og dels præster, der sluttede sig til Indre Mission. De var ikke alle store prædikanter, selv om man fra ledelsens side gerne søgte at få fat i een eller to af de „store kanoner".

I årets løb blev der også holdt møder ved indkaldte talere. Jeg husker bl. a. Ravens med det store, hvide fuldskæg bølgende ned over brystet. Han talte et fint købstadssprog, og han forlangte fuldstændig ro, når han talte. Var der urolige elementer blandt ungdommen, og det kunne jo hænde, kunne Ravens godt finde på at henvende sig direkte til urostifteren, pege på ham og komme med et tordnende: „Sid stille, du der!" – Eller jeg husker sømandsmissionær Niels Andersen, der var fuldbefaren sømand og havde pløjet „de syv have". Når han kom, var huset fyldt til trængsel, selv af folk, der ellers aldrig kom hverken i kirke eller missionshus. De kom den aften! – Først holdt Niels Andersen en kort, kraftig prædiken, altid med en opfordring til at omvende sig, inden det blev for sent, det kunne det nemt blive. Bag efter fortalte han oplevelser fra sit begivenhedsrige liv i sejlskibenes tid. Af og til kom der beretninger, vi havde hørt tidligere, men det gjorde ingen ting, for som han kunne fortælle! Med sin stemmeføring og sit minespil, tårerne trillede somme tider ned i det grå fuldskæg, tryllebandt han forsamlingen og ikke mindst os drenge,

som vel alle gik med en drøm om at komme ud på de store have, hvor måske vore brødre og vore fædre havde faret. – Jeg ser endnu hans stoute skikkelse for mig, mens han stod der på talerstolen og fortalte om matrosen Leonhardt, der havde rortørn på sit skib, en rask sømandsgut, der hverken frygtede himmel eller helvede. Mens han stod der, lød der en røst – og her hævede fortælleren både sin arm og sin stemme – der sagde: „Leonhardt! Du skal dø og ikke leve!" Det gyste i os alle, men vi syntes, det var i sin orden, at skibet forliste. Leonhardt druknede, men Niels Andersen, der selv havde været med, stod her på talerstolen. – Jeg kan godt se nu, at når missionær Jepsen fra Skive stod på prædikestolen og tordnede ud over forsamlingen: „Du kan blive frelst nu, i dette øjeblik, hvis du selv vil!" så var der ikke fuld valuta for de stærke ord, men så var det nidkærhed uden forstand. – Men det almindelige var, så vidt jeg i dag kan skønne, en jævn, undertiden

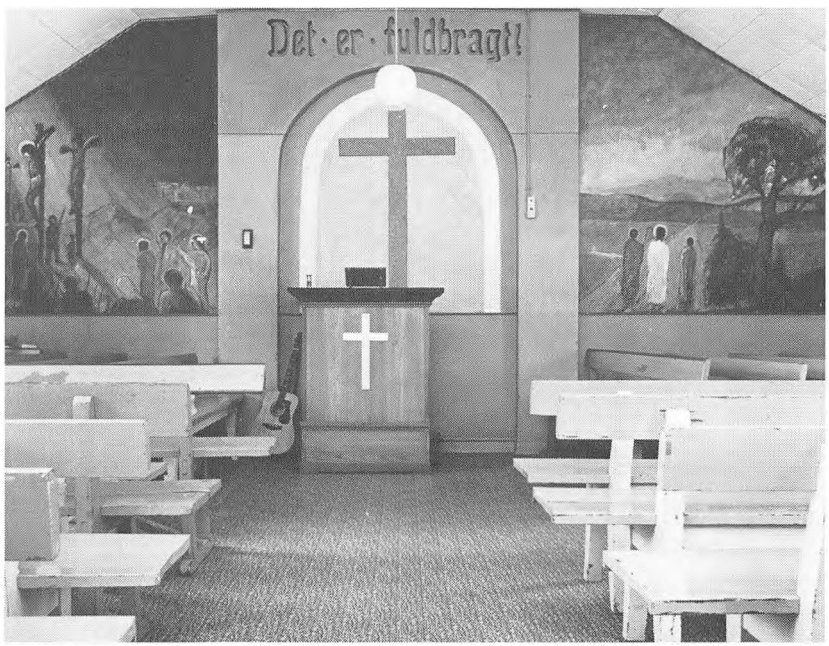

Interiør af missionshuset i Agger 1975.

meget jævn, bibelsk forkyndelse med hovedvægten lagt på omvendelsen, den personlige stillingtagen for eller imod.

Konemøder

Jeg må også nævne kvindekredsen, der holdt „konemøde" en gang om måneden rundt om i hjemmene. De holdt andagt, og de drak kaffe, men hovedsagen var andre ting. I aftenens løb forarbejdede de sokker, vanter, uldtrøjer og halstørklæder, der blev sendt som julegaver til sømandshjemmene, både i Danmark og i udlandet, til de danske søfolk, som holdt jul der, eller til danske skibe i fremmed havn, som ikke kunne nå hjem til jul, men som nu fik en kærlig hilsen fra hjemlandet. I løbet af vinteren fik adskillige af konerne breve fra taknemlige modtagere. – Og hver gang kvinderne samledes, blev der givet penge til hedningemissionen, og de blev gerne sendt til Dansk Missionsselskab. Der er gået mange penge den vej. Under mødet blev der læst breve fra missionsmarken, og så kunne det ske, at vi børn fik lov at høre på. Det var spændende, ikke mindst med de mange mærkelige navne: Tiruvannamalaj, Tirukoilur, Pattambakkam, Harbin, Mukden o. m. fl. – Det skete, at missionsselskaberne sendte en inder, en afrikaner eller en kineser på besøg i missionskredsene. Det var spændende, om det kunne ordnes sådan, at han også kunne tale i søndagsskolen, selvfølgelig ved tolk. Jeg husker en neger, der klappede os på kinden for at overbevise os om, at han ikke smittede af. De helt små var noget betænkelige ved sagen, selv morede manden sig hjerteligt. Der kom en inder, som viste os, hvordan han foldede sin turban om hovedet. Det var U-landsarbejde og U-landshjælp længe før disse begreber blev moderne i andre kredse. Og når f. ex. den svenske forfatterinde Moa Martinson i en af sine bøger nedsættende fortæller om kvindekredsens damer, der strikker tykke uldtrøjer og uldstrømper, som de sender ud til de sorte under ækvator, så er det simpelthen bagvaskelse. Hvis man forfærdigede sådanne ting til andre end sømændene, som nok kunne bruge dem, blev de solgt, og de indkomne penge blev sendt til et eller andet missionsselskab.

Missionshuset var et virkeligt kulturcenter i det lille fiskerleje, selv om der hverken blev holdt foredrag eller spillet dilletant!

Ulykken

Blodforgiftning

I maj 1916 var far på fiskeri med „Arken" sammen med sine tre svigersønner og føromtalte Kræn Post. Under udsætningen af krogene rev en krog en dyb flænge i venstre hånds langfingers underside. Skønt far havde stærke smerter i fingeren, var han også på havet næste dag, men da han kom i land var fingeren stærkt hævet, og han havde feber. Næste dag blev lægen hentet, det var sygehuslæge Toft fra Vestervig. Han skar i fingeren og lagde omslag på og mente, at nu skulle betændelsen nok forsvinde, hvad den dog ikke gjorde, og ved næste besøg konstaterede læge Toft, at det var blodforgiftning, og han beordrede far indlagt på Vestervig sygehus, hvor han dagen efter amputerede langfingeren og pegefingeren og de tilsvarende mellemhåndsknogler i håb om at forhindre forgiftningen i at brede sig op i armen. – Jeg husker, at vi alle derhjemme var meget forstemte, og det blev ikke bedre, da der allerede næste dag kom telefonbesked om, at mor skulle komme op på sygehuset, da man nok blev nødt til at amputere hele hånden. Det blev man og mere til. Far fik venstre arm sat af helt oppe ved armhulen, og så må vi håbe, at vi har fået det hele med, sagde overlægen fra Thisted, der var kaldt til assistance ved den store operation. Vi græd alle sammen, da mor hen ad aften kom hjem og fortalte, hvad der var sket. Vi kunne slet ikke forestille os, hvad dette kunne komme til at betyde. Fars fætter, Iver, fra Lyngby havde træben, og det gik jo meget godt, men en arm? Det var noget underligt noget.

Kunstig arm

Far kom ret hurtigt hjem fra sygehuset, og i efteråret rejste han til København og kom hjem med en kunstig arm. Den kunne indstilles i albueleddet, og til daglig endte den i en dobbeltkrog. Ved hjælp af denne trænede far sig efterhånden op til at kunne udrette forskelligt, f. ex. bruge en let skovl og en kost, men egentlig arbejdsdygtig blev han aldrig, dertil var der amputeret for meget. Til pænt brug kunne krogen udskiftes med handskebeklædt hånd,

og det syntes vi andre så pænest ud, men far ville helst have krogen på, den kunne han da udrette et og andet med. Jeg husker en lille episode fra den tid. Efter ulykken havde far ikke røget, men en dag hen på efteråret sendte han mig i Brugsen efter en pose tobak af det sædvanlige mærke, Bendixens Posetobak nr. tre. Jeg måtte både stoppe piben og tænde den for ham, og da han havde fået blus på, lød der et rigtigt hjertesuk: „Åh, det er vel nok dejligt!" Senere lærte far selv både at stoppe piben og tænde den.

Hjælp til far

Det var selvfølgelig forbi både med fars fiskeri og med redningsbåden, men strandfogedbestillingen og landbruget kunne han passe, når vi to yngste drenge gik ham til hånde. I den tid talte far ikke så sjældent om, at det nok blev mig, der skulle overtage hjemmet og strandfogedposten, når jeg blev gammel nok til det, og på det tidspunkt tog jeg det som en selvfølge, selv om jeg ikke havde udpræget lyst til fiskeriet. – Far var genstand for megen medfølelse fra sine kammeraters side, og det gav sig bl. a. udslag i, at da Brugsen skulle have en ny formand, valgte de far. Det gav da også lidt penge, og hjemmets økonomi var selvsagt noget stram, selv om far i hvert fald det første halvårs tid efter ulykken fik sin halve part fra „Arken"! – Pensionen fra redningsvæsenet var kun nogle få hundrede kroner. Jeg ved faktisk ikke, hvordan far og mor klarede det, men vi børn mærkede ikke til, at der var smalhans i hjemmet, for det må der have været i disse sidste krigsår, hvor alting efter datidens målestok var dyrt. Selvfølgelig kunne vi ikke få alt, hvad vi pegede på, men det var vi heller ikke vant til før, og fordringerne fra børn og unge var heller ikke helt så store, som de blev det senere. – Vi to yngste drenge måtte hjælpe til, så godt vi kunne, og de penge, vi tjente, gik kun for den mindste del i vore egne lommer. Det meste aflevcrede vi til far og mor, og vi var stolte over det. Jeg tror, vi fik en gavnlig lære for hele livet.

Vi vænnede os efterhånden til de nye tingenes tilstand, men i vinteren og foråret 1918 begyndte far at skrante, og i maj blev han rigtig syg. Vor gamle læge, Toft, gav sygdommen mange forskellige navne, men til sidst indrømmede han, efter først at være

Min farfar, fisker og bådformand Mads Pedersen (Gojsen). Ordenerne er Dannebrogsmændenes hæderstegn, Redningsvæsenets fortjenstmedalje og en udenlandsk, vistnok engelsk orden.

Min fader som marinesoldat på fregatten »Jylland«, der deltog i slaget ved Helgoland 1864.

faret op i vrede over et direkte spørgsmål om sygdommen, at det var blodforgiftningen, der var på spil. Da han fortalte det, græd den gamle læge sine modige tårer. Det hele var ikke kommet med ved amputationen, og nu bredte det sig i kroppen. Den 1. august 1918 døde far, kun 58 år gammel.

Det var et hårdt slag for os alle, men især for mor. Hun havde i forvejen to af mine søskende, en bror og en søster, liggende hjemme, med tuberkulose. Denne, den gang så frygtede sygdom, havde ramt vor familie hårdt i disse år. Først blev en søster ramt af sygdommen, men efter et sanatorieophold blev hun rask og giftede sig. Hun døde af Den spanske Syge i 1919. Også en ældre bror, der lige havde giftet sig, blev syg. Han blev ramt i siden af et sving på et håndspil, da de arbejdede med de tunge både på stranden. Det blev til en tuberkuløs betændelse. Han lå til sengs i 6 år og døde i 1922. De to førnævnte lå syge i hjemmet i henholdsvis 5 og 6 år. De døde med kun få måneders mellemrum i 1920. Da rasede Den spanske Syge endnu så stærkt, at det kneb med at få folk nok til at bære kisterne ved begravelserne. På een gang stod der seks kister med ofre for denne epidemis rasen i det lille fiskerleje. – Skønt mor i forvejen var svagelig, et liv i hårdt arbejde og med elleve barnefødsler kunne jo nok tage på en kvinde, bar hun modgangen og sorgerne på en beundringsværdig måde. For mig er der ingen tvivl om, at det var hendes inderlige og stærke Gudstro, der bar hende gennem de tunge dage.

Hjemmets økonomi

Selv om vi nu kun var tre derhjemme, mor og os to yngste drenge, var hjemmets økonomi ikke blevet bedre. Det var mere end tvivlsomt, om landbruget ville give et egentligt overskud, der måtte jo lejes arbejdskraft til ikke så lidt af arbejdet, så mor solgte koen og en del af jorden og beholdt kun fårene endnu nogle år. Efter far havde mor en enkepension fra redningsvæsenet på 240 kr. om året! Alligevel har jeg ikke indtryk af, at vi manglede noget. Det, min bror og jeg tjente, og som ikke gik til vor beklædning, indgik selvfølgelig i husholdningen.

Efter min konfirmation i efteråret 1918, et par måneder efter fars død, spekulerede jeg meget på fremtiden. Fars planer om, at

jeg skulle overtage hjemmet, kunne slet ikke realiseres. Dels var jeg alt for ung, og dels havde jeg efterhånden slet ingen lyst til fiskeriet. Foreløbig så vi dog tiden an. – Da der blev en plads ledig i fiskepakhuset, fik jeg den og dermed mulighed for at tjene ret gode penge. Men det var et drøjt arbejde for en femten års knægt. Vi begyndte ofte i pakhuset om formiddagen og blev ved til langt på den anden side midnat, og dagens sidste arbejde var ikke det mindst krævende. Da måtte vi to mand bære de tunge fiskekasser, der ofte vejede op mod 75 kg, ud til ventende vognmænd. Der kunne være ødedage ind imellem, hvor vi hvilede ud, men en længere fiskeperiode kunne være drøj at komme igennem. Jeg tror, det var i maj 1920, der var ikke mindre end 22 fiskedage.

Tjene bønder

Fra 1920 begyndte en voldsom nedgang i fiskeriet med dårlig afsætning og meget små priser. Det havde igen til følge, at der blev meget lidt at lave i fiskepakhuset. Jeg blev klar over, at der måtte ske en ændring i mine forhold. Det var efterhånden blevet helt klart for mig, at fisker skulle jeg ikke være, men derimod ville jeg gerne igang med at læse. Jeg drøftede det med min ældste broder, Thorvald, der var lærer i Gjelballe vest for Kolding, og det blev besluttet, at jeg skulle se at komme på seminarium. Det kunne dog ikke ske omgående, og derfor skaffede han mig plads som trediekarl på gården „Dortheasminde" i Gjelballe.

Det var unægtelig noget af en revolution. Jeg skulle prøve det, som alle Aggerdrenge følte en traditionsmæssig afsky for: at tjene bønder. Det kom nu til at gå meget godt, selv om jeg ikke blev glad for arbejdet. Vi var tre karle på gården, og jeg, der aldrig havde holdt et par tømmer i hænderne, fik tildelt mit eget spand heste, to jyske følhopper. De var dog meget skikkelige bortset fra, at den ene af dem altid ville nappe mig i armen, når jeg skulle strigle dem. Det var nok, fordi den opdagede, at jeg, rent ud sagt, var bange for heste.

Ved ploven

Det meste af arbejdet var ukendt for mig, og jeg var ofte til

grin for de andre karle og fodermesteren. Jeg husker tydeligt min første pløjedag. Min husbond, Matthias Kjær, gik selv med og viste mig, hvordan jeg skulle spænde for ploven. Så tog han tømmerne og begyndte at pløje, mens han forklarede, at furen skulle være lige, og jeg skulle passe på, at ploven ikke løb op af furen o.s.v. – Derefter overlod han tømmer og plov til mig, og det var jo ingen sag at starte, når ploven stod i furen. „Det går jo godt," sagde Kjær, og så forsvandt han over en bakkekam. Men så gik det ikke længere! Hestene standsede. De kunne selvfølgelig mærke, at det var en uøvet hånd, der havde overtaget styret. Jeg tænkte: „Du får dem aldrig igang igen!" Det gjorde jeg dog, men at furerne blev særlige lige de næste par dage, vil jeg ikke påstå. Det havde de andre karle selvfølgelig en del at sige om. Efter nogen tids forløb gik det langt bedre, og jeg kom faktisk til at synes om at pløje. Man havde det så rart fredeligt, og tankerne kunne gå deres egne veje.

I roerne

Som sagt, jeg var ofte til grin, men en dag fik jeg oprejsning. Det var den første dag, vi skulle i roerne. Vi tre karle og husbond gik i roemarken. Først tog forkarlen, Hans Huss, fat. Derefter andenkarlen Johannes. Husbond tog min hakke og viste og forklarede, hvordan jeg skulle bære mig ad. Efter en stunds forløb gav han mig hakken: „Prøv så!" Jeg tog hakken og begyndte at tynde roer, som om jeg ikke havde bestilt andet hele livet. „Jamen, du kan jo!" udbrød Kjær. „Ja, det har jeg kunnet i mange år," svarede jeg flot. – Jo, hævnen er sød!

På seminarium

I årets løb førte min bror og jeg mange samtaler om min fremtid, ikke mindst om hvordan studiet skulle finansieres. Det var klart, at jeg måtte gå lånevejen, og Thorvald fandt frem til private personer, der ville låne mig de fornødne penge ud over de 300 kr., jeg regnede med selv at have i starten. I min læsetid fik jeg 300 kr. i statsunderstøttelse og et par hundrede kr. gennem nogle smålegater, jeg søgte. Pengene var små dengang!

Jeg begyndte i Nørre Nissum seminariums forberedelsesklasse

den 1. september 1922, og efter fire dejlige læseår forlod jeg seminariet den 21. juli 1926 med en hæderlig lærereksamen og 6500 kr. i læsegæld. Efter 3 års omflakkende vikartilværelse – der var et par tusinde lærere for mange i disse år – var gælden vokset til 8500 kr. Det svarer til ca. 80.000 kr. i dag!

Den 1. oktober 1929 blev jeg fast ansat som enelærer i Oddesund Nord, hvor jeg havde været vikar et par måneder. – Dette var starten på 44 års lærergerning i samme kommune.

Nyere bøger fra Fiskeri- og Søfartsmuseet Saltvandsakvariet. Esbjerg

P. Chr. Dahl: Strandinger og Strandingsgods. Livet på Gml. Bjerregård 1796-1923, 1923-1963, I-II, bd. I 104 s., 107 fotos, 19 tegninger, bd. II 112 s., 71 fotos, 3 tegninger, indbundet, 39,50 kr. pr. bind (medlemmer af museumsforeningen 25,00 kr. pr. bind).

Poul H. Moustgaard og Ellen Damgaard: Garnfiskere. Organisation og teknologi i et vestjysk konsumfiskeri. Samtidsundersøgelser III, 116 s., 23 fotos, 14 tegninger og kort, 39,50 kr. (medlemmer af museumsforeningen 25,00 kr.).

Andreas Møller: Både og bådfolk i marsken, 152 s., 100 fotos, 50 tegninger og kort, 39,50 kr. (medlemmer af museumsforeningen 29,50 kr.).

A. Hjorth Rasmussen: Kystfiskeri, landingsplads og havn. Samtidsundersøgelser II, 36 s., 31 fotos, 20 tegninger og kort, 15 kr.

A. Hjorth Rasmussen: Evertsejlads i det danske vadehav. Vadehavssejladsens sidste epoke skildret ud fra Fanø-everten Ane Cathrines sejladser, 12 s., 9 fotos, 2 tegninger, 5 kr.

A. Hjorth Rasmussen: Skudefart og Limfjordshandel. En oversigt, 48 s., 39 ill., indb., noter og litteraturliste, 19,50 kr. (medlemmer af museumsforeningen 14,50 kr.).

Aage Rohde: Blandt spåner og træskibe, 60 s., 38 tegninger, 10 kr.

Egon Skelmose: Snurrevodsfiskeri i tekst og billeder, 46 s., 41 fotos, 5 s. tegninger, 10 kr.

S. Tougaard og H. Meesenburg: Esbjerg Akvarium, 48 s., 42 fotos, 2 s. tegninger, dansk, tysk og engelsk tekst, 7,00 kr.

»Man kom hinanden ved . . . « er skrevet af Kr. Madsen, strandfoged- og fiskersøn fra Agger, født 1904, senere lærer og degn i Søndbjerg på Thyholm. Bogen er et værdifuldt stykke kulturhistorie fra en tid og en egn, hvorom der ellers ikke foreligger meget materiale.

Livet i det gamle fiskerleje bar præg af havet og dets nærhed. Fiskeriet var Aggers vigtigste erhverv. Suppleret med indtægter fra strandinger, bjergninger, redningsvæsen og kystsikring m.v. gav fiskeri i hav og fjord det lille samfund et tilstrækkeligt eksistensgrundlag. Hvem der ikke kunne hjælpe sig selv, blev hjulpet af andre – som noget ganske naturligt. Man kom hinanden ved.

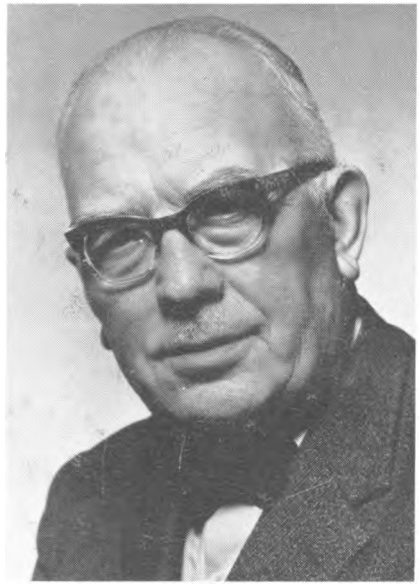

Ud over fiskeriet behandler Kr. Madsen i selvstændige afsnit redningS- og bjergningsvæsenet i Agger, arbejdet i hjemmet og ved det magre landbrug, barnets arbejde på strand, i klit og på hede, naboskab og gensidig hjælp, Aggerbohistorier, sognekongen Thøger Sørensen m.v. Vækkelserne og Indre Missions betydning og præg på befolkningen skildres indgående.

Kr. Madsens fader døde i 1918 få måneder før sønnens konfirmation. Kr. Madsen fik arbejde i fiskepakhuset og var en tid ude at tjene bønder fjernt fra havet. I 1922 begyndte Kr. Madsen på Nørre Nissum seminarium, men barndommen i det lille fisker- og strandfogedhjem i Agger blev ikke glemt. Som pensioneret førstelærer begyndte Kr. Madsen i 1973 at nedskrive sine erindringer.

ISBN 87 87453 18 5